

การประเมินและสังเคราะห์สถานภาพ
องค์ความรู้การวิจัยวัฒนธรรมในประเทศไทย

การประเมินและสังเคราะห์องค์ความรู้การวิจัยวัฒนธรรม
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข

พิชญ์ สมพอง

อัจฉรา ภาณุรัตน์

จารุวรรณ ธรรมวัตร

คณินนิตย์ จันทบุตร

สมมาตร ผลเกิด

ชลิต ชัยครรชิต

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
กระทรวงวัฒนธรรม

การประเมินและสังเคราะห์สถานภาพ
องค์ความรู้การวิจัยวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ :
ความหลากหลายทางชาติพันธุ์

โดย
รศ.ดร.สมศักดิ์ ศรีสันติสุข
และคณะอนุกรรมการวิจัยวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

เสนอ
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
กระทรวงวัฒนธรรม
2549

คำนำ

รายงานการประเมินและสังเคราะห์สถานภาพองค์ความรู้การวิจัยวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ นี้เป็นส่วนหนึ่งของการประเมินและสังเคราะห์สถานภาพองค์ความรู้การวิจัยวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งประกอบด้วยรายงาน 4 ประเด็น คือ พลังความคิดและภูมิปัญญา ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ศิลปวัฒนธรรม และวัฒนธรรมกับการพัฒนา โดยคณะผู้วิจัยคาดหวังว่าการสังเคราะห์องค์ความรู้การวิจัยวัฒนธรรมด้านความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ทำให้ทราบประวัติความเป็นมาของการวิจัยด้านความหลากหลายทางชาติพันธุ์ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน(2549) ในระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมา ทำให้ทราบองค์ความรู้ด้านความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ซึ่งจะเป็นแนวทางในการสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ทางวิชาการของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และทำให้สามารถเสนอแนะแนวทางวิจัยในอนาคตต่อไป

คณะผู้วิจัยใคร่ขอขอบคุณสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติที่ได้สนับสนุนงบประมาณการวิจัยครั้งนี้ และหวังว่ารายงานนี้คงจะให้ประโยชน์ต่อนักวิชาการ เจ้าหน้าที่ของรัฐและเอกชน และบุคคลทั่วไปไม่มากนัก

รศ.ดร.สมศักดิ์ ศรีสันติสุข
และคณะอนุกรรมการวิจัยวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
กันยายน 2549

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	2
บทที่ 1 : บทนำ	4
บทที่ 2. การประเมินสถานภาพความจำเป็นของการวิจัย ความหลากหลายทางชาติพันธุ์	7
บทที่ 3 : การประเมินสถานภาพระเบียบวิธีวิจัยองค์ความรู้ ด้านความหลากหลายทางชาติพันธุ์	10
บทที่ 4 : การวิเคราะห์สถานภาพภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ด้านความหลากหลายทางชาติพันธุ์	14
บทที่ 5 : การสังเคราะห์สถานภาพภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ด้านความหลากหลายทางชาติพันธุ์	40
บทที่ 6 : การอภิปรายสถานภาพองค์ความรู้การวิจัยวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ด้านความหลากหลายทางชาติพันธุ์	55
บทที่ 7 : บทสรุปและข้อเสนอแนะ	57
หนังสืออ้างอิง	60

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาของการศึกษา

นับตั้งแต่องค์การสหประชาชาติได้กำหนดทศวรรษเพื่อการพัฒนาวัฒนธรรมในระหว่างปี 2531 - 2540 เป็นปีแห่งการเรียนรู้เรื่องมิติวัฒนธรรมกับการพัฒนา ประกอบกับการแปลหนังสือ เรื่อง วัฒนธรรมอันหลากหลายของชาติ (นุชนาถ เนตรประเสริฐศรี พิศวาส ปทุมรัตน์รังษี, ม.ป.ป) ได้กล่าวถึงความหลากหลายทางชาติพันธุ์เกิดขึ้น ย่อมจะเห็นความสำคัญของความหลากหลายทางชาติพันธุ์ในยุคปัจจุบัน สาเหตุที่สำคัญก็คือ การพัฒนาประเทศที่เกิดขึ้นในทุก ๆ แห่งของโลก ต่างได้กล่าวถึงความหลากหลายทางชาติพันธุ์มีความสัมพันธ์การพัฒนาประเทศ ทั้งนี้เนื่องจากหลาย ๆ ประเทศได้ละเลยความสำคัญของประเทศที่ประกอบขึ้นด้วยความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับความหลากหลายทางชาติพันธุ์ทั้งในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจการเมืองสังคมและวัฒนธรรม ดังนั้นการเข้าใจความหลากหลายทางชาติพันธุ์จึงมีประโยชน์เพื่อหาแนวทางการพัฒนาประเทศในมิติของความหลากหลายทางวัฒนธรรมเสียไป

2. ความสำคัญของปัญหา

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติได้ตระหนักถึงความสำคัญของการประเมินและสังเคราะห์สถานภาพองค์ความรู้การวิจัยวัฒนธรรมในประเทศไทย เพื่อจะได้รวบรวมข้อมูลด้านวัฒนธรรมที่ได้ดำเนินการมาแล้ว นำไปเสนอในการจัดทำเป็นบรรณานิทัศน์ และเพื่อประเมินสถานภาพองค์ความรู้ ซึ่งจะนำไปสู่การสังเคราะห์ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาสังคมและท้องถิ่นที่ยั่งยืนต่อไป

ดังนั้นคณะกรรมการวิจัยวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ จึงได้สำรวจเอกสาร โดยกำหนดเป็นประเด็นต่าง ๆ ไว้เป็น 7 ประเด็น คือ พลังความคิดและภูมิปัญญา ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ศิลปวัฒนธรรม วัฒนธรรมกับการพัฒนา วัฒนธรรมชายขอบและวัฒนธรรมย่อย วัฒนธรรมกับโครงสร้างเศรษฐกิจและการเมือง และอัตลักษณ์และการปรับตัวทางวัฒนธรรม ปรากฏว่าเมื่อได้สำรวจบรรณานุกรมและจัดทำเป็นบรรณนิทัศน์แล้วคงเหลือ 4 ประเด็นที่ต้องทำการสำรวจ เพื่อจัดทำบรรณานิทัศน์และบรรณานุกรม คือ พลังความคิดและภูมิปัญญา ความหลากหลายทางชาติพันธุ์

ศิลปวัฒนธรรม และวัฒนธรรมกับการพัฒนา รายละเอียดของการแบ่งประเด็นของความหลากหลายทางชาติพันธุ์จะมีอยู่ดังนี้

ประเภทงานวิจัย	มีอยู่	22	รายการ
หนังสือ	มีอยู่	5	รายการ
วิทยานิพนธ์	มีอยู่	10	รายการ
บทความ	มีอยู่	24	รายการ

อย่างไรก็ตามความหลากหลายทางชาติพันธุ์มิได้ปรากฏอยู่ในประเภทนี้เท่านั้น แต่องค์ความรู้ความหลากหลายทางชาติพันธุ์สามารถศึกษาจากเอกสารด้านพลังความคิดและภูมิปัญญา (36 รายการ) ศิลปวัฒนธรรม (26 รายการ) และวัฒนธรรมกับการพัฒนา (19 รายการ) อีกด้วย

3. วัตถุประสงค์ของการศึกษา

การประเมินและสังเคราะห์สถานภาพองค์ความรู้การวิจัยความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อประเมินสถานภาพความจำเป็นของการวิจัยความหลากหลายทางชาติพันธุ์
2. เพื่อประเมินสถานภาพระเบียบวิธีวิจัยความหลากหลายทางชาติพันธุ์
3. เพื่อวิเคราะห์สถานภาพองค์ความรู้การวิจัยความหลากหลายทางชาติพันธุ์
4. เพื่อสังเคราะห์สถานภาพองค์ความรู้การวิจัยความหลากหลายทางชาติพันธุ์
5. เพื่ออภิปรายสถานภาพองค์ความรู้การวิจัยความหลากหลายทางชาติพันธุ์

4. ประโยชน์ที่ได้รับ

การประเมินและสังเคราะห์สถานภาพองค์ความรู้การวิจัยความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีประโยชน์ดังนี้

1. ได้ทราบประเมินสถานภาพความจำเป็นของการวิจัยความหลากหลายทางชาติพันธุ์
2. ได้ทราบประเมินสถานภาพระเบียบวิธีวิจัยความหลากหลายทางชาติพันธุ์
3. ได้ทราบการวิเคราะห์สถานภาพองค์ความรู้การวิจัยความหลากหลายทางชาติพันธุ์
4. ได้ทราบการสังเคราะห์สถานภาพองค์ความรู้การวิจัยความหลากหลายทางชาติพันธุ์

5. ได้ทราบการอภิปรายสถานภาพองค์ความรู้ความหลากหลายทางชาติพันธุ์

6. ได้เสนอแนวทางและทิศทางการวิจัยด้านความหลากหลายทางชาติพันธุ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

บทที่ 2

การประเมินสถานภาพความจำเป็นของการวิจัยความหลากหลายทางชาติพันธุ์

1. ภูมิหลังการประเมินสถานภาพความจำเป็นของการวิจัยความหลากหลายทางชาติพันธุ์

นับตั้งแต่รัฐบาลได้มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่ฉบับที่ 2 จนถึงปัจจุบันเป็นแผนพัฒนาประเทศ ฉบับที่ 9 นั้นรัฐบาลได้พยายามดำเนินการตามแผนพัฒนาฉบับต่างๆ ไปได้ในระดับหนึ่ง ชุมชนหลายแห่งสามารถบรรลุตามเป้าหมายของแผนพัฒนาประเทศได้ แต่ชุมชนบางแห่งไม่สามารถพัฒนาตามแผนการพัฒนาประเทศไทย จึงเกิดช่องว่างระหว่างชุมชนต่างๆ ทำให้ชุมชนเหล่านั้นถูกรัฐบาลมองว่าเป็นชุมชนที่ล้าหลังหรือล้าสมัย

เมื่อพิจารณาถึงวิถีชีวิตของประชาชนในชุมชน ย่อมจะเห็นว่าประชาชนมีวิถีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีเครื่องใช้ต่างๆ ที่จะอำนวยความสะดวกในระดับครอบครัวและวิถีความเป็นอยู่มีความเหมาะสมมากขึ้นกว่าเดิม เพื่อเปรียบเทียบกับวิถีชีวิตในอดีต อย่างไรก็ตาม ยังมีบางชุมชนที่วิถีชีวิตของประชาชนมีวิถีการดำรงชีวิตที่ไม่ดีนัก เป็นกลุ่มคนที่ด้อยโอกาสทางสังคม เกิดขึ้นตลอดระยะเวลาของการวางแผนพัฒนาประเทศที่ผ่านมา

วิถีชีวิตของประชาชนในชุมชนต่างๆ ในประเทศไทย ย่อมจะมีประวัติความเป็นมาที่แตกต่างกัน ทั้งนี้เนื่องจากประวัติศาสตร์ของชาติไทยในแต่ละภาคแต่ละท้องถิ่นมีประวัติความเป็นมาที่หลากหลาย กล่าวคือ ในอดีตรัฐชาติประกอบด้วยการรวมตัวกันของอำนาจรัฐที่สามารถครอบคลุมเมืองต่างๆ โดยแต่ละเมืองยังมีเจ้าเมืองหรือผู้ปกครองปกครองตนเอง แต่เมืองเหล่านั้นจะต้องขึ้นกับนครหลวง การปกครองเช่นนี้สามารถกล่าวได้ว่ามีความหลากหลายในแต่ละภูมิภาคและท้องถิ่น ตัวอย่างเช่น วิถีชีวิตของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในอดีตก่อนที่อาณาจักรล้านช้างจะมีอำนาจ ในบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือนี้มีหลักฐานที่มีคนอยู่อาศัยก่อนประวัติศาสตร์ คือ วัฒนธรรมเจนละ วัฒนธรรมทวารวดี และวัฒนธรรมของเขมรพระนครได้มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ไม่น้อย และอิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างที่มีอิทธิพลต่อภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน (หอศิลป์วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2544:) สำหรับวิถีชีวิตของประชาชนในภาคอื่นก็เช่นเดียวกัน กล่าวคือ แต่ละภาคประกอบขึ้นด้วยกลุ่มชนที่อยู่ในท้องถิ่นเดิม และกลุ่มชนที่มาจากสถานที่อื่นๆ ซึ่งทำให้เห็นว่าวิถีชีวิตของประชาชนในแต่ละท้องถิ่นแต่ละภาคย่อมมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมไม่มากนัก

เมื่อพิจารณาจากมิติทางประวัติศาสตร์ทางชาติพันธุ์ ย่อมจะเห็นได้ว่าประเทศไทยเป็นประเทศพหุลักษณะ ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ สำหรับภาคอีสานเป็นภาคที่ประกอบด้วยกลุ่มประชากรที่มีเชื้อสายกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว/ไทยลาว เป็นส่วนมาก แต่อย่างไรก็ตาม ถ้าแบ่งกลุ่มชาติพันธุ์ตามตระกูลภาษา 2 กลุ่ม ก็คือ กลุ่มออสโตรเอเชียติก (Austro-Asiatic) ซึ่งได้แก่ เขมรถิ่นไทย/ไทยเขมร กูย/กวย/ไทยกวย กลุ่มชาติพันธุ์โซ่ กะสั/สั/ไทยสัญญอ/ไทยญอ/ไทยเยอ และญัซกูร หรือชาวนน และกลุ่มไต-กะไต ซึ่งได้แก่ ไทโคราช/ไทยโคราช ไทลาว/ไทยลาว ไทโย้ย/ไทยโย้ย ไทญ้อ/ไทยญ้อ/ไทยญ้อ กะเลิง/ไทยกะเลิง ไทพวน ไทยพวน ผู้ไทย และไทแสก/ไทยแสก นอกจากนี้ยังมีกลุ่มชาติพันธุ์จีน ญวน และอินเดียที่ได้อาศัยในเมือง หรือแต่งงานกับคนในท้องถิ่นชนบท

2. ความสำคัญของการประเมินสถานภาพความหลากหลายทางชาติพันธุ์

การที่ประเทศไทยมีแผนการพัฒนาประเทศมาได้หลายฉบับ โดยแผนการพัฒนาประเทศส่วนใหญ่มีแผนงานและโครงการต่างๆ ในลักษณะเป็นนโยบายเบื้องบนลงสู่เบื้องล่าง (top-down policy) ทำให้แผนงานและโครงการต่างๆ ไม่ได้สนองกับความต้องการของประชาชนในวิถีชีวิตที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม แม้ว่าในแผนพัฒนาประเทศฉบับที่ 8 และ 9 จะเน้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการเสนอแผนงานและโครงการต่างๆ ในลักษณะที่เป็นนโยบายเบื้องล่างสู่เบื้องบน (bottom-up policy) ก็ตาม แต่ระบบคิดของผู้บริหารระดับนโยบายยังไม่ปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์การพัฒนา จึงทำให้แผนการพัฒนาประเทศที่ผ่านมาไม่ค่อยประสบความสำเร็จ ความเหลื่อมล้ำทางสังคมระหว่างคนรวยและคนจนมีมากขึ้น ความเท่าเทียมในการพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ รวมทั้งการที่ประเทศมีนโยบายระบบเศรษฐกิจเสรี โดยไม่ได้ใส่ใจและไม่เห็นความสำคัญประการหนึ่งในวิถีชีวิตของประชาชนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ทำให้การพัฒนาความหลากหลายทางวัฒนธรรมถูกละเลย จนประเทศเข้าไปสู่ระบบเศรษฐกิจโลกจนเกิดภาวะวิกฤติเศรษฐกิจเกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2540

ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ดังกล่าวในแต่ละชุมชน แสดงให้เห็นถึงความเป็นลักษณะเฉพาะหรือความเป็นอัตลักษณ์ของแต่ละชุมชน ปัญหาและความต้องการในแต่ละชุมชนย่อมแตกต่างกันไป การช่วยเหลือหรือชุมชนต้องการพึ่งตนเองย่อมแตกต่างกันไป ไม่เหมือนกันทั้งหมด อาจจะมีลักษณะต่างๆ ไปในสถาบันทางสังคมที่มีความคล้ายคลึงกัน แต่ความมีชีวิตทางวัฒนธรรมในสถาบันต่างๆ ย่อมแตกต่างกันไป เช่น ในแต่ละชุมชนย่อมจะมีสถาบันต่างๆ ซึ่งมีความสัมพันธ์ระหว่างกัน แต่บริบทเนื้อหาของภารกิจอยู่ การปรับตัว และการเปลี่ยนแปลงในแต่ละสถาบันแตกต่างกันไป ซึ่งไม่เหมือนกัน ดังนั้น แสดงให้เห็นว่าความหลากหลายทาง

วัฒนธรรมโดยเฉพาะความหลากหลายทางชาติพันธุ์ มีความสำคัญอย่างมากในงานพัฒนา ดังจะเห็นว่าผลกระทบของการพัฒนาประเทศโดยไม่ได้คำนึงถึงการพัฒนาที่ต้องมีความแตกต่างกันตามความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะความหลากหลายทางชาติพันธุ์ จึงทำให้เกิดช่องว่างของการพัฒนา หรือเกิดผลกระทบในการพัฒนาประเทศ ที่ทำให้บางชุมชนไม่ได้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่เหมาะสมตามเป้าหมายของแผนพัฒนาประเทศ (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2543)

การประเมินสถานภาพการศึกษาความหลากหลายทางชาติพันธุ์นี้ จะช่วยให้เกิดความเข้าใจ และความรู้แบบบูรณาการของความหลากหลายทางวัฒนธรรมของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งจะนำไปสู่การเสนอแนะเชิงนโยบายของรัฐบาลได้ อันจะช่วยให้เกิดการเข้าใจ เข้าถึง และพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ อย่างยั่งยืนตลอดไป

บทที่ 3

การประเมินสถานภาพระเบียบวิธีวิจัยความหลากหลายทางชาติพันธุ์

1. ลักษณะของการวิจัย

การประเมินสถานภาพระเบียบวิธีวิจัยความหลากหลายทางชาติพันธุ์นี้ ปรากฏว่า ลักษณะของการวิจัยส่วนใหญ่เป็นการวิจัยภาคสนาม (field research) และเป็นการศึกษาชุมชน (community study) เช่นผลงานของ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และคณะ (2538-2539,2544) และบุญยงค์ เกศเทศ(2536) เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการศึกษาจากเอกสารข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) อีกด้วย

2. การเลือกชุมชนเพื่อการวิจัย

จากการประเมินสถานภาพในการเลือกหรือกำหนดชุมชนเพื่อการวิจัยนั้น เป็นการศึกษาเฉพาะเจาะจงเป็นการศึกษากรณี(case study) และนักวิจัยบางท่านเช่น สมศักดิ์ ศรีสันติสุขและคณะ (2538-3539,2540-2541,2542) ได้เลือกชุมชนมากกว่า 1 ชุมชนซึ่งมีลักษณะการศึกษาเปรียบเทียบเฉพาะกรณี (comparative case study) โดยทั่วไปงานวิจัยชั้นมหาบัณฑิตทางไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม เป็นการศึกษาเฉพาะกรณี (Case study) เช่นงานของ ยุพา อุทามนตรี (2539) จิตรกร โพธิ์งาม (2536) และมณีสมมล ทองสมบัติ (2536) เป็นต้น

3. การรวบรวมข้อมูล

3.1 หน่วยที่ใช้ในการวิเคราะห์

สถานภาพระเบียบวิธีวิจัยจากการประเมินสถานภาพพบว่า สถานภาพองค์ความรู้ส่วนมากจะเป็นการมองภาพรวมของชุมชนโดยเนื้อหาสาระจะเป็นไปตามบริบทของงานวิจัยต่าง ๆ ทั้งนี้ได้นำเสนอการพรรณนาที่กล่าวถึงกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เช่น งานของเพ็ญแข คชเดช (2543) มยุรี ปาละอินทร์ (2543) และพิสิฏฐ์ บุญไชย (2539) เป็นต้น

3.2 ระยะเวลาของการวิจัย

ส่วนมากงานวิจัยกลุ่มชาติพันธุ์ต้องใช้เวลาตั้งแต่ 3 เดือนจนถึง 1 ปี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเรื่องที่จะวิจัยมีลักษณะต่างวัฒนธรรมหรือไม่ หากนักวิจัยเป็นคนในท้องถิ่นก็สามารถใช้เวลา

ประมาณ 3 เดือน แต่หากผู้วิจัยมีคุณสมบัติที่ต่างกับวัฒนธรรมที่ศึกษาก็ย่อมจะใช้ระยะเวลา นานขึ้น (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2549) ดังนั้นการประเมินสถานภาพองค์ความรู้พบว่า ส่วนมากนักวิชาการได้ดำเนินการวิจัยภาคสนามเป็นเวลา 1 ปี เช่น สมศักดิ์ ศรีสันติสุขและคณะ (2538-2539) และบุญยงค์ เกศเทศ (2536) เป็นต้น ส่วนงานวิทยานิพนธ์สาขาวิชาไทยคดีศึกษาบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม มักจะใช้ระยะเวลาตั้งแต่ 3 เดือน 6 เดือน 10 เดือน เช่นงานของเพชรภรณ์ ไส้สำภา (2537) และจิราภรณ์ วีระชัย (2543) เป็นต้น

3.4 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

สถานภาพองค์ความรู้ด้านเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือ แนวทางการสัมภาษณ์ (interview guide) ซึ่งเหมาะสมกับวิจัยเชิงคุณภาพ นอกจากนี้มีการใช้แบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์ประกอบข้อมูลขึ้นอยู่กับเนื้อหาสาระของผลงานวิจัยจากการประมวลสถานภาพองค์ความรู้ เช่นงานของ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และคณะ (2538-2539) และพิสิฏฐ์ บุญไชย (2539) เป็นต้น

4. เทคนิคการเก็บข้อมูล

การประเมินสถานภาพองค์ความรู้ด้านเทคนิคการเก็บข้อมูลพบว่าการศึกษาร่วมมากใช้เทคนิคการสังเกตการณ์ที่มีส่วนร่วมอย่างใกล้ชิด (Participant observation) ซึ่งเป็นวิธีที่มีความสำคัญอย่างมาก เพื่อที่จะได้สังเกตพฤติกรรมต่างๆ ของบุคคลที่เกิดขึ้นอย่างใกล้ชิด มีการพูดคุยและร่วมกิจกรรมกับชุมชน กล่าวโดยสรุปคือ นักวิจัยได้เข้าไปสังเกตการณ์โดยตรงกับพฤติกรรมต่าง ๆ และการเข้าไปมีส่วนร่วมเกี่ยวกับกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในชุมชนซึ่งส่วนมากเป็นงานวิทยานิพนธ์ งานดังกล่าวส่วนมากได้ใช้เทคนิคการเก็บข้อมูลหลายวิธี เช่น การสังเกตการณ์ที่มีส่วนร่วมอย่างใกล้ชิด การสัมภาษณ์ การถ่ายภาพ และเทคนิคการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพประเภทอื่น ๆ อื่น ๆ นอกจากนี้นักวิจัยบางท่านได้ให้ผู้ช่วยนักวิจัยซึ่งเป็นผู้ช่วยหรือชาวบ้านมาช่วยกันเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามด้วย

สำหรับการสังเกตการณ์ที่ไม่มีส่วนร่วมก็เป็นเทคนิคการเก็บข้อมูลอีกเทคนิคหนึ่งซึ่งนักวิจัยส่วนมากได้นำมาใช้เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงและเชื่อถือได้ของข้อมูลส่วนรายละเอียดของการสังเกตการณ์นั้นขึ้นอยู่กับเนื้อหาสาระของงานวิจัยแต่ละเรื่อง

นอกจากนี้ผลงานวิจัยหลายชิ้นที่ได้ใช้เทคนิคการสะท้อนกลับข้อมูล(reflection technique) โดยคณะนักวิจัยได้นำรายงานวิจัยฉบับร่างซึ่งเขียนเสร็จแล้ว นำไปเสนอผลงานวิจัยต่อที่ประชุมชาวบ้าน เพื่อให้ชาวบ้านได้ตรวจสอบข้อมูล เสนอแนะ และเพิ่มเติมข้อมูล ซึ่งเป็น

การสะท้อนกลับของชาวบ้านทำให้ชาวบ้านได้รับความรู้ ความเข้าใจ และความสามารถที่จะนำไปใช้ประโยชน์จากการรับทราบของผลงานวิจัย อย่างน้อยได้ทราบความผลงานวิจัยซึ่งมีประโยชน์ต่อชุมชนและตนเองในที่สุดส่วนคณะนักวิจัยหรือนักวิจัยสามารถนำข้อเสนอแนะไปปรับปรุงเป็นรายงานฉบับสมบูรณ์ต่อไป (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และคณะ, 2544)

5.รูปแบบการนำเสนอรายงานการวิจัย

เมื่อกล่าวถึงวิธีวิทยาในการศึกษาความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ย่อมจะต้องจำแนกการนำเสนออยู่ 2 ประเภท ประเภทแรก เป็นการนำเสนอผลงานที่เน้นการเก็บรวบรวมข้อมูล (data oriented) ซึ่งผลงานวิจัยส่วนมากมีการนำเสนอในลักษณะพรรณนา ผลงานในประเภทนี้จะมีได้เริ่มต้นของประเด็นปัญหา เป็นการสำรวจและบุกเบิกหาคำตอบใหม่ เอกสารที่มีจะเป็นเรื่องของภูมิปัญญา ความเชื่อ และความเป็นอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ งานประเภทนี้จะเห็นว่าเป็นงานที่ไม่ลุ่มลึก แต่มีประโยชน์ต่อการนำไปใช้ประโยชน์ได้มาก นักวิจัยสามารถนำไปเป็นข้อมูลพื้นฐานและการนำไปตีความได้ ส่วนประการที่สองเป็นการนำเสนอที่ได้รับคำตอบจากการวิเคราะห์อย่างลุ่มลึกด้วยแนวคิด กรอบทฤษฎีและระเบียบวิธีวิจัย ซึ่งผลงานดังกล่าวจะมีคุณค่าทางวิชาการสูง แต่ไม่เอื้อประโยชน์ต่อส่วนรวม ทำให้เห็นว่างานทั้งสองประเภทมีจุดต่อและจุดเด่นต่างกัน ปรากฏว่าจากการประเมินสถานภาพองค์ความรู้ด้านระเบียบวิธีวิจัย มีทั้ง 2 แบบ แต่การศึกษาในประเภทที่ 2 จะน้อยกว่าประเภทแรก โดยการนำเสนอรายงานการวิจัยในประเภทแรกมักจะเป็นผลงานของนักวิจัยรุ่นใหม่ หรือ นิสิตนักศึกษาที่ได้ทำวิทยานิพนธ์

6.บุคคลที่ทำวิจัย

ในอดีตความสนใจความหลากหลายทางชาติพันธุ์เป็นนักวิชาการชาวตะวันตก เช่น นักโบราณคดี นักมานุษยวิทยา และนักประวัติศาสตร์ เป็นต้น จึงเป็นนักวิชาการภายนอกที่มีความสนใจกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ โดยมีแนวความคิดตามสาขาที่ได้ศึกษามาทำการวิจัยในลักษณะเป็นวิทยานิพนธ์ และเข้ามาศึกษาเป็นระยะเวลาสั้น เช่น Klausener (2515) ได้ศึกษาบ้านหนองโตน ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่มีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจแบบเงินสด Kirsch (1966) ได้ศึกษาชาวผู้ไทย ที่บ้านดอนสังข์ อำเภอคำชะอี จังหวัดกาฬสินธุ์

นอกจากนี้ มีนักวิจัยญี่ปุ่น ได้มาศึกษาวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ที่บ้านคอนแดง ตำบล อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ซึ่งได้มาศึกษาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน โดยได้เน้นการศึกษา ด้านการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาว ซึ่งเป็นชนกลุ่มใหญ่ใน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตลอดจนนักวิชาการทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาได้มาสนใจ ความหลากหลายทางชาติพันธุ์มากขึ้น เช่น ผลงานของสมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2527, 2534, 2535, และ 2537) เป็นต้น

7. การวิจัยในทัศนะคนในและทัศนะคนนอก

การประเมินการวิจัยความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ได้พบว่า นักวิจัยได้เน้นการศึกษา จากทัศนะคนใน (emic view) มากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากการศึกษาจากทัศนะคนในจะได้ข้อเท็จจริง ที่สมบูรณ์ลึกซึ้งยิ่งขึ้น สามารถที่จะเชื่อมโยงความสัมพันธ์ในด้านปัจจัยต่างๆเกี่ยวกับ ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ได้อย่างลึกซึ้ง เนื่องจากวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เป็นไปตามวิถีแห่ง ชุมชนหรือกลุ่มคนต่างๆ ย่อมจะแตกต่างกันตามโครงสร้างและวัฒนธรรมของแต่ละชุมชน ส่วน วิธีการศึกษาจากทัศนะคนนอก (etic view) ย่อมจะได้ข้อเท็จจริงในระดับหนึ่ง แต่จะไม่สามารถ ได้ข้อมูลที่แท้จริง เพราะว่าแนวความคิดในการศึกษาวิจัยที่มาจากทัศนะคนนอกจะเป็นทัศนะ จากผู้ที่ศึกษาจากวิถีชีวิตและสิ่งแวดล้อมของตน นำไปศึกษาต่างสังคมและวัฒนธรรม ย่อมจะ ไม่ได้ข้อมูลที่เที่ยงตรง ดังนั้นการวิจัยโดยอาศัยข้อมูลจากทัศนะคนใน ซึ่งจะต้องศึกษาวิจัยเชิง คุณภาพ จึงเป็นวิธีการที่น่าจะเกิดขึ้นในอนาคต

บทที่ 4

การวิเคราะห์สถานการณ์ภาพองค์ความรู้ด้านความหลากหลายทางชาติพันธุ์

ผลการประเมินสถานการณ์ภาพองค์ความรู้ด้านความหลากหลายทางชาติพันธุ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีแนวความคิดที่สำคัญหลายแนวความคิด ซึ่งมีผลงานวิจัยโดยมีรายละเอียดจำแนกตามแนวความคิดหลัก แนวความคิดย่อย และกลุ่มชาติพันธุ์ ดังต่อไปนี้

1. พลวัตวิถีชุมชนชาติพันธุ์

แนวความคิดของพลวัตชุมชนชาติพันธุ์ เป็นการเน้นการเปลี่ยนแปลง การปรับตัว การผสมผสาน การกลมกลืนทางวัฒนธรรม ความหลากหลายทางวัฒนธรรม และวัฒนธรรมการพัฒนาของกลุ่มชาติพันธุ์ ทำให้เห็นพลวัตวิถีชุมชนชาติพันธุ์ที่ได้เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งมีผลต่อโครงสร้างสังคมของแต่ละชุมชนชาติพันธุ์ในวิถีดำรงชีวิตของชุมชนชาติพันธุ์เป็นอย่างมาก ปรากฏผลดังต่อไปนี้

1.1 การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม

1.1.1 ชาวไทยญ้อ และชาวไทยเลย

แนวคิดที่นักวิจัยได้ศึกษาวิจัยวัฒนธรรมที่สำคัญแนวคิดหนึ่งคือ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม โดยนายสมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2538-2539) ได้ศึกษาวิถีชีวิตทางเศรษฐกิจของชาวบ้านไทยญ้อ บ้านโพน ตำบลโนนตาล อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม ได้เปลี่ยนแปลงไปจากอดีต เนื่องจากแต่ละครอบครัวมีอาชีพอื่น ๆ มากขึ้น ทำให้วิถีชีวิตทางเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ตามอิทธิพลของทุนนิยมที่เข้าไปในหมู่บ้านเป็นอย่างมาก ส่วนลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้แก่โครงสร้างครอบครัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรซึ่งได้เปลี่ยนแปลงไป

1.1.2 ชาวไทยเลย

ฉันทนา จันทร์บรรจง (2541) ได้ศึกษาวิจัยพัฒนาทางสังคมของกลุ่มชนพื้นเมืองเชื้อสายไทยเลย ซึ่งตั้งอยู่แถบพื้นที่ชายขอบของประเทศไทย ในจังหวัดพิษณุโลก เพชรบูรณ์ และจังหวัดเลย ได้พบว่า รูปแบบการพัฒนาสังคมในยุคก่อนสุโขทัยจนถึงยุคต่อต้านคอมมิวนิสต์

ไม่ได้เกิดขึ้นพร้อมกันทุกเมือง แต่พัฒนาต่อเนื่องจากภายในก่อนพัฒนาเป็นชุมชนถาวร จากระบบเศรษฐกิจแบบเกษตรกรรมจนพัฒนาเป็นเศรษฐกิจที่ต้องพึ่งพาความเจริญทางวัตถุมากขึ้น

1.1.3 ชาวผู้ไทย

นอกจากนี้ผลงานวิจัยที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมการเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือคือเกิดขบวนการเสรีไทยขึ้นโดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทยซึ่งมีบทบาทอย่างมากในเขตจังหวัดมุกดาหาร นครพนม และกาฬสินธุ์ ขบวนการเสรีไทยดังกล่าวเกิดขึ้นโดยการนำของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น นายจำลอง ดาวเรือง เป็นผู้นำการเคลื่อนไหวในท้องที่ของคนในจังหวัดกาฬสินธุ์ (ปิยะมาศ อรรถอำนวย, 2545)

1.2 การกลมกลืนทางวัฒนธรรม

1.2.1 ชาวผู้ไทย ชาวไทยลาว และชาวไทยญ้อ

ผลงานวิจัยที่แสดงถึงความกลมกลืนทางวัฒนธรรมก็คือ ชาวไทยผู้ไทย ซึ่งเป็นไทยครัว ได้อพยพมาอยู่บ้านดงสวนพัฒนา ตำบลนาทัน อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ มีความผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมกับกลุ่มชาติพันธุ์ลาว ซึ่งเป็นวัฒนธรรมหลัก การพูดของชาวไทยครัวยังมีการปะปนกับภาษาลาวรวมทั้งการบริโภค ที่อยู่อาศัย และการแต่งกาย (ศราวุฑุ แฝงสีคำ, 2542)

นอกจากนี้ผลงานวิจัยที่ได้ผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมของชาวผู้ไทยกับชาวไทยลาว ทั้งนี้ได้พบว่า การกลมกลืนด้านภาษา ด้านอาหารการกิน ด้านการรักษาความสะอาด (สุภิตา ไชยสวัสดิ์, 2542)

ส่วน ชาญชัย ไจหาญ (2538) ได้ศึกษาการผสมผสานทางวัฒนธรรมชาวไทยญ้อกับชาวไทยลาว บ้านหัวหมู ตำบลก้ามปู อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม โดยได้มีการผสมผสานกลมกลืนทางวัฒนธรรม ยกเว้นเรื่องความเชื่อหึ่งเรือนยังคงถือคติโบราณ

เมื่อเราวิเคราะห์ด้านการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมจะพบว่า คนส่วนมากมีการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมในด้านการบริโภค ที่อยู่อาศัย และการแต่งกาย โดยการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นเมื่อมีการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างกัน แต่อย่างไรก็ตามการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมในด้านความเชื่อจะเป็นไปได้ยาก ซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งได้ปฏิบัติสืบทอดกันมา

1.3 .ความหลากหลายทางวัฒนธรรม

1.3.1 ชาวไทยดำ ชาวผู้ไทย และชาวไทยญ้อ

ความหลากหลายทางวัฒนธรรมเป็นแนวคิดหนึ่งสำหรับการที่วัฒนธรรมระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ไม่สามารถที่จะผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมได้ จึงทำให้เกิดแนวคิดของความหลากหลายทางวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งสามารถอยู่ร่วมกันได้ ท่ามกลางความแตกต่างทางวัฒนธรรม ดังการศึกษาของ ทวี ถาวโร (2540) ได้ศึกษาวิถีชีวิตชนกลุ่มชาติพันธุ์ 3 กลุ่ม ได้แก่ ชาวไทยดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ชาวผู้ไทยบ้านหนองช้าง และบ้านหนองแก่งทราย ตำบลหนองช้าง กิ่งอำเภอสามชัย จังหวัดกาฬสินธุ์ และชาวไทยญ้อ บ้านท่าขอมยาว ตำบลท่าขอมยาง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งได้พบว่าทั้ง 3 กลุ่มชาติพันธุ์มีความแตกต่างในด้านการแต่งกายในวันสำคัญ อาหาร ที่อยู่อาศัย ลักษณะบ้านเรือน ระบบสังคมและการปกครอง ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อและประเพณีต่าง ๆ ซึ่งยังคงมีการสืบทอดต่าง ๆ กันมาจนถึงปัจจุบัน

2. อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์

แนวความคิดของอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ เป็นแนวความคิดที่นักวิจัยจำนวนมากให้ความสำคัญต่อการขำรงอัตลักษณ์ที่ได้ทำการศึกษา โดยมรผลงานที่สาสารถแยกเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ดังต่อไปนี้

2.1 ชาวผู้ไทย

ผลงานวิจัยวัฒนธรรมที่ได้ศึกษาคำนิยมการศึกษาที่ได้เปลี่ยนแปลง ทั้งนี้ชาวผู้ไทยบ้านโนนหอม ตำบลโนนหอม จังหวัดสกลนคร โดยปัจจัยด้านสังคมซึ่งชาวผู้ไทยยังคงรักษาเอกลักษณ์ในภาษาพูดเป็นอย่างดี ผลกระทบของการศึกษาต่อ คำนิยมเปลี่ยนแปลงน้อยมาก เนื่องจากชาวผู้ไทยยังคงยึดมั่นและอนุรักษ์วัฒนธรรมของผู้ไทยอย่างเคร่งครัด ตลอดจนชาวผู้ไทยมีทัศนคติที่ดีต่อความยากจน ส่วนปัญหาที่ต้องแก้ไขต่อไปคือ ปัญหายาเสพติด(สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และคณะ ,2543)

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และคณะ (2544) ได้ศึกษาโครงสร้างชุมชนชาติพันธุ์ผู้ไทย บ้านโนนหอม ตำบลโนนหอม จังหวัดสกลนคร โดยกล่าวได้ว่า โครงสร้างและบทบาทของสังคมผู้ไทยมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิต ความเชื่อต่าง ๆ ในชุมชน ซึ่งส่งผลต่อการที่เกษตรกรทำให้อำนาจ

ถึงวัฒนธรรมต่าง ๆ ของผู้ไท เช่น การรำผู้ไท การรำมวยโบราณ เป็นต้น ต่อมา สุวิทย์ วีระศาส
วัตติ (2538) ได้ศึกษาประวัติศาสตร์หมู่บ้านชาวผู้ไทบ้านหนองโอ

ภาษาที่เป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของชาวผู้ไท อรพันธ์ บวรรักษา (2541) ได้ศึกษา
ความสัมพันธ์ระหว่างภาษาผู้ไทกับภาษาลาวโซ่ง ได้พบว่าภาษาผู้ไทและภาษาลาวโซ่ง
ความคล้ายคลึงของภาษาทั้งสองคือ การเรียกชื่อที่ซ้ำซ้อนกัน แต่มีผู้เรียกและเขียนต่างไป เช่น
ลาวโซ่ง ลาวซ้อ ลาวซ้อคำ ไทคำ ไตคำ ไททรงคำ ภูไท เป็นต้น โดยมีถิ่นกำเนิดอยู่เมืองไล และ
เมืองถาง ในแคว้นสิบสองจุไทย และอพยพเข้ามาในประเทศไทยซึ่งกระจายไปตามจังหวัดต่าง ๆ
ในประเทศไทย

2.2 ชาวไทยเขมร

ประกอบ ผลงาม (2538) ได้ศึกษาประวัติศาสตร์ของชาวมุขชนเขมรถิ่นไทย โดย
ทำการค้นคว้าภาษาเขมรต่าง ๆ ได้พบว่า ชีวิตความเป็นอยู่วัฒนธรรม ประเพณี และดนตรี ใน
อดีตมีการพัฒนามาในระดับหนึ่ง

2.3 ชาวไทยโย้ย

กิตติรัช พงษ์สิทธิศักดิ์ (2540) ได้ศึกษาการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมของชาวไทยโย้ย
ในด้านคติความเชื่อ ซึ่งการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมเกิดจากสาเหตุการทำนุบำรุงส่งเสริม
วัฒนธรรม ทำให้การเปลี่ยนแปลงตามความต้องการของมนุษย์ ของสิ่งแวดล้อมที่จะปรับเปลี่ยน
ในทางที่ดีขึ้น นอกจากนี้ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และคณะ (2540 – 2541) ได้ศึกษาชาวไทยโย้ย
บ้านโพนแพน ตำบลหนองสนม อำเภอวานรนิวาส จังหวัดสกลนคร โดยเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มี
ความเคร่งครัดในด้านพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก นอกจากมีภาษาโย้ยเป็นอัตลักษณ์ที่ผูกพันทั้ง
หมู่บ้าน

2.4 ชาวไทยดำ

วรรณศักดิ์ บุญเสริม ได้ศึกษาระบบความเชื่อของชาวไทยดำมี 3 ประเภท คือ ผีรากเหง้า
ผีเพื่อการดูแล และมีเจ้านาย ซึ่งชาวไทยดำจะให้การเคารพยำเกรงมากที่สุด

2.5 ชาวไทยไส้

สำหรับ สุรัตน์ วรางรัตน์ (2538) ได้ศึกษาสถาบันทางเศรษฐกิจโดยเน้นวัฒนธรรม ประมงของชาวไทยไส้บ้านปากอูน และเปรียบเทียบชาวไทยลาวที่บ้านปากยาม อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม ได้พบว่าชาวไทยไส้ เป็นกลุ่มที่มีความสามารถในการประมง ไม่กล้าเสี่ยงเหมือนกลุ่มไทยลาว

2.6 ชาวเวียดนาม

นโยบายของรัฐที่มีต่อความหลากหลายของชาติพันธุ์ที่แตกต่างกันไปตามกาลและเทศะ นโยบายที่เห็นเป็นรูปธรรมมากได้นำมาใช้กับวัฒนธรรมของกลุ่มชาวเวียดนาม ซึ่งเป็นกลุ่มชนที่รัฐบาลมีนโยบายทำงานในมนุษย์ ดังจะเป็นได้จากชาวเวียดนามในประเทศไทย ซึ่ง รัชฎาทิพย์ ศรีพนา (2546) ได้พบว่า ชาวเวียดนามส่วนใหญ่อาศัยอยู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทั้งนี้นโยบายของรัฐบาลไทยต่อชาวเวียดนามในแต่ละยุคแต่ละสมัยจะแตกต่างกันไปตามกระแสทางการเมือง ทำให้เห็นว่าชาวเวียดนามต่างก็สร้างอัตลักษณ์ของตนเป็นอย่างมาก ดังเช่น งานวิจัยของ ผล อัฐนาถ (2543) ได้ศึกษาวิถีชีวิตคนไทยเชื้อสายเวียดนามในเขตเทศบาลเมืองมุกดาหาร จังหวัดมุกดาหารว่า กลุ่มชาวเวียดนามที่เข้ามาหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่ยังสำนึกเป็นคนญวนตลอดเวลา มีการสอนภาษา ประวัติศาสตร์เวียดนาม พร้อมทั้งเรียนภาษาไทยเพื่อการติดต่อการค้าขาย ซึ่งปัจจุบันประสบความสำเร็จดีกว่าคนไทย สอดคล้องกับงานของ สุรจิตต์ จันทรสชา (2545) ได้มีคนเวียดนามอพยพเข้ามาขอพึ่งพระบรมโพธิสมภาร ในสมัยรัชกาลที่ 1 เนื่องจากประเทศเวียดนามได้เกิดกบฏขึ้น เช่นเดียวกัน สุรินทร์ มุขศรี (2543) ได้กล่าวถึงความเป็นอัตลักษณ์ของชาวเวียดนามที่กล่าวถึงการตามรอบปฏิบัติโฮจิมินส์ในจังหวัดนครพนมโดยได้เข้ามาเพื่อระดมมวลชนต่อสู้กับจักรวรรดินิยม

2.7 ชาวจีน

ร.ต.ท.ไวพจน์ ชันสุวรรณ (2543) มีขอบเขตการวิจัยของชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตเทศบาลมหาสารคาม ได้พบว่า ชาวไทยเชื้อสายจีนเดิมมีบทบาททางเศรษฐกิจ เช่น การประกอบอาชีพการเกษตร เลี้ยงสัตว์และค้าขาย ต่อมาได้เปลี่ยนมามีบทบาททางเศรษฐกิจมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วราเทพ สันติวรวิทย์ (2542) ซึ่งได้ศึกษาวิถีชีวิตชาวจีนในเขตสถานที่รถไฟศรีสะเกษ นอกจากนี้ได้ค้นพบว่า แม้ว่าชาวจีนจะมีบทบาททางเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก แต่ชาวจีนยังคงยึดมั่นในประเพณีที่สืบทอดจากบรรพบุรุษ ซึ่งมีพื้นฐานการสอนของลัทธิเต๋า ลัทธิขงจื้อ และพระพุทธศาสนาหายาน

2.8 ชาวไทยยวน

สุริยา สมุทคุปดี และพัฒนา กิตติอาษา (2544) ได้ศึกษาชุมชนบ้านโนนกลุ่ม และบ้านสีคิ้ว อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา ได้ศึกษาชาวยวนหรือชาวโยนกที่ได้สร้าง นิยามอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของคนที่เกิดขึ้นจากการต่อรองช่วงชิงของสมาชิกกลุ่มพันธุ์ทั้งใน ระดับปัจเจกบุคคลและชุมชน ภายใต้ปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในกลุ่มชาติพันธุ์เดียว

เราอาจจะสรุปได้ว่าแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์มีพื้นฐานที่สำคัญ ซึ่งมีความแตกต่างกันในด้านการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ แต่สังคมก็สามารถดำรงอยู่ได้ในกระแสการเปลี่ยนแปลงของกระแสโลกาภิวัตน์ นอกจากนี้ ประวัติศาสตร์ของความหลากหลายทางชาติพันธุ์มีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาเพื่อทางประวัติศาสตร์ของแต่ละชาติพันธุ์ ซึ่งแต่ละชาติพันธุ์ มีอัตลักษณ์ และมีความแตกต่างกันตามโครงสร้างชุมชนของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ๆ

3. ระบบความเชื่อกับวิถีชีวิตวัฒนธรรม

แนวความคิดระบบความเชื่อกับวิถีชีวิตวัฒนธรรม เป็นแนวความคิดที่สำคัญหนึ่งในการศึกษาความหลากหลายทางชาติพันธุ์ เนื่องจากระบบความเชื่อเป็นวิถีชีวิตที่ฝังรากลึกของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ เปรียบเสมือนเป็นชีวิตจิตใจที่กลุ่มชาติพันธุ์มีต่อระบบความเชื่ออย่างแน่นแฟ้น และได้ยึดถือปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง และยั่งยืน ซึ่งมีผลต่อพฤติกรรมในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ผลงานวิจัยสถานภาพองค์ความรู้การวิจัยความหลากหลายทางชาติพันธุ์ โดยได้จำแนกตามประเด็นที่ศึกษา ซึ่งเป็นแนวความคิดหลัก และกลุ่มชาติพันธุ์ ดังต่อไปนี้

3.1 โลกทัศน์

3.1.1 ชาวไทยโคราช

เพชร สุวรรณภาชนี (2544) ได้ศึกษาโลกทัศน์ของชาวไทยโคราชโดยการวิเคราะห์จากกลอนเพลงไทยโคราชผ่านวัฒนธรรมดนตรีพื้นบ้าน ในด้านรูปแบบ เนื้อหาสะท้อนความเชื่อ และค่านิยม ได้พบว่าแม้ว่าการเปลี่ยนแปลงตามกระแสโลกาภิวัตน์ที่เกิดขึ้น วัฒนธรรมดนตรีพื้นเมืองถูกปรับเปลี่ยนให้เข้ากับบริบทสังคมปัจจุบันด้านการพัฒนาสื่อการร้องหรือการเล่นเพลง

3.1.2 ชาวไทยบรู

ในขณะที่จิตรกร โพธิ์งาม (2536) โลกทัศน์ของชาวไทยบรูที่มีต่ออาหารซึ่งมีพื้นที่จำกัดลักษณะอาหารขึ้นอยู่กับที่อยู่อาศัย เช่น เรือนแบบไม้ฝิงมีความมั่นคงกว่าแบบฝิงเสา โลกทัศน์ต่อเครื่องนุ่งห่ม ซึ่งไม่มีความประณีต ชาวบรูมีโลกทัศน์เกี่ยวกับการรักษาสุขภาพตามแบบโบราณ และมีโลกทัศน์ที่เชื่อว่าบุคคลภายนอกมีอำนาจหรือสูงกว่าชาวบรู

3.2 ความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษ

3.2.1 ชาวไทยดำ

กลุ่มชาติพันธุ์ไทยดำ บ้านนาป่าหนาก ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่นับถือศาสนาผี มีผีแถบ ผีเรือน ผีเจ้าบ้าน จึงมีพิธีกรรมต่างๆ ในการนับถือผี เพื่อรักษาวัฒนธรรม และแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ พิธีกรรมต่างๆ มีความสัมพันธ์กับโครงสร้างทางสังคมต่าง ๆ (เพ็ญภา อินทรตระกูล, 2535)

หากจะศึกษาความสัมพันธ์ของชาวไทยดำกับกลุ่มชนชาติพันธุ์อื่น จะพบว่าชาวไทยดำมีเอกลักษณ์เฉพาะที่จะดำรงชาติพันธุ์ของตนเองอย่างเคร่งครัด ได้มีการสานสัมพันธ์ระหว่างภาษาผู้ไทยและภาษาลาวโซ่ง (อรพันธ์ บวรรักษา, 2541)

3.2.2 ชาวผู้ไทย

นอกจากนั้นมี มนัสกมล ทองสมบัติ (2536) ได้ศึกษาคติความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมของชาวผู้ไทยในงานพะซู่ มีองค์ประกอบด้วยด้านวัตถุที่เกี่ยวข้อง ด้านตัวบุคคล ด้านเวลา ด้านสถานที่ และด้านความเชื่อ ส่วนขั้นตอนพบว่า มีการสูตรขวัญ การผูกข้อต่อแขน การเขียนเขย การล้างเท้าเขย การสมมา การเลี้ยงผี ด้านคติความเชื่อ มีความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติคือการนับถือผีทั้งนี้พิธีกรรมความเชื่อของงานพะซู่มีความสัมพันธ์ต่อวิถีชีวิตคือ การมีวิถีชีวิตที่สงบและสันโดษ

นอกจากนี้ เริงวิชญ์ นิลโคตร (2546) ได้กล่าวถึงพิธีกรรมเหย้าเลี้ยงผีของชาวผู้ไทยบ้านโคกโก่ง ตำบลกุดหว้า อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยได้พบว่า พิธีกรรมเหย้าเลี้ยงผีซึ่งเป็นพิธีกรรมเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษเท่านั้น แต่ยังเป็นกระบวนการกล่อมเกลாதางสังคมที่ทำให้ชุมชนดำรงอยู่ได้ในท่ามกลางกระแสของโลกวิวัฒน์ด้วย

3.2.3 ชาวไทยกาย

ไพฑูรย์ มีกุล (2540) และวีระ สุดสังข์ (2545) ได้ศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของวิถีชีวิตความเชื่อของชาวไทยกาย ซึ่งชาวกายมีพิธีกรรมและความเชื่อต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่เป็นอย่างมาก เช่น การศึกษาของ อิศราพร จันทร์ทอง (2543) เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ทางพิธีแก่ลมอบ บ้านสำโรงทาบ อำเภอโรงทาบ จังหวัดสุรินทร์ โดยได้พบว่า พิธีกรรมดังกล่าวชาวไทยกายทุกครอบครัวยังยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา ทำให้ชาวกายเชื่อถือกับพิธีกรรมนี้เป็นอย่างมาก

สำหรับความเชื่อปู่ตาของ อูตินันท์ เวทย์ศิริยานันท์ (2545) ได้ศึกษาความเชื่อตะกวดของชาวไทยกาย บ้านตรึม เป็นความเชื่อที่มีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชนชาติพันธุ์นี้ โดยมีสัตว์ตะกวดเป็นสัญลักษณ์ของความเชื่อที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา เช่นเดียวกับความเชื่อผีบรรพบุรุษที่ชาวกาย บ้านตรึม นับถือ โดยได้แปลงเป็นเชื่อการเข้าทรงผ่านตะกวด มีกวนจำเป็นผู้ติดต่อกับผีบรรพบุรุษ (ปราณี วงษ์เทศ, 2539)

การศึกษาภูมิปัญญาของชาวไทยกายก็คือ พิธีกรรมเล่นสะเอง ในจังหวัดศรีสะเกษ เนื่องจากชาวไทยกายมักสร้างชุมชนอยู่ตามป่าตามเขา ฟังพาสังศักดิ์สิทธิ์และลี้ลับ จึงเล่นสะเองเพื่อขอพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และดวงวิญญาณของบรรพบุรุษให้ปกป้องรักษา โดยการติดต่อผ่านร่างทรงของแม่สะเอง เพื่อรำลึกถึงคุณงามความดีของบรรพบุรุษ การเล่นสะเองของชาวไทยกายนี้ จะมีกลองและฆ้อง ผู้ชายตีกลองและฆ้อง (วีระ สุดสังข์, 2542) ทำให้เห็นถึงภูมิปัญญาในระบบคิดที่ใช้ร่างทรงเป็นการสื่อถึงบรรพบุรุษ ให้รักษาปกป้องความเจริญรุ่งเรืองต่อชุมชนต่อไป

3.2.4 ชาวไทยไส้

ชาวไทยไส้เป็นอีกชนชาติพันธุ์หนึ่งที่มีความเชื่อด้านการทรง โดยจะมีพิธีกรรม ฟ้อนผีหมอ ซึ่งเป็นพิธีสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ จัดทำขึ้นในเดือนสี่ของทุกๆ ปี โดยใช้เวลา 2 วันกับ 1 คืน เป็นการแสดงความกตัญญูและความเคารพต่อผีบรรพบุรุษ ทั้งนี้ชาวไทยไส้เชื่อว่าเมื่อทำพิธีกรรมแล้วจะทำให้ครอบครัวและชุมชน อยู่เย็นเป็นสุข ต่อมาได้มีการปรับเปลี่ยนพิธีกรรมการซื้อวัสดุอุปกรณ์ค้ำจุนค้ำชู เช่น ดอกกรักพลาสติก ส่วนความเชื่อดั้งเดิมเหมือนเดิม (ชาติชัย ฉายมงคล, 2543)

3.3.5 ชาวไทยบรู

ชาวไทยบรูก็เป็นอีกชนชาติพันธุ์หนึ่งที่มีประเพณี เจียะสล่า บ้านพันแดง ตำบลพันแดง อำเภอคงหลวง จังหวัดมุกดาหาร ทั้งนี้จะมีพิธีกรรมของการสูตราชัญญ์ การผูกแขน การสอนเขย และสะใภ้ การสมมา และการเลี้ยงผีบรรพบุรุษ (ศุภลักษณ์ นิลทะราช, 2537)

3.3.6 ชาวมอญ

ระบบภูมิปัญญาที่มีความสำคัญต่อประเพณีและพิธีกรรมโดยเป็นวิถีชีวิตวัฒนธรรมของชาวมอญ บ้านพระเพลิง ตำบลนกออก อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา เป็นอย่างมาก ซึ่งมีลักษณะเป็นแนวฮิลิบสองของชาวอีสาน ตั้งแต่การเกิด การบวช การแต่งงานและการตาย (ประนอม เทียนทอง, 2536)

จากการศึกษากลุ่มชนชาติพันธุ์ที่ใช้ตระกูลภาษามอญ-เขมร ได้ข้อคิดว่าระบบภูมิปัญญา กับวิถีชีวิตเป็นพลังที่แสดงให้เห็นถึงการทำความเข้าใจมาติดต่อกันในตำนานพิธีกรรม ประเพณี อย่างต่อเนื่อง และไม่ขาดสายจากอดีตจนถึงปัจจุบันเช่น การเล่นผีหมอของชาวไทยไทยใส การเข้าร่างทรงตามความเชื่อในแต่ละท้องถิ่น จนได้กลายเป็นประเพณีที่ได้พัฒนา ซึ่งเกี่ยวข้องกับพลังความคิดและภูมิปัญญาเพื่อความอยู่รอดของกลุ่มชาติพันธุ์ด้วย()

3.2.4 ชาวเวียดนาม

ยังมีการศึกษาเรื่องความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์หลายกลุ่มกล่าวคือ จิราภรณ์ วีระชัย (2543) ได้ศึกษาสถานภาพและบทบาทของเจ้าของโต ซึ่งเป็นความเชื่อที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนไทยเชื้อสายเวียดนามในอำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย เช่นเดียวกับคองสิบสี่ในวิถีชีวิตของไทยพวน ตำบลบ้านมือ อำเภอบ้านมือ จังหวัดอุดรธานี ซึ่งชาวไทยพวนได้อบรมสั่งสอนลูกหลานให้มีความเชื่อและปฏิบัติตามฮีตคองของชุมชน โดยเป็นข้อปฏิบัติและแนวทางที่ผู้อาวุโสนำมาปฏิบัติร่วมกับศาสนาเพื่อให้เกิดความสามัคคีในชุมชน (มยุรี ปาละอินทร์, 2543)

3.2.4 ชาวไทยบรู

ส่วน ยุพา อุทามนตรี (2539) ได้ศึกษาประเพณีและคติความเชื่อของชาวไทยบรู บ้านเวินบึก ตำบลโขงเจียม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี กล่าวคือ ชาวบรูมีความเชื่อในพิธีเลี้ยงบ้าน พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิดต้องมีกำนั และ การบูชาผีบรรพบุรุษ และ พิธีการตาย ซึ่งชาวบรูทุกคนมีความเชื่อดังกล่าวอย่างมาก

3.2.5 ชาวไทยเขมร

มี หมั่นดี (2542) ได้กล่าวถึงความเชื่อเกี่ยวกับงานบุญที่ฝังลึกอยู่ในวิถีชีวิตและจิตวิญญาณของชาวไทยเขมรสุรินทร์คือ วันแชนโคนดา หรือตรงกับวันสารท บุญข้าวสาก บุญสลากวัด บุญเดือนสิบหรือบุญข้าวเปรต เป็นการผสมผสานกับความเชื่อที่ระหว่างพุทธศาสนากับศาสนาพราหมณ์

3.2.6 ชาวไทยแสก

เช่นเดียวกับ จิระพงษ์ มะเสนา (2541) ได้ศึกษาเส้นทางแห่งเผ่าพันธุ์โงมู่ ซึ่งเป็นความเชื่อของชนชาติพันธุ์ไทยแสก บ้านอาจสามารถ อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม เกี่ยวข้องกับประเพณีตรุษแสกหรือภาษาแสกเรียกว่า กีบแดก ซึ่งเป็นประเพณีที่จัดขึ้นเพื่อบวงสรวงโงมู่เป็นที่เคารพนับถือของชาวแสกมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทยแสกที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตความเชื่อในการดำรงชีวิตในปัจจุบัน

3.3 ความเชื่อเกี่ยวกับงานศพ

3.3.1 ชาวผู้ไทย

พิธีกรรมความเชื่องานศพของชาวผู้ไทยเรณูนคร อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม (ปรางทอง ดิวษ์, 2544) และชาวกะเลิง อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร ซึ่งได้มีการปฏิบัติและความเชื่อในพิธีการตายอย่างเคร่งครัด (สุวิทย์ ธีรศาสตร์ และณรงค์ อุปัญญา, 2540)

3.3.2 ชาวจีน

นอกจากนี้ นารัตน์ ปริสุทธิคุณิพร (2541) ได้วิเคราะห์ความเชื่อของชาวจีนในประเทศไทย เป็นชาวแต้จิ๋ว ซึ่งเป็นกลุ่มใหญ่ที่สุด โดยพบว่า คติความเชื่อการตายมาจากลัทธิขงจื้อ แสดงถึงความกตัญญูต่อบิดา มารดา ทั้งที่มีชีวิตและเสียชีวิตไปแล้ว สำหรับเมื่อตายแล้วก็จะจัดพิธีศพ การเซ่นไหว้ดวงวิญญาณ การไว้ทุกข์ 3 ปี (ปัจจุบันเหลือ 100 วัน) ตลอดจนความเชื่อในการทำขวัญ

3.4 ความเชื่อด้านหลักบ้าน

3.4.1 ชาวผู้ไทย

สมชาย นิลอาธิ (2542) ได้ศึกษาธรรมาสันเสาเดียวของผู้ไทยจากความเชื่อผีหลักบ้านเมืองจนถึงธรรมาสันในความเชื่อพุทธศาสนา แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับศาสนาพราหมณ์ ซึ่งได้มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวผู้ไทยเป็นอย่างมาก

เราอาจจะเห็นได้ว่าความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษถือเป็นผลงานวิจัยทางวัฒนธรรม ที่นักวิจัยทางวัฒนธรรมได้เน้นเรื่องทางวัฒนธรรมของความคิดความเชื่อของชนกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมีเนื้อหาที่อาจจะสรุปได้ว่า ความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษมีอยู่เกือบทุกชนชาติพันธุ์ จนกระทั่งมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ซึ่งได้แสดงออกมาทางพิธีกรรมและประเพณีที่หลากหลาย แต่สิ่งที่เหมือนกันก็คือการแสดงความเคารพความกตัญญูต่อบรรพบุรุษนั่นเอง ตลอดจนการมีประเพณีพิธีกรรมที่มีความเชื่อถือ การจัดการงานศพอย่างเคารพต่อบุคคลที่ล่วงลับไปแล้ว ดังนั้นจึงแสดงให้เห็นว่า ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ระบบความเชื่อกับวิถีชีวิต วัฒนธรรมที่หลากหลาย และแตกต่างกันในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์

4. ระบบภูมิปัญญาเกี่ยวกับวิถีชีวิตวัฒนธรรม

แนวความคิดระบบภูมิปัญญาเกี่ยวกับวิถีชีวิตวัฒนธรรมเป็นองค์ความรู้ของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ได้พัฒนาทางองค์ความรู้จากวิถีชีวิตการอยู่ร่วมกันในสังคมและการเรียนรู้จากทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมนำมาเป็นความสัมพันธ์เชิงพึ่งพา ซึ่งได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการดำรงชีวิตตามวิถีของกลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อความอยู่รอดของความเป็นชาติพันธุ์ ทั้งนี้ได้แยกเป็นประเด็นแนวความคิดหลักในด้านนิเวศวิทยาวัฒนธรรม ภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้าน ภูมิปัญญาหัตถกรรม และวัฒนธรรมการพัฒนา โดยจำแนกแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ดังต่อไปนี้

4.1 นิเวศวิทยาวัฒนธรรม

แนวความคิดนี้เป็นเรื่องของความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆที่มีสภาพนิเวศวิทยาวัฒนธรรม ซึ่งเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมของชุมชนชาติพันธุ์

ปรากฏว่า ผลงานการวิจัยวัฒนธรรมของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่ได้ศึกษามิติวัฒนธรรมเชิง วิทยาของความหลากหลายทางชาติพันธุ์ดังต่อไปนี้

4.1.1 ชาวผู้ไทย

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2545) ได้ศึกษาชาวผู้ไทยบ้านโคกโก่ง อำเภอภูฉิม นารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ (การท่องเที่ยวนิเวศ) ซึ่งหมู่บ้านผู้ไทยแห่งนี้ได้เปิดเป็นแหล่งเชิง นิเวศวัฒนธรรม โดยเป็นหมู่บ้านที่ได้รับรางวัลสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน นอกจากการท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรมนี้แล้ว ก็มีการร่ำประเพณีบายศรีสู่ขวัญ และการรับประทานอาหารแบบพาแลง พร้อมทั้งแสดงศิลปการแสดงดนตรีพื้นบ้าน รวมถึงหัตถกรรมพื้นบ้าน ทั้งนี้ชาวผู้ไทยเป็นกลุ่มชาติ พันธุ์ที่มีความสนใจสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศอีกด้วย

ส่วนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชาวผู้ไทย บ้านคำโพน อำเภออำนาจเจริญ พบว่ามีการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ มีประโยชน์และคุ้มค่า เช่น ไม้ที่บรรพบุรุษ เลือกสรรว่าเป็นพันธุ์ไม้ที่มีมงคลชีวิต เป็นภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่ได้มีการรักษาทรัพยากร และสิ่งแวดล้อม (วาสนา ต่อชาติ, 2545)

4.1.2 ชาวไทยกะเลิง

เบญจลักษณ์ ธารพร (2538) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การอนุรักษ์ป่าไม้ของชาวไทยกะเลิง บ้านบัว อำเภอภูคาก จังหวัดสกลนคร โดยวิถีชีวิตของชาวไทยกะเลิง มีลักษณะเรียบง่าย มี การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้อย่างดี ซึ่งได้ส่งผลให้เกิดการอนุรักษ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยมีความเชื่อที่ผ่านพิธีกรรมของชาวกะเลิง

การศึกษาอาหารพื้นบ้านของชาวไทยกะเลิงของบ้านบ้านบัง อำเภอภูคาก จังหวัด สกลนคร โดย ยงยุทธ ครีนาชกร และคณะ (2542) ได้พบระบบวิถีชีวิตภูมิปัญญาพื้นบ้านของ ชาวกะเลิง โดยมีระบบอาหาร 4 ช่วงคือ ช่วงที่ 1 ช่วงการสร้างบ้านแปลงเมือง ช่วงที่ 2 เริ่มมี วัฒนธรรมกินเนื้อดิบ ช่วงที่ 3 มีร้านค้าในชุมชน และช่วงที่ 4 มีกระบวนการพัฒนาบนหลักการ สร้างกระบวนการเรียนรู้ จนเกิดองค์กรชาวบ้านคือ สตรีอินแปง ซึ่งยึดหลักคือให้สมาชิกรู้จักกิน อย่างมีคุณค่า ทำมาหากินอย่างเพียงพอ เหลือกินแปรรูปขาย ภูมิปัญญาด้านคุณค่าในมิติของ อาหารพื้นบ้าน สรุปได้ 9 ประการคือ

1. เป็นอาหารที่ปลอดภัยและมี
2. คุณค่าด้านเป็นยา
3. ส่งเสริมแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

4. ก่อให้เกิดความหลากหลายทางชีวภาพ
5. มิติต้านอาหารบำรุงสุขภาพ
6. มิตិเชิงวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกัน
7. มิติกการประหยัด
8. มีการนำพืชบางชนิดมาบำรุง เช่นเดียวกับเนื้อสัตว์
9. มิติตความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ

ในขณะเดียวกัน ทรงคุณ จันทจร (2544) ได้ศึกษากาถ่ายทอดภูมิปัญญาพื้นบ้านเรื่อง ทรัพยากรดิน น้ำ ป่าไม้ ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยกะเลิง ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ไทยกะเลิง ใช้ชีวิตโดยการพึ่งธรรมชาติ มีความเชื่อในศาสนาผี และพุทธ มีภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรดิน น้ำ ป่าไม้ ทั้งนี้มีวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาพื้นบ้านโดยผ่านทางพิธีกรรม การลงมือปฏิบัติจริง ผ่านหลักคำสอนในพุทธศาสนา การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และการลงมือทดลองดู

เราอาจจะกล่าวสรุปว่า กลุ่มชนชาติพันธุ์ไทยกะเลิง ก็เป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่ยังยึดมั่น และรักษาธรรมชาติดอย่างแน่นแฟ้น โดยอาศัยความเชื่อของผีและพุทธศาสนาควบคู่กันไป ซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อมา โดยผ่านพิธีกรรมทางความเชื่อเป็นหลัก

หนึ่งผลงานวิจัยหลายเรื่อง que ศึกษาชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น ไทยโย้ย (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และคณะ, 2540-2541) ไทยญ้อ (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2538-2539) ไทยแสก (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และปรีชา ชัยปัญญา, 2538) และชาวไทยบรู (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และคณะ, 2535) ได้พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์ส่วนใหญ่จะมีการรักษาอนุรักษ์สภาพสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติอย่างดียิ่ง จึงกลายเป็นวัฒนธรรมเชิงนิเวศวิทยาของความหลากหลายทางชาติพันธุ์

4.2 ภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้าน

แนวความคิดของภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้าน เป็นองค์ความรู้ที่กลุ่มชาติพันธุ์ได้พัฒนา เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในวิถีชีวิตวัฒนธรรม โดยเฉพาะด้านการรักษาการเจ็บป่วยภายในชุมชน ดังมีการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ต่อไปนี้

4.2.1 ชาวผู้ไทย

พิสิษฐ์ บุญไชย (2542) ได้ศึกษาพฤติกรรมการใช้สมุนไพรศึกษาของชาวผู้ไทย ในจังหวัดยโสธร ซึ่งอพยพมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 ได้ดำรงการใช้สมุนไพรจนถึงปัจจุบันปัญหาของยาสมุนไพรพบว่า การเก็บยั้งขาดความรู้ในการอนุรักษ์สมุนไพร และสมุนไพรบางอย่างกำลังหมดไป เพราะมีคนนำไปใช้มากขึ้น

นอกจากนี้ พิสิษฐ์ บุญไชย (2541) ได้กล่าวถึงชาติพันธุ์ทุกกลุ่มในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเฉพาะหมอสุมไพรชาวผู้ไทยได้รับการถ่ายทอดวิชาสมุนไพร พิธีกรรมและความเชื่อจากผู้เป็นครู ทั้งนี้ข้อควาปฏิบัติของหมอสุมไพรก็คือ การถือศีล 5 อย่างเคร่งครัด แม้ว่าการศึกษาด้วยแผนปัจจุบันจะมีมากขึ้น แต่ชาวบ้านยังเลือกการรักษาโดยหมอสุมไพรเป็นที่พึ่งสุดท้าย ซึ่งเป็นการรักษาทางด้านจิตใจของผู้ป่วย

หากจะกล่าวถึงการเกี่ยวหมากในวิถีชีวิตของชาวผู้ไทย อำเภอหนองสูง จะพบว่า เพศหญิงเกี่ยวหมากมากกว่าเพศชาย เครื่องประกอบการเกี่ยวหมากได้แก่ หมาก พลุ แก่นคุณ ยาเส้น นวดและสียืด ส่วนอุปกรณ์ได้แก่ กระบอกปูน มีดสนาท ดลับนวดและตะบันหมาก ชาวผู้ไทยมักจะเกี่ยวหมากหลังรับประทานอาหารเช้า และในประเพณีพิธีกรรมของชาวชุมชน (ประสาณสิงห์ทอง, 2540)

ทิพย์สุดา พรรณสหพาณิชย์ (2545) ได้กล่าวถึงบทบาทสตรีชาวผู้ไทยในพิธีกรรมเหยา เช่น การแต่งกาย การเชิญผี เจรจาต่อรอง โดยคำนึงถึงองค์รวมผู้ป่วย ครอบครัว ชุมชนด้วย เช่นเดียวกับ บุญยงค์ เกศเทศ (2536) ได้พบว่าพิธีกรรมของชาวผู้ไทยในพื้นที่หนองสูง จังหวัดมุกดาหาร ปฏิบัติตามพิธีเกี่ยวกับการเกิด แต่งงาน เจ็บป่วยและตาย อย่างเคร่งครัด ชาวผู้ไทยยังศรัทธาในฮีตสิบสอง คองสิบสี่ ซึ่งเกี่ยวข้องกับวันจรม วันฟู ที่สัมพันธ์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ

ชาวผู้ไทยมีความสามารถในการบำบัดรักษาความเจ็บป่วยของตำบลห้องแซง อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร โดยมีขั้นตอนและคติความเชื่อในการรักษาความเจ็บป่วย ชาวผู้ไทยยังมีความเชื่อ การเจ็บป่วยมาจากธรรมชาติ และเชื่อว่าหมอพื้นบ้านจะช่วยบำบัดรักษาได้ (เยาวดี วิเศษรัตน์, 2541)

เราอาจจะสรุปว่าภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านของชาวผู้ไทย แสดงให้เห็นถึงพลังความคิดและภูมิปัญญาในด้านต่าง ๆ เช่น การใช้สมุนไพร การถ่ายทอดวิชาสมุนไพร การเกี่ยวหมาก มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตประจำวัน การทำพิธีเหยา ตามความเชื่อถือของการรักษา

ผู้ป่วยของชาวไทย การรักษาทักษะทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การทอผ้าแพรวา และการใช้ภาษาเฉพาะ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชาวไทยกับภาษาลาวโซ่ง ซึ่งมีถิ่นกำเนิดมาจากแหล่งเดียวกัน ทำให้เห็นว่าชาวไทยมีภูมิปัญญาในการรักษาวัฒนธรรมเดิมได้อย่างเคร่งครัด ซึ่งอาศัยการถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง โดยการอาศัยวัสดุทางวัฒนธรรมและความสัมพันธ์ทางสังคม ที่ได้ถ่ายทอดระบบคิดและภูมิปัญญาในเรื่องนั้นๆ อย่างต่อเนื่องและมั่นคง ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นพลังความคิดและภูมิปัญญาของชาวไทย ที่มีอย่างประสิทธิภาพและประสิทธิผลจากอดีตจนถึงปัจจุบันนั่นเอง

4.2.2 ชาวไทยเขมร

ชาวไทยเขมรเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งในเขตอีสานตอนใต้ เป็นกลุ่มชนที่ยังคงรักษาภาษาและขนบธรรมเนียมประเพณีอย่างเคร่งครัดชาติพันธุ์หนึ่ง โดยได้พิจารณาจากภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้าน ดังจะกล่าวจากรายงานการวิจัยดังต่อไปนี้

พิสิฐฐ์ บุญไชย (2541) ได้ศึกษายาสมุนไพรกับวิถีชีวิตของชาวอีสาน โดยเฉพาะกลุ่มชาวไทยเขมรที่มีความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับยาสมุนไพร รวมทั้งการถ่ายทอดสืบต่อด้านสมุนไพรต่อๆ มา ชาวบ้านยังมีความเชื่อหมอสมุนไพรเป็นคนสุดท้าย

งานของบรรทมทิพย์ มีชัย (2540) ได้วิจัยภูมิปัญญาลูกกรูของชาวไทยเขมร ที่ตำบลชุมเห็ด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งเป็นวิธีการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ คำว่าลูกกรูเป็นคำไทย-เขมร เรียกผู้ที่มีวิชาอาคมเกี่ยวกับรักษาโรค เรียกว่าหมอพื้นบ้าน ลูกกรูจะมีความเชื่อในเวทย์มนต์คาถา ดัวยยา การตรงต่อเวลา และการใช้ภาษาถิ่น ตลอดจนสถานที่ที่ใช้ในการรักษา

ประเพณีการทำบุญเป็นของชาวบ้านพรรณ ตำบลพรรณ อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ มีองค์ประกอบคือบุคคล ซึ่งประกอบด้วยพระสงฆ์ โดยมีบทบาทเป็นสื่อกลางระหว่างไทยเขมรกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (จันทา แก่นวงษ์คำ)

การผสมผสานชาวไทย-ลาว และชายไทย-เขมร ในพิธีมังกวลจองไคที่บ้านคม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ ประไพ เจริญบุญ ผู้ประสานงาน โดยชาวบ้านยังมีความห่วงอาลัยต่อกัน

นอกจากนี้การทำพิธีสู่ขวัญของชาวไทยเขมรในพิธีมังกวล จองไค ที่บ้านคม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ พบว่ามีความเชื่อในการสร้างความเป็นสิริมงคลให้กับชีวิต (ประไพ เจริญบุญ, 2540)

4.2.3 ชาวไทยลาว

อึ้งชาวไทยลาว ซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ก็มีความเชื่อหมอผีฟ้าว่า หมอผีฟ้ามีความรู้ ความเชื่อและการปฏิบัติทางด้านสุขภาพคือ สามารถรักษาโรคอย่างเชี่ยวชาญในโรคที่เกิดจากผีทำและผีแปลง ทำให้มีลูกศิษย์มากเมื่อได้รักษาหาย ก็จะฝากตัวเป็นลูกศิษย์ และมีความเชื่อว่าผู้ที่ได้รับการรักษาจะมีสุขภาพ อานามัยและอารมณ์ดีขึ้น (กฤตยา แสงเจริญและคนอื่นๆ, 2537) นอกจากนี้มีการศึกษาความเชื่อ การพ้อนรำในพิธีกรรมของพอนผีฟ้านางเทียม อำเภอพระยืน จังหวัดขอนแก่น โดยพอนมี 2 ลักษณะคือ พอนผีฟ้าในการรักษาโรค เมื่อมีการเจ็บป่วยในครอบครัว และในการบูชาผีฟ้าในพิธีใหญ่ประจำปีคือ วันที่ 13 – 15 เมษายน มีการพ้อน 3 วัน 3 คืน คนตรีในการพ้อนใช้แคนแปดเพียงอย่างเดียว ส่วนลายหรือเพลงบายทางยาวในการขับลำเชืงผีฟ้า

เราอาจจะเห็นได้ว่าภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร เป็นตัวอย่างหนึ่งที่นักวิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับพลังภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้าน ทั้งในด้านการถ่ายทอดสมุนไพรรักษาโรค วิถีชีวิตประจำวัน โดยมีหมอพื้นบ้านที่เป็นบุคคลสำคัญในการรักษาโรคต่างๆ บทบาทของพระสงฆ์ในการเป็นสื่อกลางระหว่างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวไทยเขมรเชื่อและศรัทธา ทำให้เห็นว่าเป็นภูมิปัญญาที่สามารถผสมผสานทางวัฒนธรรมได้ นอกจากนี้ได้มีการผสมผสานของชาวไทยลาวและไทยเขมร โดยใช้พิธีความเชื่อมงกั่วลงใจ ทำให้ชาวบ้านทั้งสองกลุ่มชาติพันธุ์ มีความสัมพันธ์และห่วงใยต่อกัน ตลอดจนการนำเสนอของผลงานวิจัยที่แสดงถึงการปรับตัวของชาวไทยเขมรได้มีการพัฒนาทางด้านสังคมและวัฒนธรรมจากอดีตจนสามารถกลายเป็นคนไทยตามกฎหมายตั้งแต่รัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา และบทบาทของผู้นำพระสงฆ์ที่สามารถนำพุทธธรรมกับภูมิปัญญาท้องถิ่นนำมาประยุกต์ บูรณาการให้เป็นองค์ความรู้ซึ่งเป็นบรรทัดฐาน เพื่อสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนและลดปัญหาได้ในระดับหนึ่ง

4.2.4 ชาวไทยใต้

การรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านของชาวไทยใต้อย่างคงปฏิบัติการรักษาโรคอุจจาระร่วงในเด็กอายุ 0 – 5 ปี โดยใช้ข้าวเหนียวปั้นเป็นก้อนแบนๆ แล้วทาเกลือให้เด็กกิน ซึ่งเป็นกรรมวิธีการรักษาในปัจจุบันโดยใช้เกลือแร่ ทำให้เห็นภูมิปัญญาของชาวไทยใต้ในด้านความเชื่อเกี่ยวกับสุขภาพ(ชาติชัย ฉายมงคล, 2543)

4.2.5 ชาวจีน ไทยญ้อ และไทยลาว

กลุ่มชาติพันธุ์ชาวจีน ไทยญ้อ ผู้ไทย และไทยเขมร ต่างมีหอมสมุนไพรมิได้รับการถ่ายทอดวิชาสมุนไพรมิ พิธีกรรมและความเชื่อจากผู้เป็นครู โดยหอมสมุนไพรมิต้องปฏิบัติถือศีล 5 แม้ว่าการรักษาแผนปัจจุบันเข้ามามีบทบาทมากขึ้น แต่ชาวบ้านยังจะเลือกรักษาโดยหอมสมุนไพรมิเป็นที่พึ่งสุดท้าย (พิสิฐฐ์ บุญไชย, 2541)

4.3 ภูมิปัญญาหัตถกรรม

แนวความคิดภูมิปัญญาหัตถกรรม เป็นการนำวัสดุทางวัฒนธรรมที่มีในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ นำมาผลิตเพื่อใช้ในพิธีกรรม และในวิถีชีวิตประจำวัน จึงเป็นการแสดงถึงภูมิปัญญาหัตถกรรมอย่างหนึ่งที่ตอบสนองความจำเป็น และความต้องการพื้นฐานของการดำรงชีวิตในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์อย่างแท้จริง โดยได้แยกเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ดังต่อไปนี้

4.3.1 ชาวผู้ไทย

ภูมิปัญญาของชาวผู้ไทยอีกอย่างหนึ่งคือกรรมวิธีการผลิตอู ซึ่งสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชาวผู้ไทย อำเภอเรณูนคร (ศิริพร เคโซ, 2542) โดยได้รับกรรมวิธีการผลิตจากบรรพบุรุษ 5 สูตรคือสูตรดั้งเดิม สูตรบ้านเรณู สูตรบ้านโนนสังข์ สูตรบ้านหัวข้อ และสูตรบ้านเหล่าสำราญ ความสัมพันธ์ระหว่างอูกับวิถีชีวิตของชาวผู้ไทยก็คือ นำอูไปใช้ในพิธีเลี้ยงผีตาแสด พิธีเหยา และพิธีแต่งงาน ทั้งนี้จะเห็นว่าชาวผู้ไทยยังคงนับถือผีบรรพบุรุษจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

นอกจากนี้ ศิริพร บุญยะกาญจน (2542) ได้ศึกษาภูมิปัญญาของชาวผู้ไทย ในการผลิตหัตถกรรมไม้ไผ่ ที่พื้นที่บ้านหนองห้าง ตำบลหนองห้าง อำเภอภูผามาศ จังหวัดอุดรธานี โดยพบว่า ชาวผู้ไทยได้ผลิตหัตถกรรมไม้ไผ่เพื่อจำหน่ายและใช้สอยในครัวเรือน โดยได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษคือ กระติบข้าว ข้อง กระบุง กระด้ง มวยนั่งข้าว ซอน และกระเป่าลายขีด ทั้งนี้ชาวผู้ไทยจะมีรายได้เดือนละ 500 – 2,400 บาท ทำให้ชาวบ้านรู้จักการเก็บออม สามารถจ่ายภาระหนี้สินได้

สำหรับภูมิปัญญาของชาวผู้ไทยอีกอย่างหนึ่งคือ การทำลวดลายสักหวายในเครื่องจักสานไม้ไผ่ ในบ้านโพน อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ ปรากฏผลจากการศึกษาพบว่า เครื่องจักสานไม้ไผ่ที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้าน โดยเครื่องจักสานจะมีความแข็งแรงและคงทน (นิตยา เขียวสุวรรณ, 2539)

เอกลักษณ์อย่างหนึ่งของชาวผู้ไทยก็คือ การทอผ้าไหมแพรวาที่บ้านโพน อำเภอวังคำ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยการทอผ้าแพรวาที่บ้านโพนทั้งหมด ซึ่งผู้หญิงจะเป็นผู้ทำหน้าที่ทอ ชาวผู้ไทยมีความเชื่อว่า การทอผ้าแพรวาคือกระบวนการทำงาน ที่ช่วยฝึกฝนลูกผู้หญิงให้มีคุณสมบัติของความเป็นกุลสตรีได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ชาวผู้ไทยมีภูมิปัญญาในการทอลวดลายที่ปรากฏบนผ้าแพรวา ซึ่งมีความหมายที่เกี่ยวข้องกับความเป็นสิริมงคลตามความเชื่อของชุมชน (สุภาวดี ตุ่มเงิน, 2538)

เราอาจจะกล่าวได้ว่าพลังความคิดและภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์หลายชาติพันธุ์ แม้ว่าจะเป็นความหลากหลายทางชาติพันธุ์ที่ให้เห็นองค์ความรู้ต่างๆ นั้น กลุ่มชาติพันธุ์มีความเชื่อต่อผีบรรพบุรุษ โดยผ่านพิธีความเชื่อต่างๆ เช่น ชาวกะเลิงมีองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาต่อการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมยังมีอยู่อย่างหลากหลาย

4.4 วัฒนธรรมการพัฒนา

4.4.1 ชาวผู้ไทย

แนวความคิดวัฒนธรรมการพัฒนาของกลุ่มชาติพันธุ์ แสดงให้เห็นบทบาทของวัฒนธรรมทางชาติพันธุ์ที่มีต่อการพัฒนา ซึ่งวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ได้ปรับเปลี่ยน และพัฒนาเพื่อตอบสนองกับวิถีชีวิตวัฒนธรรมของคนอย่างเหมาะสม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ไพฑูรย์ มีกุล (2545) ได้มีงานวิจัย การพัฒนาสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในดินแดนชายขอบของสยาม ตั้งแต่กรุงศรีอยุธยาตอนปลาย โดยเฉพาะกลุ่มเขมร ซึ่งได้ปรับตัวและพัฒนาทางสังคมวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ จนกลายเป็นคนไทยตามกฎหมายตั้งแต่รัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา จึงเป็นการแสดงถึงพลังความคิดและภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ที่สามารถปรับตัวเข้ากับสังคมไทยได้

เมื่อกล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชนที่พูดภาษาเขมรถิ่นไทย จะพบจากงานวิจัยของ บุญเกิด มะพารัมย์ (2544) โดยศึกษาบทบาทของหลวงพ่อบ้า อีสระโร แห่งวัดป่าเลย์ไธย จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งหลวงพ่อบ้าได้นำหลักพุทธธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์บูรณาการให้เป็นองค์ความรู้ เป็นวัฒนธรรมอันเป็นบรรทัดฐานเพื่อสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนและลดปัญหาได้ในระดับหนึ่ง

4.4.2 ชาวไทยลาว

จากการศึกษาของวิโรฒ ศรีสุโร (2548) ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมอีสานหมายถึง การกิน การอยู่ การใช้สอย การละเล่น ตลอดไปถึงความเชื่ออันรวมถึงวิถีชีวิตของชาวอีสานที่ดำเนินไปเป็นประจำวัน วัฒนธรรมอีสานประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย โดยกลุ่มชนในสายวัฒนธรรมไท-ลาว อาทิ ไทย้อ ไท-กะเลิง ไท-โย้ย ไท-ผู้ไทย ไท-ลาว ซึ่งไท-ลาวเป็นกลุ่มที่มีจำนวนมากที่สุด และกลุ่มชนในสายวัฒนธรรมมอญ-เขมร อาทิ ไท-กูย ไท-เขมร ไท-เยอ ไท-ไล่ เป็นต้น ซึ่งแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ต่างก็มีความเป็นเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมที่แตกต่างกันไป แต่อยู่กันอย่างสมานฉันท์ ด้วยมีคติความเชื่อในทางพุทธศาสนาและการเชื่อถือผีบรรพบุรุษ

เช่นเดียวกันการศึกษาของธาดา สุทธิธรรม (2544) ได้กล่าวถึงรูปแบบแผนผังชุมชนอีสานสายวัฒนธรรมไท โดยได้ศึกษาไท-ลาว ไท-โย้ย ไท-ย้อ ไท-ผู้ไทย และไท-เลย ได้พบว่าแม้ว่าจะต่างชนเผ่าก็ตามต่างมีความเชื่อพื้นฐานทางศาสนาและวัฒนธรรมเดียวกัน แม้จะมีแนวทางปฏิบัติปลีกย่อยแตกต่างกันไปก็ตาม แต่ก็ยังเป็นชนเผ่าไทเดียวกัน

สุรียา สมุทคุปต์ และพัฒนา กิติอาษา (บรรณาธิการ, 2536) ได้กล่าวถึงชาวไทยลาว มีชีวิตบ้านคองเมืองที่ยังคงรักษาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน แสดงความสำคัญด้านวัฒนธรรมที่มีต่อการพัฒนา

4.4.3 ชาวไทยเขมร

มณีวรรณ บัวชุม (2539) ได้ศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรที่ยังคงมีความเคารพระบบเครือญาติผู้ใหญ่ ค่านิยมของชาวบ้านเชื่อในกฎแห่งกรรม

4.4.4 ชาวไทยกะเลิง

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2540) ได้ศึกษาประเมินความยากจนแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มชาติพันธุ์กะเลิงบ้านทรายแก้ว อำเภอภูคบกิ่ง จังหวัดสกลนคร ความหมายของความยากจนเป็นมิติทางใจและทางกายภาพ สำหรับสาเหตุของความยากจนก็คือ ด้านภูมิศาสตร์ แต่ต้องอาศัยและพึงพิงธรรมชาติเป็นหลัก

4.4.5 ชาวเวียดนาม

เอมอร์ ไพโหล (2540) ได้ศึกษากระบวนการประกอบอาชีพค้าสุนัข สืบเนื่องมาจากการอพยพเข้ามาของกลุ่มชาติพันธุ์ญวนและชาวพื้นเมืองสกลนคร จึงนำเอาความเชื่อที่ว่าปีหนึ่งจะต้องบริโภคสุนัขตัว 1-2 ครั้ง เพื่อให้ความอบอุ่นแก่ร่างกายในฤดูหนาว ต่อมาได้ขยายเป็นที่นิยมของชาวบ้านใกล้เคียง

วาริรัตน์ บัณฑิต (2543) ได้ศึกษาวัฒนธรรมบริโภคอาหารและวิถีการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม พบว่า ชาวไทยเชื้อสายเวียดนามอพยพมาตั้งถิ่นฐานในจังหวัดอุบลราชธานี ในปี พ.ศ. 2488 มีอาชีพปลูกผัก ช่างเหล็ก ช่างซ่อม ขายหมูขย ขายอาหารเวียดนาม เป็นต้น วัฒนธรรมการบริโภคได้รับเอาวัฒนธรรมการบริโภคจากประเทศฝรั่งเศส และผสมผสานกลมกลืนวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่อาศัย ซึ่งบริโภคอาหาร 3 มื้อคือ มื้อเช้าคือก๋วยจั๊บ มื้อเที่ยงคือเผือก และอาหารอีสาน อาหารเย็นคือ แกงจืด ผัดผัก ต้มหมู เป็นต้น

4.4.6 ชาวผู้ไทย ชาวไทยไล่ ชาวไทยญ้อ และชาวไทยลาว

สำหรับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทย ไล่ ย้อและไท-ลาว ที่อาศัยในเขตชนบทจังหวัดสกลนคร โดยจากการศึกษาของฉวีวรรณ สมบูรณ์พร้อม (2539) ได้พบว่าผู้สูงอายุในกลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าว เมื่อมีอาการเจ็บป่วยมักจะไปปรึกษาที่สถานบริการสาธารณสุขของรัฐ ส่วนชาวไล่รักษาโดยใช้หมอแผนโบราณ

วาริรัตน์ บัณฑิต (2543) ได้ศึกษาวัฒนธรรมบริโภคอาหารและวิถีการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม พบว่า ชาวไทยเชื้อสายเวียดนามอพยพมาตั้งถิ่นฐานในจังหวัดอุบลราชธานี ในปี พ.ศ. 2488 มีอาชีพปลูกผัก ช่างเหล็ก ช่างซ่อม ขายหมูขย ขายอาหารเวียดนาม เป็นต้น วัฒนธรรมการบริโภคได้รับเอาวัฒนธรรมการบริโภคจากประเทศฝรั่งเศส และผสมผสานกลมกลืนวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่อาศัย ซึ่งบริโภคอาหาร 3 มื้อคือ มื้อเช้าคือก๋วยจั๊บ มื้อเที่ยงคือเผือก และอาหารอีสาน อาหารเย็นคือ แกงจืด ผัดผัก ต้มหมู เป็นต้น

เราอาจจะสรุปได้ว่าแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์มีความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรมของคนต่อการพัฒนาในวิถีแห่งการดำรงชีวิต และมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ตามพื้นฐานทางวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มชนชาติพันธุ์ แสดงให้เห็นถึงการดำรงวัฒนธรรมของคนอย่างเป็นวิถีชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นความหลากหลายในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องความเชื่อ แผนผังการตั้งบ้าน การรักษาโรคของประเพณี ค่านิยมและความเชื่อกฎแห่งกรรม การมีวิถีชีวิตแบบยากจนในสายตาของคนภายนอก ความยากจนเป็นมิติทางใจและทางกายภาพ วิถีการประกอบอาชีพของคนญวน

คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ และการบริโภคอาหารของไทยเชื้อสายญวน ซึ่งความเชื่อและประเพณีทั้งหลายจึงเป็นวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งได้มีการพัฒนาสืบต่อเนื่องจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

4.5 วิถีชีวิตวัฒนธรรมทางศิลปะ

แนวความคิดของศิลปะเป็นการแสดงออกในรูปแบบต่างๆ ซึ่งมีความสัมพันธ์สอดคล้องกับวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ จนเป็นลักษณะเฉพาะในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ โดยสามารถแสดงความแตกต่างของแต่ละชาติพันธุ์ ดังต่อไปนี้

4.5.1 ชาวผู้ไทย ไทยลาว ไทยกวย และไทยเขมร

ชูศักดิ์ ศุภรินทร์ (2541) ได้พบว่ากลุ่มชาติพันธุ์ไทย ไทยลาว และไทยเขมร มีวิถีการดำรงชีวิตที่เรียบง่าย มีน้ำใจงามโอบอ้อมอารี ยึดมั่นในพุทธศาสนา รักษาศิลปวัฒนธรรม โดยเฉพาะด้านหัตถศิลป์ เช่นการทอผ้าเป็นมรดกของชาวอีสาน ซึ่งลักษณะการทอผ้าแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือกลุ่มชาติพันธุ์ลาวและเขมรนิยมทอผ้าไหมและผ้าฝ้ายด้วยวิธีการขิดและมัดหมี่ ส่วนกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทยนิยมทอผ้าด้วยวิธีการขิด

การศึกษาเปรียบเทียบนิทานพื้นบ้านไทยลาว ไทยเขมร และไทยกวย โดยวิจิตรวัน งามสะพรั่ง (2543) พบว่านิทานพื้นบ้านทั้งสามกลุ่มชาติพันธุ์มีลักษณะร่วมกัน ด้านองค์ประกอบหลักและด้านบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อนิทาน การที่มีลักษณะทางวัฒนธรรมร่วมกันทำให้เห็นพื้นฐานวัฒนธรรมที่เหมือนกัน และสานสัมพันธ์ระหว่างสังคม วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับนิทาน ส่วนลักษณะที่แตกต่างกันคือ นิทานลาวมีลักษณะเป็นสังคมที่เคร่งครัดจารีต นิทานเขมรเน้นความเชื่อทางไสยศาสตร์ และนิทานชาติพันธุ์กวยเน้นความผูกสัมพันธ์กับช้าง

4.5.2 ชาวผู้ไทย

นภคล ตั้งสกุล และ จันทนีย์ วงศ์คำ (2540) ได้ศึกษาคติความเชื่อและระบบสังคมในการปลูกสร้างบ้านเรือนพื้นบ้านของชุมชนผู้ไทย ซึ่งได้แสดงให้เห็นความแตกต่างที่สะท้อนให้เห็นคติความเชื่อในวิถีชีวิตและพฤติกรรม

สำหรับเส้นทางไหมอีสานเขียนโดย สุทัศน์ รุ่งศิริศิลป์ (2543) ซึ่งให้เห็นอดีตความเป็นมา ตั้งแต่การย้อมสีคราม ผ้าขิด ผ้ามัดหมี่ และผ้าแพรวา ซึ่งยังคงรักษาประเพณีอย่าง

คมกริช การินทร์ (2542) ได้ศึกษาดนตรีของชนผู้ไทย จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่าส่วนใหญ่ เป็นการเล่นเพื่อความบันเทิง เพื่อประเพณี

สำหรับ ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ และคณะ (2546) ได้ศึกษารูปแบบศิลปะและการจัดการผ้าทอ ที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งและการพึ่งตนเองของชุมชนท้องถิ่น ดังนั้นผ้าไหมแพรวาของชาวผู้ไทย มีรูปแบบศิลปะ 3 ลักษณะคือ ผ้าทอล่วง ผ้าจกดาว และผ้าเกาะ มีลักษณะการทอ ลวดลาย แตกต่างกัน แต่มีกำเนิดมาจากผ้าแพรวาแบบดั้งเดิม วิธีการใช้น้ำเกาะ มีไหมสีพื้นคือสีแดงเข้ม และชาวผู้ไทยใช้เป็นผ้าสไบเฉียงไปร่วมพิธีการสำคัญ

ส่วน ลักษณะ จตุโพธิ์ (2541) ได้ศึกษากระบวนการทำเครื่องหมายจักสานไม้ไผ่ และ คุณค่าของเครื่องจักสานไม้ไผ่ต่อวิถีชีวิตของชาวผู้ไทยบ้านโพน อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่าชาวผู้ไทยบ้านโพนได้ยึดแนวทางศิลปหัตถกรรมแบบดั้งเดิมที่ว่า “ผู้หญิงทอผ้าที่มีความงามทางด้านลวดลาย ส่วนผู้ชายทำเครื่องจักสานด้วยความประณีต” ดังนั้นการทำเครื่องจักสาน ไม้ไผ่ประเภทเครื่องใช้สอยภายในบ้าน จึงมีความละเอียดในการสานเพราะใช้เป็นประจำ ส่วน ประเภทเครื่องมือจับสัตว์จะทำแบบง่ายและได้ประโยชน์จากเครื่องจักสานไม้ไผ่ในการพกพา และใช้แสวงหาอาหารในท้องถิ่น

ทราย (2542) ได้เขียนบทความเกี่ยวกับผ้าไหมแพรวา เป็นชื่อเฉพาะที่ชาวอีสานทั่วไป เรียกผ้าชนิดหนึ่ง ใช้สำหรับคลุมไหล่หรือห่มสไบเฉียงของชาวไทย ซึ่งใช้ในโอกาสที่มีงาน เทศกาล บุญประเพณีหรืองานสำคัญอื่นๆ เดิมการทอผ้าแพรวานิยมทอใช้ในครัวเรือนเท่านั้น ลักษณะของแพรวา เป็นผ้าขิดสีแดงทอลวดลายต่างๆ ในผืนเดียวกันสลับลายถึง 5 ลาย มากกว่า 5 สี มีลายกันกลางระหว่างดอก ช่วงดอกเรียกดอกอ้อมคั่นลาย จะสลับดอกตามขวาง ไปเรื่อยจนเกือบถึงเชิงผ้า จึงมีลวดลายปลายเชิงผ้า

ศิลปะการฟ้อนผู้ไทย จังหวัดนครพนม ซึ่ง นางเยาว์ อารุงพงษ์วัฒนา (2541) ได้ศึกษา ศิลปะการฟ้อนผู้ไทย พบว่าชาวผู้ไทยเรณูนครประกอบอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลัก และเป็นที่มา ของการฟ้อนผู้ไทย ซึ่งสะท้อนให้เป็นชีวิตความเป็นอยู่ของชาวผู้ไทยอย่างชัดเจน วัฒนธรรม ของชาวผู้ไทยถูกหล่อหลอมและถ่ายทอดเป็นสื่อทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของกระบวนการทำฟ้อนรำ

นอกจากนี้ ทรัพย์สิน ปกิระณะ (2538) ได้ศึกษานิทานชาวบ้านผู้ไทยที่เป็นมุขปาฐะของ ชาวผู้ไทยกิ่งอำเภอหนองสูง จังหวัดนครพนม ได้พบว่านิทานสามารถจำแนกประเภทตาม

รูปแบบได้ 8 ประเภท และเมื่อวิเคราะห์เนื้อหาพบว่าในด้านประเพณีที่มีการเกิด การสู่ขวัญ การลงช่วง การตายและฮีดสิบสอง ส่วนด้านความเชื่อพบว่าชาวผู้ไทยเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด

เราอาจจะสรุปว่า ผลงานวิจัยที่มีนักวิจัยหลายท่านได้ศึกษาวิถีชีวิตวัฒนธรรมทางศิลปนั้น ชาวผู้ไทยเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีเอกลักษณ์ในด้านการทอผ้าแพรวา นอกจากนี้ชาวผู้ไทยยังมีเอกลักษณ์ที่สำคัญเกี่ยวกับการจักสานของฝ่ายชาย การพ่อนผู้ไทย และนิทานมุขปาฐ่อีกด้วย

4.5.3 ชาวไทยเขมร

คริสเตียน บาวเวอร์ (2536) ได้เขียนบทความเกี่ยวกับการศึกษา พัฒนาการขับเจริยงแบริญ ของชาวเขมร ซึ่งเป็นเพลงพื้นบ้านที่มีลักษณะเหมือนการขับลำของหมอลำลาว

จากการศึกษาของ วิจิตรนาวัน งามสะพรั่ง (2543) เกี่ยวกับการเปรียบเทียบนิทานพื้นบ้านของบ้านลาว เขมรและกวย พบว่าในหมู่บ้าน 3 แห่งของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ศึกษามีลักษณะร่วมกัน ด้านองค์ประกอบหลักและด้านบริบททางสังคมและวัฒนธรรม ที่ส่งผลกระทบต่อนิทาน โดยเฉพาะนิทานเขมรเน้นเกี่ยวกับไสยศาสตร์

อรชร ทองสดา (2539) ได้ศึกษาบทเพลงกล่อมเด็กว่า รูปแบบฉันทลักษณ์ไม่มีแบบแผนแน่นอน โดยทั่วไปมีฉันทลักษณ์คล้ายเพลงพื้นบ้านจังหวัดสุรินทร์และประเทศกัมพูชา มี 3 รูปแบบคือ การปลอบประโลม การวางเงื่อนไขรางวัลและการชู้ ส่วนภาพสะท้อนด้านรูปธรรมพบว่า สังคมชาวไทยเขมรบ้านคาหยวก เป็นสังคมเกษตรกรรมมีชีวิตแบบเรียบง่าย เช่นเดียวกับ อรุณ พันธุ์เสือ (2540) ได้ศึกษาวัฒนธรรมทางด้านพิธีกรรมต่างๆ ที่ใช้บทเพลงกล่อมเด็กเกี่ยวข้องกับการเกิด และการเลี้ยงดู ซึ่งพิธีกรรมการเกิดและการเลี้ยงดูเหมือนชาวอีสาน จึงทำให้บทเพลงที่ใช้ประกอบขณะทำพิธีร่อนกระดังเป็นการขับกล่อมให้ลูกนอนหลับปรุงแต่งด้วยจินตนาการของธรรมชาติ เป็นการขับร้องอย่างเดียว ไม่มีเครื่องประกอบจังหวะ

สำหรับ จารุวรรณ ธรรมวัตร (2539) ได้กล่าวถึง ภาคอีสานซึ่งมีความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ จึงทำให้มีภาษาพูดที่แตกต่างกันไป กล่าวคือ พื้นที่ของจังหวัดอุบลราชธานี ยโสธร ร้อยเอ็ด มหาสารคาม อานาจเจริญ ขอนแก่นและชัยภูมิ จะพูดภาษาอีสาน จังหวัดอุดรธานี และหนองคาย จะพูดภาษาปวน จังหวัดกาฬสินธุ์ และนครพนม พูดภาษาผู้ไทย ส่วนจังหวัดสุรินทร์และศรีสะเกษ พูดภาษาเขมร และนครราชสีมาจะพูดภาษาโคราช ภาษาอีสานและภาษาลาว จัดอยู่ในภาษาไทย

เราจะสรุปได้ว่าวิถีชีวิตวัฒนธรรมทางศิลปะของชาวไทยเขมรนี้ เน้นในด้านการมีเอกลักษณ์ในเรื่องของการขับเจริ่ง แบริญ ซึ่งการขับเหมือนการขับลำของหมอลำ ได้พบอีกว่า เพลงกล่อมเด็กมีความสัมพันธ์เกี่ยวกับวิถีชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ยังมีภาษาถิ่นที่พูดที่แตกต่างกันไป

4.5.4 ชาวไทยกาย

สะอิ่ง แสงมิน (2536) ได้ศึกษาภาษากายที่ตำบลเข้ยปราสาท อำเภอหนองกี่ จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งมี 7 หมู่บ้าน พบว่า หน่วยเสียงในภาษากายแบ่งออกเป็น 3 ประเภทคือ หน่วยเสียงพยัญชนะ หน่วยเสียงรวิจิสเตอร์ และหน่วยเสียงสระ ลักษณะของการลงเสียงหนัก-เบา ในคำนั้น คำพยางค์เดียวจะลงเสียงหนัก ทุกคำลักษณะพยางค์

กนกวรรณ ระลึก (2545) ได้ศึกษาการพ้องสระเองมี 2 รูปแบบคือ การพ้องเพื่อการรักษาโรค และการพ้องเพื่อสัการะผีสะเองหรือการลงช่วง การพ้องเพื่อรักษาโรคมักมีการเข้าทรงผีสะเอง เพื่อรักษาโรคภัยไข้เจ็บ

เช่นเดียวกับ วิจิตรนาวัน งามสะพรั่ง (2543) ได้ศึกษาเปรียบเทียบนิทานพื้นบ้านของไทยลาว ไทยเขมร และไทยกาย พบว่ามีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน

วีระ สุกสังข์ (2543) ได้ศึกษาการพ้องร่า คำตะ และการเล่นครี๊ด ซึ่งถือเป็นการประยุกต์ท่วงท่าจากการตีเหล็ก เมื่อศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน ซึ่งเคยเป็นหมู่บ้านตีเหล็ก และมีทรัพยากรเหล็กอยู่เป็นจำนวนมาก

เราอาจจะเห็นได้ว่า ผลงานวิจัยของปรากฏว่า ชาวไทยกายไม่มีภาษาของตนเอง การพ้องร่าเพื่อการลงช่วง การพ้องเพื่อการรักษา ตลอดจนมีนิทานพื้นบ้านสำหรับเด็ก ซึ่งถือเป็นวิถีชีวิตวัฒนธรรมทางศิลปะที่เป็นอัตลักษณ์ของชาวไทยกาย

4.5.5 ชาวไทยกะเลิง

จันทนีย์ วงศ์คำ (2544) ได้ศึกษาพัฒนาการของเรือนพื้นบ้านไทยกะเลิง ณ บ้านหนองหนาว จังหวัดมุกดาหาร และได้พบว่าแบบแผนชีวิตของชาวกะเลิง มีความสัมพันธ์กับการสร้างบ้านเรือน คามระยะเวลาที่มีปัจจัยที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงพัฒนาการของเรือนพื้นบ้านกะเลิง

4.5.6 ชาวไทยบุรี

ศิวพร เตโช และ บุญโฮม พรศรี (2542) ได้ศึกษาชาวไทยบุรีมีความชำนาญการสานกระติบของชาวบุรีของบ้านท่าแล้ง กรรมวิธีถ่ายทอดจากบรรพชนสู่ลูกหลาน

4.5.7 ชาวไทยไส้

ทรงคุณ จันทวรร และคณะ (2536) ได้ศึกษาเกี่ยวกับผ้าของชาวไทยไส้ มีประวัติความเป็นมาของผู้ชาวไส้ โดยได้พบว่าประวัติศาสตร์ความเป็นมาของผ้าชาว มีหลายจุดได้แก่ ยุคโบราณ ยุคแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมการทอผ้า และยุคพัฒนาการทอผ้าและยุคปัจจุบัน และมีขั้นตอนดังนี้คือ การปลูกฝ้าย การเก็บฝ้าย การทำเส้นฝ้าย การย้อมสีฝ้าย ซึ่งเงป็นสีที่ได้จากธรรมชาติ และมีเทคนิควิธีในการทอผ้า คือการทอผ้าสี่เขา การทอผ้าซิด การทอผ้าเก็บ การทอผ้ามัดหมี่ และการผลิตผ้าและมีลายผ้า 2 ลักษณะคือ ลายที่ได้จากธรรมชาติและลายที่ได้จากอิทธิพลของศาสนา

พระมหาสุววรรณ วงษา (2543) ได้ค้นคว้าในภาษาไส้ที่บ้านคอนแดง ตำบลท่าจำปา อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม ตั้งแต่การสร้างคำ ความหมายของคำ และระบบคำ ได้แบ่งลักษณะคำในภาษาไส้ออกเป็น 2 ลักษณะคือ คำพยางค์เดียวและคำสองพยางค์ขึ้นไป และยังได้ศึกษาชนิดและหน้าที่ของคำไทยทำการแยกคำออกเป็นชนิดได้ 15 ชนิดคือ คำนาม คำสรรพนาม คำกริยา คำช่วยกริยา คำหน้ากริยาและคำหลังกริยา คำกริยาวิเศษณ์ คำคุณศัพท์ คำลักษณะนาม คำบอกจำนวน คำชี้เฉพาะ คำบอกเวลา คำบุพบท คำเชื่อม คำปฏิเสธ และคำลงท้าย ตลอดจนการเรียงคำในประโยค

เช่นเดียวกับ สุรัชย์ ชินบุตร (2542) ได้ศึกษาชาวไทยไส้นครพนมกับภาษาที่กำลังถูกลืม พบว่ามีชนบทไทยไส้อาศัยอยู่ในอำเภอท่าอุเทน อำเภอโพนสวรรค์ อำเภอศรีสงคราม อำเภอปลาปากและอำเภอนาแก โดยชาวไทยไส้จะอาศัยปนอยู่กับชนพื้นเมืองกลุ่มต่างๆ เช่น ย้อ แสกกะเลิง ผู้ไทย และลาวไส้มีภาษาพูดแต่ไม่มีภาษาเขียน จัดอยู่ในตระกูลภาษาออสโตรเอเชียติก ปัจจุบันชาวไส้อยู่ใกล้ชิดกับคนอีสานมาก ดังนั้นประเพณีและวัฒนธรรมต่างๆ ตลอดจนการดำเนินชีวิตเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก เด็กๆ จะพูดภาษาไทยได้มากกว่าภาษาไส้ ระบบเสียงในภาษาไส้ได้จัดแบ่งเป็นหน่วยเสียงพยัญชนะ หน่วยเสียงสระ ลักษณะน้ำเสียงและโครงสร้างบริบท

ขณะเดียวกัน เอมอร์ ซีนซม (2542) ได้ศึกษาเปรียบเทียบคำศัพท์ภาษาไทยในจังหวัด สกลนคร จังหวัดนครพนม และจังหวัดมุกดาหาร โดยได้ศึกษาผู้บอกภาษาพบว่า ภาษาไททั้ง 3 ถิ่น มีการใช้ศัพท์แบ่งออกเป็น 3 ประเภทคือ ประเภทที่ 1 ศัพท์เหมือนกันทั้ง 3 ถิ่น รวม 600 หน่วยยรรยง ประเภทที่ 2 ใช้ศัพท์แตกต่างกันทั้ง 3 ถิ่น รวม 345 หน่วยยรรยง และประเภทที่ 3 ใช้ศัพท์เหมือนกันบางส่วน ต่างกันบางถิ่น รวม 578 หน่วยยรรยง และพบว่าเมื่อเปรียบเทียบ จำนวนศัพท์ที่ชาวไทใช้นั้น มีการเปลี่ยนแปลงไปจากศัพท์ดั้งเดิมของภาษาไท 3 ถิ่น จำนวน 883 หน่วยยรรยง

เราอาจจะสรุปได้ว่า นักวิจัยหลายท่านค้นแสดงให้เห็นว่าไทยไท เป็นกลุ่มของภาษาออสโตร เอเชียดิด ที่มีลักษณะของการใช้ภาษาที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ โดยไทยไทมีแต่ภาษาพูดไม่มี ภาษาเขียน

4.5.8 ชาวไทยแสก

อัมพร ยะวรรณ (2543) ได้ศึกษาชาวไทยแสกเด่นสากซึ่งเกี่ยวข้องกับกระบวนการขัด เกลาทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์แสก บ้านอาจสามารถ อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม นอกจากนี้ยังพบว่า ชาวไทยแสกเด่นสากประกอบด้วยผู้เด่นสาก ไม้สากที่ใช้เดิน เครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลง เพลงที่ใช้ร้องประกอบเป็นภาษาแสก ประเพณีการเด่นสากนี้เป็นกระบวนการขัด เกลาทางสังคมที่มีอิทธิพลมาตั้งแต่วัยเด็กจนถึงวัยชรา นอกจากนี้ อัมพร ยะวรรณ (2543) ได้ บันทึกกระบวนการขัดเกลากทางสังคม ซึ่งเน้นกรณีหลักบ้านอาจสามารถ ซึ่งแสดงถึงการรักษา ประเพณีโดยมีลักษณะของกระบวนการขัดเกลากที่มีอิทธิพลตั้งแต่วัยเด็กจนถึงวัยชรา ทำให้ กระบวนการขัดเกลามีลักษณะที่เอื้อต่อการรักษาศิลปและวัฒนธรรมเป็นอย่างยิ่ง

4.5.9 ชาวจีน

ธรรมศักดิ์ ชิตทรงสวัสดิ์ (2543) ได้ศึกษารูปแบบและคติความเชื่อที่ปรากฏในผลงาน ศิลปะแบบอย่างจีนในอำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด โดยตามว่า ชาวจีนเคลื่อนย้ายเข้ามาอยู่ใน จังหวัดร้อยเอ็ด มีอยู่ 2 เส้นทางคือ ทางแรกผ่านทางจังหวัดนครราชสีมา มหาสารคาม โดย อาศัยขบวนวังต่างๆ และทางที่สอง ผ่านทางจังหวัดนครราชสีมา สุรินทร์ โดยอาศัยรถไฟเป็น พาหนะเดินทาง ส่วนรูปแบบและความหมายศิลปะนั้น ดูได้จากที่อยู่อาศัย ศาลเจ้าจีน และ สถานที่เกษตรอื่น ๆ ของคนไทย เช่น วัดไทย ศาลหลักเมือง ส่วนคติความเชื่อที่ปรากฏใน ผลงาน

บทที่ 5

การสังเคราะห์สถานภาพองค์ความรู้ด้านความหลากหลายทางชาติพันธุ์

1. บทนำ

จากการรวบรวมงานที่ศึกษาเกี่ยวกับชาติพันธุ์ในอีสานมาพบว่า การศึกษาชาติพันธุ์ในอีสานมีความเป็นพลวัตทั้งในเรื่องของแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา วิธีการศึกษา กระแส การศึกษาชาติพันธุ์ในอีสานจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน พบว่ายังคงอยู่ในแวดวงทางวิชาการ คือ ส่วนใหญ่จะเป็นงานของอาจารย์มหาวิทยาลัย นักศึกษาสาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา และสาขาวิชาไทยศึกษา ข้อสังเกตอย่างหนึ่ง คือ งานศึกษาทางชาติพันธุ์ในอีสานจะไม่ค่อย ถูกหยิบยกขึ้นมาพูดถึงในสังคมมากนัก เมื่อเปรียบเทียบกับงานศึกษาทางด้านอื่นๆ ซึ่ง อาจจะเป็นเพราะขึ้นอยู่กับบริบททางสังคมหรือบริบททางการเมืองที่แตกต่างกันในแต่ละกลุ่ม ชาติพันธุ์

อย่างไรก็ตามงานศึกษาทางชาติพันธุ์หลายต่อหลายชิ้น ล้วนได้สร้างองค์ความรู้ มากมายเกี่ยวกับความเป็นมาทางชาติพันธุ์ในภาคอีสาน ทำให้เห็นถึงความหลากหลายทาง ชาติพันธุ์ การศึกษาชาติพันธุ์จากอดีตมาจนถึงปัจจุบันนับเป็นการปูพื้นฐานเกี่ยวกับองค์ความรู้ ทางชาติพันธุ์ ซึ่งในที่นี้จะขอเรียกยุคของการศึกษาชาติพันธุ์อีสานในอดีตว่า ยุคของการ ค้นหาคความหลากหลายทางชาติพันธุ์ งานหลายชิ้นชี้ให้เห็นถึงตำแหน่งแห่งที่ของกลุ่มชาติ พันธุ์ วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ได้เป็นอย่างดี ซึ่งเมื่อมองหาแนวทางการศึกษาชาติ พันธุ์ก็ทำให้พบว่า ยุคก่อนหน้านี้น่าจะนำแนวทางการศึกษาชาติพันธุ์ในแบบโครงสร้างนิยมเป็น หลัก สำหรับงานของนักศึกษาจะพบว่ามีงานวิทยานิพนธ์ของนักศึกษาระดับปริญญาโทศึกษา ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ที่ค่อนข้างโดดเด่นและมีจำนวนมาก ซึ่งนักวิจัยชาติพันธุ์อีสาน เลี่ยงไม่ได้ที่จะไม่มองหางานเหล่านั้นเพื่อใช้เป็นแนวทางหรือเพื่อการทบทวนวรรณกรรมที่ เกี่ยวข้อง เพื่อใช้ในการที่จะศึกษาชาติพันธุ์ในอีสาน

2. ลักษณะสถานภาพของแนวทางการศึกษา

ผลงานศึกษาความหลากหลายทางชาติพันธุ์ อาจจะพิจารณาจากลักษณะของ สถานภาพแนวทางการศึกษาอย่างน้อย 4 ลักษณะ ดังนี้

2.1 แนวทางศึกษาวิถีชีวิตวัฒนธรรม การศึกษาลักษณะนี้ถือว่าเป็นการวิจัยแบบดั้งเดิม ที่ต้องการศึกษาประเพณี ความเชื่อ พิธีกรรม และภูมิปัญญา ในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ โดยงานเขียนส่วนใหญ่ เป็นลักษณะชาติพันธุ์พรรณนา ซึ่งเป็นการศึกษาแบบไม่เคลื่อนไหวมากกว่าการเปลี่ยนแปลง นอกจากนี้ ผู้ศึกษาในระยะหลังได้เน้นการศึกษาในด้านภูมิปัญญา ซึ่งช่วยให้เกิดการสร้างจิตสำนึกต่อการพัฒนาองค์กรชุมชนชาติพันธุ์อย่างยั่งยืน ทั้งนี้ผู้ศึกษามีความต้องการเพื่อทำความเข้าใจวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งสัมพันธ์กับการพัฒนา และเพื่อเป็นแนวทางวัฒนธรรมเสนอแนะการนำไปใช้กับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ดังจะเห็นได้จากงานวิจัยส่วนใหญ่เป็นผลงานวิจัยด้านความเชื่อของนิสิตบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม และมหาวิทยาลัยมหิดล

2.2 แนวทางการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (social change) แนวทางศึกษานี้ได้เน้นในเรื่องพลวัตการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์จากผลกระทบของการพัฒนาประเทศ โดยผลงานวิจัยส่วนใหญ่เป็นประเด็น ลักษณะ ปัจจัย และผลกระทบของการเปลี่ยนแปลง ทั้งนี้ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ นักวิชาการ เจ้าหน้าที่ของรัฐ และบุคคลทั่วไป ได้เข้าใจบริบททางวัฒนธรรมที่ยังคงอยู่ และเปลี่ยนแปลงไปจากการได้รับอิทธิพลของการพัฒนาประเทศซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาองค์ความรู้ของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในกลุ่มชาติพันธุ์ และความรู้ความเข้าใจในการนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาต่อไป ดังผลงานวิจัยของ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และคณะ (2538-2539) คุณหญิง आयวัฒน์ และคณะ (2538) และคารารัตน์ เมตตาริกานนท์ (2538) เป็นต้น

2.3 แนวทางการศึกษากระบวนการปรับตัว (adaptation process) แนวทางศึกษานี้เน้นการกลมกลืนทางวัฒนธรรม เช่น ด้านภาษา อาหารการกิน และการรักษาความสะอาด เช่น การศึกษาของศราวุฑู แฝงสีคำ (2542) สุภิดา ไชยสวัสดิ์ (2542 และ ชาญใจ ใจหาญ (2538) เป็นต้น และกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งหลายสามารถอยู่ร่วมกันกับความหลากหลายทางชาติพันธุ์อย่างสมานฉันท์ (ทวี ดาวโร,2540)

2.4 แนวทางการศึกษากระบวนการสร้างความเป็นชาติพันธุ์ (ethnicity) แนวทางศึกษานี้มีผลงานการวิจัยไม่มากนักในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่นผลงานวิจัยของสุริยา สมุทคุปต์ และคณะ (2544) โดยได้ชี้ให้เห็นอำนาจของรัฐของการพัฒนาที่มีต่อกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งได้มีการปรับตัว และพัฒนาเป็นอัตลักษณ์ความเป็นตัวตนของความเป็นชาติพันธุ์

โดยทั่วไป เราอาจจะกล่าวได้ว่า ผลงานวิจัยดังกล่าวเป็นงานวิจัยเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ยังไม่เป็นปัญหาในการพัฒนา และรัฐบาลไม่ค่อยให้ความสนใจนำไปสู่การวางแผนเชิงนโยบายของประเทศ ทั้งนี้เนื่องจากกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือสาธารอยู่ร่วมกันท่ามกลาง

ความหลากหลายทางวัฒนธรรมอย่างสมานฉันท์ โดยยอมรับในความแตกต่าง และเคารพในความหลากหลายทางชาติพันธุ์

3. แนวความคิดทางทฤษฎีในการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์

แนวความคิดทางทฤษฎีที่นักวิชาการได้ใช้เป็นกรอบแนวความคิดในการวิจัย หรือเป็นกรอบในการวิเคราะห์มีดังต่อไปนี้

3.1 การศึกษากลุ่มชาติพันธุ์โดยใช้ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่

ผลงานที่ได้จากการค้นคว้าวิจัยอันเป็นร่องรอยในอดีตย่อมจะเห็นความหลากหลายของชาติพันธุ์ ดังได้กล่าวมาบ้างแล้วว่า งานวิจัยส่วนใหญ่ได้ใช้แนวคิดทางทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่

การนำเสนอรายละเอียดเกี่ยวกับการศึกษาชาติพันธุ์ในอีสาน ภายใต้หัวข้อร่องรอยการศึกษาชาติพันธุ์อีสานในอดีต คงไม่ได้หมายความว่าตรงตามหัวข้อมากนัก เนื่องจากผู้เขียนต้องการสื่อภาพการศึกษาชาติพันธุ์ให้เห็นถึงพลวัตของการศึกษาเท่านั้นเอง งานของคารารัตน์ เมตตาริกานนท์และอัครยา สังขจันทร์ (2546) เรื่อง การสำรวจสถานภาพองค์ความรู้เบื้องต้นจากงานวิจัยเกี่ยวกับวิถีชีวิตทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคอีสาน พ.ศ. 2500 – 2545 นั้น เป็นอีกงานที่พยายามรวบรวมและนำเสนอเกี่ยวกับร่องรอยของการศึกษาชาติพันธุ์อีสาน ซึ่งในงานได้นำเสนอว่า ก่อนพ.ศ. 2500 มีงานเขียนเกี่ยวกับอีสานเริ่มขึ้นในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในรูปของพงศาวดาร นอกนั้นยังมีผู้รู้ได้รวบรวมเรื่องราวเกี่ยวกับกลุ่มคนต่างๆ เอาไว้ สำหรับชาวต่างชาติในช่วงนี้พบว่าเป็นการศึกษาเชิงชาติพันธุ์วรรณมาอย่างกว้างๆ

สำหรับช่วงพ.ศ. 2500 – 2519 ได้นำเสนอว่าการศึกษาชาติพันธุ์อีสานจะโยงกับเรื่องของการเมือง และเกี่ยวเนื่องกับสงครามอินโดจีน และอีสานในขณะนั้นเริ่มมีการเคลื่อนไหวทางการเมือง รัฐบาลไทยและรัฐบาลอเมริกันเริ่มหันมาสนใจอีสานมากขึ้น และสุดท้ายพ.ศ. 2520 - 2545 ได้นำเสนอว่าอีสานได้ถูกศึกษามากขึ้นและต่างไปจากอดีต โดยมีการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ และเน้นการนำแนวคิด modernization มาวิเคราะห์เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงจากระบบประเพณีไปสู่ระบบทันสมัยของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ซึ่งวิธีการศึกษาก็ยังคงไม่หลากหลายนัก

ประเด็นที่แตกต่างออกไปในงานชิ้นนี้นอกจากการนำเสนอภาพการศึกษาชาติพันธุ์ในอีสานแล้วนั้น งานยังได้ให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับส่วนที่ยังขาด ประเด็นที่ต้องการการต่อยอดการศึกษา คือ การศึกษาชาติพันธุ์ในสังคมเมือง การปรับตัว การเปลี่ยนแปลง การเชื่อมโยงวัฒนธรรมของชาติพันธุ์กับกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไป การศึกษาการก้าวข้ามพรมแดนทางชาติพันธุ์ต่างๆ มากขึ้น ซึ่งงานชิ้นนี้ทำให้ทราบว่าแนวทางการศึกษาชาติพันธุ์อีสานยังต้องการวิธีการที่หลากหลายเพื่อทำความเข้าใจในความหลากหลายและวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์มากขึ้น

3.2 การศึกษากลุ่มชาติพันธุ์โดยใช้ทฤษฎีหลังทันสมัยนิยม (postmodernism)

งานศึกษาชาติพันธุ์ในอีสานที่พยายามวิเคราะห์ให้เห็นถึงการปรับตัวและปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ ได้แก่ งานของสุริยา สมุทรคุปต์ และพัฒนา กิตติอาษา (2544) หลายงานของทั้งสองท่านพยายามชี้ให้เห็นถึงรายละเอียดปลีกย่อยที่นำไปของรากเหง้าทางชาติพันธุ์ หรือความเกี่ยวข้องของการเปลี่ยนแปลง การปรับเปลี่ยน การนำเสนอ การมีตัวตนของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ในบริบทของสังคมที่มีความเปลี่ยนแปลง ผลงานของทั้งสองท่านค่อนข้างที่จะมีจุดยืนที่แน่นอน ว่าได้ใช้แนวทางการศึกษาตามแนวความคิดหลังโครงสร้างนิยม และหลังทันสมัยนิยม โดยปฏิเสธแนวทางการศึกษาแบบโครงสร้างหน้าที่นิยมและวิวัฒนาการนิยมอย่างชัดเจน ซึ่งนับว่าแนวทางการศึกษาแบบดังกล่าวของทั้งสองท่านนับเป็นงานศึกษาชาติพันธุ์ในอีสานตามแนวทางที่แตกต่างออกไป จากแบบเดิมๆ ที่มักเน้นวิธีการศึกษาชาติพันธุ์เพื่อค้นหาองค์ความรู้มากกว่าที่จะค้นหาถึงรายละเอียดปลีกย่อยหรือความเป็นมาเป็นไป ความเกี่ยวเนื่องไม่ได้นำเรื่องราวต่างๆ หรือบริบททางการเมือง หรือเรื่องของอำนาจ เข้ามาร่วมวิเคราะห์ด้วย แต่งานศึกษาชาติพันธุ์ในอีสานในอดีตที่ผ่านมาได้ว่าได้ปูพื้นฐาน และสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับชาติพันธุ์ไว้มากมาย นับเป็นคุณูปการอย่างยิ่งต่อวงการศึกษชาติพันธุ์ในอีสาน งานเหล่านั้นสะท้อนให้เห็นถึงความหลากหลายทางชาติพันธุ์ในอีสานได้เป็นอย่างดี และสามารถที่จะหยิบยกขึ้นมาเรียนรู้ค้นคว้า เพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษาชาติพันธุ์ในสังคมร่วมสมัยได้เป็นอย่างดี สังคมที่เปลี่ยนไปมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น การศึกษาชาติพันธุ์ย่อมที่จะต้องการแนวทางการศึกษาที่ปรับเปลี่ยนไปตามสังคมเช่นกัน

งานที่ศึกษาชาติพันธุ์ในอีสานที่เน้นแนวทางการศึกษาแบบหลังทันสมัยนิยมอย่างที่ได้ นำเสนอไปแล้วว่า งานของสุริยา สมุทรคุปต์ และพัฒนา กิตติอาษา (2544) จะถูกกล่าวถึงในเบื้องต้นเสมอ งานของทั้งสองท่านที่ปรากฏ อาทิ เรื่อง วิถีคิดของคนไทย : พิธีกรรม “ช่วงผีพ็อน” ของ “ลาวข้าวเจ้า” จังหวัดนครราชสีมา (2540) งานชิ้นนี้ได้ศึกษา “วิถีคิดของคนไทย” ในระดับชาติ ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 และ “วิถีคิดของชาวอีสาน” โดยหยิบ “พิธีกรรมช่วงผีพ็อน” ซึ่งเป็นวิธีการรักษาพยาบาลโดยการพ็อนรำ ของชาวบ้านเชื้อสายไทย-ลาว ใน

จังหวัดนครราชสีมา มาวิเคราะห์เพื่อดูการตอบโต้ต่อรองและการแสดงออกถึงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่สะท้อนระบบคิดว่ามีอะไรบ้างที่มีอิทธิพลต่อระบบคิด คำถามที่เกิดขึ้นในรายละเอียดของงานศึกษาชิ้นนี้ คือ อำนาจรัฐไทยในการครอบงำทาง “วิธีคิด” ซึ่งกระทำต่อ “ลาวขาวเจ้า” มีอะไรบ้าง ซึ่งก็พบว่า มีการห้ามนับถือผีหลังกบฏผีบุญภาคอีสาน การห้ามเล่นแอ่วลาวหรือลาวแคน

งานชิ้นนี้ใช้แนวคิดของนักปรัชญาอย่างมิเชล ฟูโก้ท์ (Michel Foucault) และนักมานุษยวิทยาอย่างคลิฟฟอร์ด เกียร์ซ (Clifford Geertz) ในการวิเคราะห์ ซึ่งงานก็พบว่า “วิธีคิด” ที่สำคัญของ “ลาวขาวเจ้า” ในพิธีกรรมช่วงผีพ็อน อยู่ที่การดอกย่าและสืบทอดเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของลาวขาวเจ้าในบริบทหมู่บ้านและสังคมสมัยใหม่ ในรูปแบบของการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้าน

4. แนวความคิดที่ศึกษากลุ่มชาติพันธุ์

แนวความคิดที่สำคัญที่นักวิชาการได้นำไปศึกษากลุ่มชาติพันธุ์สามารถที่จะสรุปได้ 4 แนวความคิด ดังต่อไปนี้

4.1 การศึกษาแนวความคิดพลวัตวิถีชุมชนชาติพันธุ์

พลวัตวิถีนี้เป็นพลังการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของชุมชนชาติพันธุ์ที่ต้องมีการเปลี่ยนแปลงตามเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2536) และ สมศักดิ์ ศรีสันติสุขและคณะ (2538-2539) ได้กล่าวถึงฐานคิดของแนวคิดการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นพลวัตวิถีที่มีผลกระทบต่อวิถีความเป็นอยู่ของชุมชนและกลุ่มชาติพันธุ์เป็นอย่างมาก อาทิเช่น ผลงานวิจัยของ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และคณะ (2539-2539)

ผลงานวิจัยทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาของกลุ่มชาติพันธุ์ เป็นอีกการศึกษาแนวความคิดหนึ่งที่เน้นพลวัตวิถีวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชุมชนที่ได้พัฒนาเป็นไปตามภูมิปัญญาพื้นฐานแต่ลุ่ม และยังคงแสดงให้เห็นวัฒนธรรมมีความหมายชีวิตวัฒนธรรมที่มีพลวัตอีกด้วย ดังจะเห็นว่า ด้านการรักษาฮีดคองประเพณี ค่านิยม และความเชื่อท่าแห่งกรรม เป็นต้น ซึ่งได้มีการปรับเปลี่ยน และพัฒนาด้วยมุมมองทางวัฒนธรรมในสายตาของกลุ่มชาติพันธุ์อีกด้วย ดังผลงานวิจัยของสุริยา สมุทคุปต์ และพัฒนา กิติอาษา (2540,2544)

4.2 การศึกษาแนวความคิดอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์

การศึกษาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ในอดีต มีลักษณะของการหยุดนิ่ง Keyes (1979) ได้กล่าวว่า สมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์เกี่ยวกับไม่จำเป็นต้องมีลักษณะทางวัฒนธรรมที่ร่วมกันโดยวัฒนธรรมมิได้เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ แต่อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ต่างหากเป็นตัวกำหนดลักษณะวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ Keyes (1979) กล่าวว่าอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เป็นสื่อที่สื่อสารและแสดงออกทางวัฒนธรรมเฉพาะของตนอย่างโดดเด่น เช่น ตำนานความเชื่อ พิธีกรรมประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และศิลปการแสดง เป็นต้น ซึ่งเป็นการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (symbolic formulations)

การศึกษาอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ เป็นการศึกษาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งมีลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมที่ร่วมกันของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่มีลักษณะเฉพาะแตกต่างกับกลุ่มอื่น การศึกษามักจะเป็นลักษณะวัฒนธรรมเชิงกายภาพ เช่นการแต่งกาย การสร้างบ้าน ภาษา ตำนาน ความเชื่อ และลักษณะพิธีกรรม ในการศึกษาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในระยะแรกเป็นชาวต่างประเทศ ได้แยกย้ายศึกษากลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ซึ่งเป็นการศึกษาเชิงชาติพันธุ์วรรณนา เป็นระยะเวลาหลายเดือน ดังเช่น งานวิจัยอัตลักษณ์ของกะเหรี่ยง ของ Keyes (,บรรณาธิการ,1979) กล่าวว่าอัตลักษณ์ของชาวกะเหรี่ยงไม่เกี่ยวข้องกับความเชื่อทางวัฒนธรรม ด้านภาษาเป็นอย่างเดียว แต่มาจากตำนานและประวัติศาสตร์พื้นบ้านของชาวกะเหรี่ยง

สำหรับการศึกษาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของความหลากหลายทางวัฒนธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือพบว่า ผลงานหลายชิ้นที่ศึกษาแบบลักษณะดั้งเดิมและเฉพาะทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่ง ๆ เป็นแบบแก่นสารนิยม (Essentialism) โดยแนวคิดนี้มีพื้นฐานคือ กลุ่มชาติพันธุ์เป็นหน่วยทางสังคมที่มีแกนสำคัญอยู่ที่ลักษณะดั้งเดิมทางภาษา ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ความเชื่อทางศาสนา และพิธีกรรม ซึ่งเป็นแนวคิดที่ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์มีความมั่นคงยั่งยืนในการธำรงเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตน

ส่วนการศึกษาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ได้ปรับเปลี่ยนแนวทางการศึกษาที่ไม่ได้อยู่หนึ่ง แต่เป็นการมองความเป็นชาติพันธุ์เป็นเครื่องมือนิยม (instrumentalism) หรือสถานการณ์นิยม (circumstantialism) ในเรื่องความสัมพันธ์ที่ขัดแย้ง (Keyes,1979) ทำให้มองความเป็นชาติพันธุ์ในเชิงหน้าที่อย่างหลากหลาย โดยเฉพาะการเป็นเครื่องมือในการสร้างความเป็นตัวตนของกลุ่ม และเป็นเงื่อนไขในความสัมพันธ์ทางการเมือง

สำหรับการอธิบายความหมายของความเป็นชาติพันธุ์ในลักษณะที่เป็นการสร้างความหมายนิยม (constructivism) โดยไม่เชื่อว่ากลุ่มชาติพันธุ์เป็นหน่วยทางสังคมที่คงเป็นอัตลักษณ์ความดั้งเดิมไม่เปลี่ยนแปลง แต่มีความเชื่อว่า ความเป็นชาติพันธุ์เป็นกระบวนการสร้างความหมายซึ่งมีความสำคัญต่อการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ทั้งนี้ผลงานวิจัยตามแนวทางดังกล่าวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้ให้ความสำคัญของความเป็นชาติพันธุ์จากการสร้างความหมายของกลุ่มชาติพันธุ์ โดยมีภูมิหลังตามบริบททางประวัติศาสตร์ไม่มากนัก สุริยา สมุทรคุปต์ และ คณะ (2544)

4.2.1 ชาวผู้ไทย

เป็นที่รู้กันดีว่า ชาติพันธุ์ผู้ไทย นั้นเป็นชนกลุ่มใหญ่ที่ตั้งถิ่นฐานในภาคอีสาน ตามตำนานพบว่าอพยพมาจากแคว้น ลิบสองจุไทย หรือเมืองแฉ่ง หรือเคียนเบียนฟู ซึ่งเป็นศูนย์กลางของชาวไทยดำ โดยอพยพเข้ามาในสมัยกรุงธนบุรี งานของธีรภาพ โลหิตกุล (2546) เรื่อง กว่าจะรู้ค่าคนไทยในอุษาคเนย์ นำเสนอว่า กลุ่มผู้ไทย ยังคงรักษาวัฒนธรรมการแต่งกายเดิมเอาไว้ โดยเน้นสีดำ ซึ่งเกี่ยวข้องกับชื่อไทยทรงดำ เพราะคำว่าทรง มาจากคำว่า ไชง ในภาษาผู้ไทยที่หมายถึงกางเกง ส่วนชื่อเรียกชาวผู้ไทย ธีรภาพเสนอว่า เกิดจากการนิยมตั้งบ้านเรือนใกล้ภูเขา จึงเรียกว่าชาวผู้ไทย การอพยพมาจากเมืองแฉ่งมาอยู่ในภาคอีสาน และสามารถอยู่ร่วมได้กับชาวไทยอีสานได้อย่างกลมกลืน เป็นเพราะภาษา และวัฒนธรรมมีความใกล้เคียงกันมาก และเอกลักษณ์ของผู้ไทย คือ การนับถือผีบ้านผีเรือน ผีบรรพบุรุษ และมีการนำเอาศาสนาพุทธมานับถือควบคู่กันไปด้วย รวมทั้งประเพณีเกี่ยวกับขวัญ ซึ่งชาวผู้ไทยถือว่าเป็นสิ่งมงคล ดังนั้น ขวัญ จึงเป็นความเชื่อของชาวผู้ไทย ซึ่งปัจจุบันการสืบทอดที่พบเห็นในภาคอีสานนั้น ก็น่าจะมาจากความเชื่อเรื่องขวัญนั่นเอง

บทความเรื่อง กลุ่มชาติพันธุ์ในแอ่งสกลนคร (2540) ได้กล่าวถึงประเภทของผู้ไทยว่ามี 2 ประเภท คือ ไทยดำและไทยขาว ซึ่งไทยดำส่วนหนึ่งพบว่าอาศัยอยู่ที่จังหวัดเพชรบุรี อีกส่วนหนึ่งอพยพไปอยู่แถวสุพรรณบุรี และพิษณุโลก ไทยดำจะผิวขาว แต่ที่เรียกว่าไทยดำเพราะนิยมแต่งกายด้วยสีดำ และกรณีของไทยขาวเช่นเดียวกัน ที่เรียกกันว่า ไทยขาว เพราะชาวไทยขาวนิยมใส่เสื้อผ้าและเครื่องแต่งกายด้วยสีขาว

ทั้งสองกลุ่ม คือ ทั้งกลุ่มไทยดำและไทยขาวต่างมีความคล้ายคลึงกันในวัฒนธรรม การเลี้ยงผีบรรพบุรุษของชาวผู้ไทยมี 2 ลักษณะ คือ เลี้ยงประจำปีที่นิยมในวันสงกรานต์และเลี้ยงในการบะและการครอบ โดยมีเจ้าเป็นสื่อกลางและระหว่างคนกับผี มีเครื่องสังเวทต่างๆ ในการทำพิธี ที่สำคัญจะต้องมีลาบแดงแกงร้อน และต้องมีเนื้อสดๆ และทำสัตว์ครบข้าง

ประกอบด้วย ส่วนของหวานจะเป็นข้าวคำและข้าวแดง ดอกไม้ชาวผู้ไทยนิยมใช้ดอกจำปาที่เชื่อกันว่าเป็นดอกไม้สำหรับไว้บูชาผี

วิทยานิพนธ์สาขาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ที่ทำการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทย พบว่ามีงานของนำชัย อุปัญญา (2538) ศึกษาเรื่องบทบาทพ่อล่ามชาวผู้ไทย ตำบลคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร พบว่า พ่อล่าม คือ ผู้ที่ทำหน้าที่สื่อขอเจ้าสาวจากลุงตาให้แก่ลูกล่าม และยังมีบทบาทภายหลังการแต่งงานอีกด้วย ซึ่งประเพณีการแต่งงานแบบผู้ไทยจะมีความแตกต่างไปจากชาวไทยอีสานในบางเรื่องเช่นกัน ซึ่งในส่วนนี้ น่าจะสามารถจำแนกแยกแยะเส้นพรมแดนทางชาติพันธุ์ต่างๆ ให้แยกออกจากกันได้ ซึ่งแต่ละชาติพันธุ์นั้นจะมีลักษณะเฉพาะของกลุ่มเองเมื่อต้องอยู่ร่วมกับกลุ่มต่างชาติพันธุ์ หรือเมื่อต้องปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มอื่นๆ ทั้งนี้ต่างก็ขึ้นอยู่กับบริบทและสถานการณ์ ณ เวลานั้นๆ ด้วย

ผลงานของนิตยา เขียวสุวรรณ (2539) ศึกษาเรื่องลายถักหวายในเครื่องสานไม้ไผ่ของชาวผู้ไทยบ้านโพน อำเภอกำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ งานชิ้นนี้ทำให้พบว่าผู้ไทยมีการประดิษฐ์เครื่องใช้ไม้สอยขึ้นใช้เอง ซึ่งมีความงดงามในแบบลายถักหวาย ผู้ไทยตั้งชื่อตามจินตนาการว่าลายถักหวาย งานของลักขณา จตุโพธิ์ (2541) ศึกษาเรื่องเครื่องจักสานไม้ไผ่ของชาวผู้ไทยบ้านโพนเช่นเดียวกัน พบว่าผู้ไทยบ้านโพนมีความเหมาะสมในการสร้างสรรค์หัตถกรรม เพราะในพื้นที่มีวัตถุดิบ คือ ไม้ไผ่ที่มีหลากหลายพันธุ์ และเกี่ยวเนื่องกับประเพณีวัฒนธรรมที่ยึดว่าผู้หญิงทอผ้า ผู้ชายทำเครื่องจักสาน เช่นเดียวกันในงานของศิริพร บุญยะกาญจน (2542) เรื่องการผลิตหัตถกรรมไม้ไผ่ของชาวผู้ไทยบ้านหนองห้าง ตำบลหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่า กระบวนการผลิตเครื่องจักสานไม้ไผ่เป็นการผลิตเพื่อจำหน่ายและไว้ใช้สอยในครัวเรือน โดยสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ งานของศิวพร เตโช (2542) ศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างอุกกับวิถีชีวิตของชาวผู้ไทยอำเภอรณนคร จังหวัดนครพนม ซึ่งพบว่าชาวผู้ไทยมีกรรมวิธีในการผลิตอุกในแบบของชาติพันธุ์ตนเอง และมีพิธีกรรมที่สัมพันธ์กับอุก คือ พิธีเลี้ยงผีตาแฮก พิธีเหยา และพิธีแต่งงาน โดยชาวผู้ไทยจะนำอุกมาใช้ในการประกอบพิธี และงานของเยาวดี วิเศษรัตน์ (2541) เรื่องภูมิปัญญาพื้นบ้านในการบำบัดรักษาความเจ็บป่วยของชาวผู้ไทยบ้านดงยาง ตำบลห้องแซง อำเภอลิ่งนกทา จังหวัดยโสธร งานชิ้นนี้พบว่า การบำบัดรักษาการเจ็บป่วยของชาวผู้ไทย มี 2 ประเภท คือ ประเภทที่สามารถรักษาได้ด้วยตนเอง และประเภทที่รักษาด้วยหมอพื้นบ้าน

และผลงานของสุภิตา ไชยสวัสดิ์ (2542) เรื่องการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมของชาวผู้ไทยกับชาวไทยลาว ศึกษากรณีบ้านคำกั้ง ตำบลเหล่าใหญ่ อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ งานชิ้นนี้ได้นำเสนอถึงความคล้ายคลึงกันในวัฒนธรรมของผู้ไทยและไทยลาว คือ ภาษา การมีญาติและนิทานของตนเอง อาหาร ความเชื่อตามคติโบราณ การนับถือผี การรักษาโรคด้วยยาสมุนไพรหรือหมอเหยา และที่สำคัญการมีประเพณี การบวช การ

แต่งงาน การตาย จะถือปฏิบัติตามฮีดลิบสอง แบบเดียวกัน ดังนั้นจึงพบว่าได้มีการผสมกลมกลืนกันของสองวัฒนธรรม

ผลงานศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทย ของสุวิทย์ วีระศาสตร์ และณรงค์ อุปัญญา ซึ่งได้ตีพิมพ์ลงเป็นบทความในหนังสือ เรื่องวัฒนธรรมกับการพัฒนาทางเลือกของสังคมไทย (2541) ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ เป็นงานศึกษากรอบคร่าวกับการเปลี่ยนแปลง : กรณีศึกษาชาติพันธุ์ผู้ไทย โดยศึกษาบ้านหนองโอใหญ่ ตำบลโนนยาง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร พบว่าการอพยพของชาวผู้ไทยเข้าสู่ประเทศไทยมี 3 ระลอกด้วยกัน คือ สมัยธนบุรี สมัยรัชกาลที่ 1 และสมัยรัชกาลที่ 3 สาเหตุก็แตกต่างกันออกไปตามระลอก แต่มักเกิดจากสงคราม ส่วนภาษาของชาวผู้ไทยนั้น จัดเป็นภาษาในตระกูลภาษาไทย โครงสร้างครอบครัว เมื่อแต่งงาน ผู้หญิงจะต้องไปอยู่บ้านผู้ชาย และเป็นสังคมแบบชายเป็นใหญ่ แต่ปัจจุบันเริ่มปรับเปลี่ยนไปมาก ความเสมอภาคเรื่องสิทธิสตรีเริ่มมีมากขึ้น เพราะผู้หญิงเริ่มทำงานนอกบ้านมากขึ้น มีภาระไม่ต่างไปจากผู้ชาย

แต่อย่างไรก็ตามผลงานดังกล่าว ยังได้ชี้ชัดเจนว่าชาติพันธุ์ผู้ไทยยังคงรักษาเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนเองเอาไว้ โดยการยึดประเพณีที่สำคัญ คือ บุญพระเวส โดยสังเกตจากผู้ที่มาทำงานเป็นอันมากมีทั้งรุ่นเด็ก วัยรุ่น วัยกลางคน จนถึงคนแก่คนแก่ ประเด็นที่น่าตั้งข้อสังเกตจากงานชิ้นนี้ คือ กระแสโลกาภิวัตน์ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาจากภาครัฐ เศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่ต้องพึ่งพาตลาดภายนอกมากขึ้น การย้ายถิ่นฐานไปทำงานยังเมืองหลวง เหล่านี้ต่างมีผลให้ชาวผู้ไทยปรับเปลี่ยนความเป็นชาติพันธุ์ของตนเองอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นภาษาพูด การแต่งกายเมื่ออยู่ในสังคมภายนอก หรือกระทั่งการรับเอาวัฒนธรรมประเพณีจากภายนอกเข้าไปปฏิบัติ ที่เห็นได้ชัด คือ กลุ่มเยาวชน เป็นต้น

นักวิจัยของสถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม เช่น พิสิฏฐ์ บุญไชย (2540) ยังได้ศึกษาเรื่อง การใช้สมุนไพรเพื่อการดูแลสุขภาพของชาวผู้ไทย จังหวัดมุกดาหาร งานชิ้นนี้ทำให้เห็นรายละเอียดของการใช้สมุนไพรในการดูแลสุขภาพ ไม่ว่าจะเป็นวิธีการเก็บหาสมุนไพร การเตรียม เครื่องมือ กระบวนการปรุง วิธีการเก็บรักษา และวิธีใช้ยาสมุนไพร ซึ่งในจะมีพิธีที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพ คือ พิธีเหยา เพื่อค้นหาสาเหตุของการเจ็บป่วยและวิธีการรักษานับว่าเป็นการผูกโยงเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผี เพราะพิธีเหยาจะให้ผีบอกถึงสาเหตุและวิธีการรักษาอาการเจ็บป่วย กรณีเดียวกันงานของทรงคุณ จันทจร และปิติ แสนโคตร (2540) เรื่อง การรักษาผู้ป่วยด้วยวิธีเหยาของชาวผู้ไทย : ศึกษากรณีชาวผู้ไทย อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร งานชิ้นนี้ได้นำเสนอมุมมองเพิ่มเติมว่า พิธีเหยา เป็นเครื่องมือบำบัดรักษาผู้คนในสังคมที่อยู่เหนือธรรมชาติ เป็นการให้ขวัญและกำลังใจ

ได้อย่างอัศจรรย์ และยังสามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของคนในสังคมได้อย่างแน่นแฟ้น จนมีผลต่อโครงสร้างทางสังคมของชาวไทยเลยทีเดียว

นอกจากนี้ยังมีบทความของสาขาวารสารภาษาและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยมหิดล ที่กล่าวถึงรายละเอียดของประเพณีพิธีกรรมของชาวไทย คือ บทความของเริงวิชญ์ นิลโคตร (2546) เรื่อง พิธีกรรมเหย้าเลี้ยงผีของชาวไทย บ้านโคกโก่ง ตำบลกุดหว้า อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ นำเสนอว่าพิธีกรรมเหย้าไม่เพียงแต่เป็นการเซ่นไหว้บรรพบุรุษของชาวไทยเท่านั้น หากแต่เป็นกระบวนการกล่อมเกลாதงสังคมที่จรโลงชุมชนให้ดำรงอยู่ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมและวัฒนธรรมที่มีอยู่ตลอดเวลาอีกด้วย

และผลงานศึกษาของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต 3 (2545) เรื่อง ผู้ไทยโคกโก่ง กาฬสินธุ์ งานชิ้นนี้พบว่าวัฒนธรรมแบบผู้ไทยสามารถที่จะดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาสัมผัสกับวัฒนธรรมได้ เช่น พิธีบายศรีสู่ขวัญ รับประทานอาหารพาแลง ศิลปะการแสดงดนตรีพื้นบ้าน หัตถกรรมพื้นบ้าน เป็นต้น

ผลงานของสมชาย นิลอาธิ (2542) เรื่อง ธรรมชาติอันเสียดูของชาวไทย : จากผีหลักเมืองบ้านถึงธรรมชาติพุทธ ในงานนำเสนอว่า ธรรมชาติอันเสียดูของชาวไทยจะมีลักษณะแปลกแตกต่างกับชาวอีสานทั่วไปตรงที่เป็นธรรมชาติที่ตั้งอยู่บนเสียดูเดี่ยวและเสียดูที่ตั้งทะเลพื้นไม้โรงธรรมลงฝังดินอีกด้วย ในขณะที่ของชาวอีสานจะเป็นธรรมชาติที่มีฐาน 4 เสียดูและตั้งเสียดูในลักษณะกลองสี่เหลี่ยม แต่อย่างไรก็ตามทั้งสองชาติพันธุ์นั้นมีความสัมพันธ์กันทั้งทางสังคมเศรษฐกิจ และวัฒนธรรมกันมายาวนาน คือ ต่างมีหลักบ้านเป็นที่ยึดเหนี่ยวร่วมกันในชุมชน มีความเชื่อเรื่องผีซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิม

และที่สำคัญผลงานที่ศึกษาเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทยที่ค่อนข้างโดดเด่นและเป็นการศึกษาที่มีความต่อเนื่องยาวนาน สามารถที่จะอธิบายถึงความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ การเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทย ได้เป็นอย่างดี คือ ผลงานของสมศักดิ์ ศรีสันติสุข และ คณะ (2528,2535,2538,2542,2544) ซึ่งเป็นผลงานศึกษาวิจัยค้นคว้า ที่ได้ศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในภาคอีสานไว้มากมาย ในส่วนที่เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทยนั้น พบว่ามีเรื่อง การศึกษาโครงสร้างชุมชนชาติพันธุ์ผู้ไทยบ้านโนนหอม ตำบลโนนหอม อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และคณะ, 2544) ผลงานเรื่องนี้ได้วิเคราะห์ถึงโครงสร้างชุมชนชาติพันธุ์ผู้ไทย ซึ่งพบว่ามีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตความเชื่อต่างๆ ในชุมชน และส่งผลกระทบต่อการทำงานเกษตรซึ่งเป็นกิจกรรมหลักของชุมชน และชุมชนยังมีการรักษาวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ผู้ไทยไว้เป็นอย่างดี และพื้นที่ศึกษาเดียวกันนี้เอง

สมศักดิ์ ศรีสันติสุขและวิศักดิ์ แก้วศิริ (2542) ยังได้ศึกษาเพิ่มเติมในเรื่อง ผลกระทบต่อ การศึกษาต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและค่านิยมของชุมชนชาติพันธุ์ผู้ไทย ซึ่งทำให้พบว่า ปัญหาเสียดิตเท่านั้นที่มีผลต่อวัฒนธรรมของชาวผู้ไทย ส่วนการศึกษานั้นไม่ได้ทำให้ เอกลักษณะทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทยเปลี่ยนแปลงไปเลย แต่ยังคงรักษาวัฒนธรรม ต่างๆ เอาไว้ ไม่ว่าจะเป็ภาษาพูด และประเพณีต่างๆ

ผลงานศึกษาเกี่ยวกับชาติพันธุ์ผู้ไทย เมื่อทำการรวบรวมแล้วพบว่ามีความ หลากหลายทั้งนักวิชาการ นักวิจัย ทั้งนักศึกษาที่พยายามทำความเข้าใจความเป็นมาและการ เปลี่ยนแปลงของกลุ่มชาติพันธุ์ และดูเหมือนว่าแนวทางการศึกษาจะเริ่มเปลี่ยนแปลงไปโดย ได้มีการนำแนวความคิด ทฤษฎีสังคมร่วมสมัยมาใช้มากขึ้น แต่ก็ยังไม่พบว่างานที่มีลักษณะ ดังกล่าวเกิดขึ้น ซึ่งจากการรวบรวมพบว่ามืบทความของพิเชฐ สายพันธ์ (2544) เรื่อง ฝีมือ ไทย ความหมายจากวาทกรรมแห่งชีวิตและความตาย ผลงานดังกล่าวได้ลบบภาพตายตัวของ กลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทย โดยการชี้ให้เห็นว่าเป็นผู้ไทย ที่ผ่านมานั้นถูกสร้างขึ้นจากผู้รู้ใน สังคมอย่างนักวิชาการ ด้วยเครื่องมืออย่างงานเขียน (Writing) ด้วยอำนาจของวาทษา (Discourse) ที่ทรงพลัง ภายใต้กรอบแนวคิดแบบโครงสร้างและหน้าที่ ซึ่งได้กักขังอัตลักษณ์ และสร้างภาพตัวแทนให้กับชาติพันธุ์ผู้ไทย งานชิ้นนี้วิพากษ์การศึกษาชาติพันธุ์ผู้ไทยอย่าง ตรงไปตรงมา โดยพิเชฐ สายพันธ์ (2544) ชี้ให้เห็นว่างานของสุรัตน์ วรจักรรัตน์ (2535) ที่ ศึกษาเกี่ยวกับชาวผู้ไทยในภาคอีสานนั้น ได้ใช้แนวความคิดแบบ Enlightenment ของ ตะวันตก ซึ่งเชื่อว่ามนุษย์ต้องจัดระเบียบสังคมใหม่ และคิดว่าระเบียบและโครงสร้างนั้นเป็สิ่งที่ คงที่และตายตัว ดังนั้นสุรัตน์จึงนำเสนอว่า พิธีกรรมแสดงให้เห็นถึงบทบาทหน้าที่ ช่วย จัดลุลยภาพให้กับสังคม และหน้าที่ ก็ถูกกำหนดผ่านสถาบันต่างๆ ในโครงสร้างสังคม เช่น สถาบันศาสนา และสถาบันครอบครัว วาทกรรมดังกล่าวจึงทำให้ความตายของชาวผู้ไทย สงบนิ่ง และถูกยึดติดอยู่กับระเบียบหน้าที่ พิเชฐ สายพันธ์ (2544) วิเคราะห์ว่า การสรุปแบบ นี้ทำให้ไม่สามารถมองเห็นความเปลี่ยนแปลงและความขัดแย้งภายใน ซึ่งมันจะเล็ดลอดออกมา เมื่อพิธีกรรมที่เกิดขึ้นจริงไม่ได้เป็นไปในลักษณะเดิม เช่น การคืนรนต่อสู้กับความขัดแย้งทาง ความคิดต่างๆ หรือกระทั่งการต่อสู้ระหว่างความคิดแบบพุทธกับผี เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าองค์ความรู้เกี่ยวกับชาติพันธุ์ผู้ไทย เกิดจากงานศึกษาภาคสนามทั้งสิ้น การนำแนวคิด และวิธีการศึกษาไปใช้ในภาคสนามของทั้งอาจารย์มหาวิทยาลัย นักวิจัย และ นักศึกษา ล้วนได้สร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับชาติพันธุ์ดังกล่าว เมื่อวิเคราะห์ถึงระยะเวลาและช่วง ที่ศึกษาจะพบว่าเป็นช่วงของการทำความเข้าใจในชาติพันธุ์ ซึ่งเป็นผลดีเพื่อการที่จะค้นหาถึง ความหลากหลายทางชาติพันธุ์

ส่วนการทำความเข้าใจเพื่อวิเคราะห์ถึงสิ่งที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยง หรือค้นหาถึงสิ่งที่ทำให้ชาติพันธุ์ผู้ไทยต้องผสมผสานทางวัฒนธรรม การปรับตัวทางชาติพันธุ์ หรือกระทั่งการปรับเปลี่ยนรูปแบบพิธีกรรม การสร้างสิ่งที่มาทดแทน หรือที่เรียกกันตามแนวการศึกษาชาติพันธุ์ตามแบบของนักคิดสกุลสายหลังทันสมัยนิยม (postmodernism) ว่าการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์นั้น มีสาเหตุมาจากอะไรบ้าง กลุ่มชาติพันธุ์นั้นๆ มีความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับกลุ่มไหนอยู่บ้าง ต้องปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มคนภายนอกอย่างไรบ้าง และที่สำคัญบริบททางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระแสโลกาภิวัตน์ที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงต่อการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์นั้นเป็นอย่างไรบ้าง ผลงานศึกษาชาติพันธุ์อีสานในลักษณะนี้ยังไม่มีให้เห็นมากนัก ส่วนใหญ่จะเป็นบทความและการตั้งข้อสังเกตในเวทีประชุมของนักวิชาการมากกว่า ดังนั้นองค์ความรู้และภาพโดยรวมของกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทย พอที่จะทำให้เห็นถึงความเป็นมาทางชาติพันธุ์ การเข้ามา การตั้งถิ่นฐานในภาคอีสาน การกระจายตัวของประชากร การทำมาหากิน ตลอดจนการปรับตัวทางชาติพันธุ์ว่า กลุ่มชาติพันธุ์นี้สามารถที่จะอยู่ร่วมกับชาวไทยอีสานส่วนใหญ่ได้เป็นอย่างดีมีการรับเอาวัฒนธรรมแบบอีสานที่มีความคล้ายคลึงกันมาปฏิบัติ และที่สำคัญมีการนำเอาศาสนาพุทธเข้ามานับถือร่วมไปกับการนับถือผีแบบเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ตนเอง และที่สำคัญชาติพันธุ์ผู้ไทยนี้ยังสามารถรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเองไว้ได้ ถึงแม้จะต้องปรับเปลี่ยนไปบ้างในบางอย่าง แต่สำนักทางชาติพันธุ์จะเป็นตัวบ่งชี้ถึงความเป็นตัวตนทางชาติพันธุ์และยึดโยงลูกหลานผู้ไทยให้สำนึกในบรรพบุรุษของตนเองได้

4.2.2 ชาวไทยเขมร

ชาติพันธุ์ไทยเขมรเป็นกลุ่มหนึ่งที่ทำให้เห็นว่าภาษาเป็นอัตลักษณ์ที่สำคัญที่กลุ่มชาติพันธุ์ที่สามารถอ้างความเป็นชาติพันธุ์ได้สูง เช่นงานของพิสิฎฐ์ บุญไชย (2541) ได้กล่าวถึงชาติพันธุ์เขมรมีความเชื่อประเพณีอย่างเคร่งครัดในการสืบทอดค่าน มางานของบรรทมทิพย์ มีชัย (2540) ได้กล่าวถึงภูมิปัญญาของลูกกรู (ผู้ที่มีวิชาอาคมในการรักษาโรค)ทั้งที่มีพิธีความเชื่อ ทำให้ชาวบ้านได้เห็นความสำคัญของพลังที่มีปัญญาด้านวิถีชีวิตวัฒนธรรม

การศึกษาภูมิปัญญาของชาวไทยเขมรคือพิธีกรรมเล่นละเล่น มีการติดต่อกันผ่านร่างทรง ซึ่งได้นำมาเป็นการรักษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์กับชาติพันธุ์อื่น ๆ ก็ได้ตลอดจนงานวิจัยของ ประนอม เทียบทอง (2536) ได้ศึกษาจารีตประเพณีตามอักษีสองถึงการเกิด การบวช การแต่งงาน และการตาย

นอกจากนี้มีการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์เขมรถิ่นไทยหลายเรื่องที่ได้แสดงถึงการใช้ภาษาในบทเพลงกล่อมเด็ก การขับเจริยงแบร์ญ ซึ่งแสดงถึงเอกลักษณ์ด้านภาษาเป็นอย่างมาก (คริสเตียม บางเลอร์, 2536; วิจิตรนำจับ งามสะพรั่ง, 2543; อรชร ทองสาคา ;2539 และ จารุวรรณ ชรรณวัตร; 2539 เป็นต้น)

การที่กลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรได้มีวิถีกรรมและขนบธรรมเนียมความเชื่อที่มีการสืบต่ออย่างต่อเนื่องและการใช้ภาษาในการสนทนาในชุมชน เป็นเรื่องของการสร้างเอกลักษณ์ด้านภาษาแสดงถึงการใช้พลังภูมิปัญญาในการเชื่อมโยงเครือข่ายความสัมพันธ์เพื่อความอยู่รอดของกลุ่มชาติพันธุ์ของตน

4.2.3 กลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ

กลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษากูย ภาษาบรู และภาษาโล้ ซึ่งอยู่ในกลุ่มของภาษามอญ เขมรก็เป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่ง ที่มีงานวิจัยหลายชิ้นที่สรุปว่าเป็นกลุ่มภาษาที่ไม่มีภาษาเขียน แต่สามารถสร้างเป็นเอกลักษณ์แห่งการสื่อสารการปฏิบัติที่ถือวัฒนธรรมของกลุ่มชนของตนอย่างดีเช่น ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง อัตลักษณ์ของความเป็นชาติพันธุ์ของชายไทยเขมรในด้านภาษา (ประกอบ พวงแข, 2538) ความเคร่งครัดทางด้านศาสนาของชายไทยโย้ย (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2540 – 41) ความสามารถในการอาชีพประมงของชายไทยโล้ (สุรัตน์ วรางครณ์ , 2538) และความสามารถในการค้าขายของคนจีนในเขตเทศบาลมหาสารคาม เป็นต้น

4.3. การศึกษาแนวความคิดระบบความเชื่อกับวิถีชีวิตวัฒนธรรม

การนิยามความหมายของวัฒนธรรมมีหลายแนวความคิด นักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงวัฒนธรรมในมิติของการเปลี่ยนแปลงเป็นพลวัต จึงทำให้วัฒนธรรมมีพลังโดยเฉพาะระบบความเชื่อทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ยังฝังแน่นกับวิถีชีวิตวัฒนธรรม ซึ่งแสดงออกถึงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ด้วย ทั้งนี้ ผลงานวิจัยได้กล่าวถึงโลกทัศน์ของชาวไทยโคราช ผ่านทางวัฒนธรรมคนตรีพื้นบ้าน ซึ่งมีทั้งรูปแบบเนื้อหา สะท้อนให้เห็นระบบความเชื่อและค่านิยม (เพชร สุวรรณภาชน์, 2544) เช่นเดียวกับโลกทัศน์ของชาวบรูที่มีต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการรักษาสุขภาพแบบดั้งเดิมอีกด้วย (จิตรกร โพธิ์งาม, 2536) ความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษของชาวไทยกวย ไทยบรู ไทยเขมร ไทยแสก และเวียดนาม กลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าวมีความหลากหลายของระบบความเชื่อ แต่สิ่งที่เป็นความมุ่งหมายปลายทางเดียวกัน คือ ความหลากหลายของระบบความเชื่อนำไปสู่การดำรงชีพที่สงบสุขเช่นเดียวกัน

ระบบความเชื่อของวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ ยังมีเรื่องของความเชื่อเกี่ยวกับงานศพของชาวภูไท กะเลิง และชาวจีน ซึ่งยังมีความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษเป็นอย่างมาก (สมชาย นิลอาชี, 2542)

ผลงานวิจัยส่วนมากได้เน้นในเรื่องโลกทัศน์ ความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษ ความเชื่อเกี่ยวกับงานศพ และความเชื่อด้านหลักบ้าน แสดงให้เห็นระบบความเชื่อมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นว่า แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความหลากหลายของระบบความเชื่อด้วย

4.4 การศึกษาแนวความคิดระบบภูมิปัญญากับวิถีชีวิตวัฒนธรรม

ระบบภูมิปัญญากับวิถีชีวิตวัฒนธรรม เป็นพลังความรู้ซึ่งชุมชนได้ใช้ในการดำรงชีวิตวัฒนธรรม โดยมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกันไป ดังจะเห็นได้จากภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้าน การผลิตของชาวผู้ไทยเรณูนคร (ศิวพร, 2542) การรักษาโรคภัย การผลิตในเชิงหัตถกรรม (เยาวดี วิเศษรัตน์, 2541) รวมทั้งชาวไทยเขมรซึ่งมีภูมิปัญญาทางด้านสมุนไพร เกี่ยวข้องกับความเชื่อ ตลอดจนกลุ่มชาติพันธุ์อื่น เช่น ชาวกวย ชาวใต้ ชาวยุ ชาวมอญ ชาวกะเลิง ชาวจีนและชาวย้อ เป็นต้น

นอกจากนี้ ผลงานวิจัยหลายเรื่อง ซึ่งเป็นแนวความคิดหลากหลายทางชาติพันธุ์ เป็นระบบภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม การพัฒนา โดยเน้นการนำวัฒนธรรมไปใช้ประโยชน์ เช่น งานวิจัยของเอมอร ไพโรไล (2540) มากกว่าในเชิงทฤษฎี เป็นผลงานของชาวไทยกะเลิง เวียดนามและชาวไทยใต้ เป็นต้น

ตลอดจนศิลปะกับวิถีชีวิตวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ทั้งของชาวผู้ไทย ชาวเขมร ชาวกวย ชาวยุ และชาวจีน เป็นต้น โดยส่วนมากเกี่ยวกับศิลปะชุมชน

5. กลุ่มชาติพันธุ์เป้าหมายในการศึกษา

เมื่อพิจารณาจากการประเมินและวิเคราะห์สถานภาพองค์ความรู้การวิจัยวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในด้านความหลากหลายทางชาติพันธุ์ เราอาจจะกล่าวได้ว่า กลุ่มชาติพันธุ์เป้าหมายที่ศึกษามากที่สุด คือ ชาวผู้ไทย รองลงมา คือ ชาวไทยเขมร โดยเป็นกลุ่มเป้าหมายในศึกษาตามแนวความคิดทั้ง 4 แนวความคิด ได้แก่ พลวัตวิถีชุมชนชาติพันธุ์

อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ระบบความเชื่อกับวิถีชีวิตวัฒนธรรม และระบบภูมิปัญญากับวิถีชีวิต วัฒนธรรม แม้จะมีผลงานการศึกษาเป็นจำนวนมากก็ตาม แต่เป็นองค์ความรู้พื้นฐานย่อยๆ ซึ่ง ยังไม่สามารถพัฒนาเป็นทฤษฎีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ได้

สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่ได้อาศัยเป็นกลุ่มเป้าหมาย เช่น ไทยญ้อ ไทยโย้ย ไทยแสก ไทยคำ ไทยบรู ไทยกะเลิง ไทยไล่ ไทยกวย ชาวเวียดนาม และชาวจีน เป็นต้นนั้น กลุ่มชาติพันธุ์เหล่านั้น ยังต้องได้รับความสนใจมากขึ้น เพื่อให้เกิดความเข้าใจ การเข้าถึงวิถีชีวิต วัฒนธรรม ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาที่แท้จริงอย่างยั่งยืน

อย่างไรก็ตามกลุ่มชาติพันธุ์เป้าหมายที่ยังไม่มีการศึกษา ก็คือ ชาวอินเดีย ชาวไทย พวน ชาวไทยญ้อ (อยู่ที่จังหวัดศรีสะเกษ) ชาวไทยบน (อยู่ที่จังหวัดชัยภูมิ) และอื่นๆ กลุ่มชาติพันธุ์เป้าหมายดังกล่าว เป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย จึงจำเป็นอย่างมากที่จะต้องได้รับความสนใจจากนักวิชาการ และนักพัฒนา เพื่อที่จะทำให้เกิดความเข้าใจในมิติของความหลากหลายทางชาติพันธุ์ในสังคมไทยสืบไป

บทที่ 6

การอภิปรายสถานภาพองค์ความรู้การวิจัยความหลากหลายทางชาติพันธุ์

การอภิปรายสถานภาพองค์ความรู้การวิจัยความหลากหลายทางชาติพันธุ์ เป็นการนำเสนอความคิดเห็นต่อการสังเคราะห์สถานภาพองค์ความรู้การวิจัยความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อความเข้าใจในมุมมองที่หลากหลาย จนสามารถที่จะพัฒนาเป็นองค์ความรู้ในการวิจัยความหลากหลายทางชาติพันธุ์สืบไป

1. แนวความคิดที่หลากหลายสำหรับการวิจัยกลุ่มชาติพันธุ์

เนื่องจากการสังเคราะห์องค์ความรู้การวิจัยความหลากหลายทางชาติพันธุ์ดังกล่าว ยังมีประเด็นที่ต้องศึกษาเพิ่มเติมให้มากขึ้น ซึ่งการสังเคราะห์องค์ความรู้ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ข้างต้นไม่ได้มีผลงานที่เฉพาะในด้านการเมือง มากนัก ผลงานวิจัยเป็นเรื่องสถาบันทางการเมือง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสถาบันทางสังคม มีการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ต่อการพัฒนาประเทศ จึงไม่มีองค์ความรู้ในเรื่องความสัมพันธ์เกี่ยวกับอำนาจทางการเมืองในวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ นอกจากนี้ผลงานวิจัยยังไม่ได้กล่าวถึงผลกระทบของการพัฒนาประเทศที่มีต่อแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์มากนัก ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นกับกลุ่มชาติพันธุ์บางกลุ่มชาติพันธุ์ที่ยังไม่ถึงจุดวิกฤตในการตอบโต้ เช่น ความรู้สึกของความไม่เท่าเทียมกันทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ในลักษณะการถูกเอาเปรียบ การเข้าถึงทรัพยากร การชาติสิทธิอำนาจ การถูกเลือกปฏิบัติ ดังนั้นการวิจัยโดยมีแนวความคิดที่หลากหลาย จึงจำเป็นต้องการเข้าใจความหลากหลายทางชาติพันธุ์เป็นอย่างยิ่ง เพื่อจะได้มีองค์ความรู้ที่หลากหลายในลักษณะองค์รวม (holism) ซึ่งสามารถจะนำไปสู่การปฏิบัติ และอยู่ร่วมกันกับกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งหลายอย่างสมานฉันท์ และอย่างยั่งยืนที่แท้จริง

2. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของนักวิจัยกลุ่มชาติพันธุ์

ซูพินิจ เกษมณี (2548) ได้กล่าวถึง ความหลากหลายทางวัฒนธรรมมี 3 มิติ คือ ความหลากหลายของวัฒนธรรมย่อย (subculture diversity) ความหลากหลายทางมุมมอง (perspective diversity) และความหลากหลายทางชุมชน (community diversity) หรือ ความหลากหลายชาติพันธุ์ ดังนั้น การเข้าใจวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์จำเป็นต้องมีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการยอมรับในความแตกต่าง และการเคารพในความแตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์ จึงต้องมีการวิจัยความหลากหลายทางชาติพันธุ์ โดยนักวิจัยต้องมีความเป็นกลาง(objectivity)

ปราศจากการถือชาติพันธุ์เป็นเกณฑ์ (ethnocentrism) ปราศจากการรังเกียจเหยียดฉันท์ (prejudice) และการไม่เลือกปฏิบัติ (discrimination) ซึ่งจะเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างนักวิจัยกับกลุ่มชาติพันธุ์ อันจะนำไปสู่ความเข้าใจซึ่งกันและกันอย่างแท้จริง และความเท่าเทียมทางสังคมในสังคมไทยตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 4 บัญญัติว่า “ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง”

3. มุมมองของนักวิจัยต่างวัฒนธรรม

นักวิจัยต่างวัฒนธรรมได้มีบทบาทอย่างมากในการศึกษาความหลากหลายทางชาติพันธุ์ โดยได้เสนอแนวความคิดที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัยกลุ่มชาติพันธุ์ ทั้งในวิถียุทธศาสตร์ของแนวความคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ที่ศึกษา เช่น Frederick Barth (1969) ได้เสนอแนวความคิดที่ว่า กลุ่มชาติพันธุ์ที่ตั้งรกรากในบริเวณเดียวกัน ย่อมจะมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน เรียกว่า พรมแดนทางชาติพันธุ์ (ethnic boundary) ทั้งนี้ ต่างฝ่ายยอมรับพรมแดนระหว่างกัน ซึ่งย่อมนำไปสู่ความสมานฉันท์ได้ การเสนอแนวความคิดนี้ น่าจะเป็นประโยชน์ต่อการนำไปใช้ในการวิจัยบริบทในกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่พรมแดนของประเทศ เช่น เรื่องการจัดการธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และปัญหาแรงงานข้ามชาติ เป็นต้น

นอกจากนี้การวิจัยตามแนวความคิดของประชาสังคม (civil society) เป็นมุมมองของนักวิชาการที่สนใจศึกษาการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชน (Somjit Daenseekaew, others, 2005; Somsak Srisontisuk, 2545; and Yoshihide, Sakurai, and Srisontisuk, Somsak.ed., 2003) ได้เสนอแนวความคิดของประชาสังคมในระดับของชุมชนที่มีความเข้มแข็ง ซึ่งเป็นศักยภาพของชุมชนในการดำรงชีวิตในสังคมอย่างเหมาะสม ท่ามกลางกระแสของการพัฒนาประเทศ และจากสังคมโลก แนวความคิดดังกล่าวสามารถนำไปศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ได้

4. การเสริมสร้างนักวิจัยท้องถิ่น

การทำวิจัยในกลุ่มชาติพันธุ์โดยนักวิจัยต่างวัฒนธรรมนั้น มีข้อได้เปรียบและเสียเปรียบในเรื่องความเที่ยงตรง และความเชื่อถือได้ของข้อมูลที่แตกต่างกันไป ซึ่งขึ้นกับความสัมพันธ์ระหว่างนักวิจัยต่างวัฒนธรรมกับกลุ่มชาติพันธุ์มีความลึกซึ้งมากน้อยเพียงใด อย่างไรก็ตามการเสริมสร้างนักวิจัยท้องถิ่นในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ มีความจำเป็น และสำคัญอย่างยิ่ง ทั้งนี้เนื่องจากนักวิจัยท้องถิ่นสามารถที่จะเข้าใจความต้องการ การแก้ไขปัญหา และอื่นๆในกลุ่มชาติพันธุ์ของตนได้อย่างลึกซึ้งตามวิถีชีวิตวัฒนธรรมที่แท้จริง

บทที่ 7

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

1. บทสรุป

การประเมินและสังเคราะห์สถานภาพองค์ความรู้ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือสามารถสรุปได้ดังนี้

1. ระเบียบวิธีการศึกษามีทั้งการศึกษาเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ โดยงานวิจัยส่วนใหญ่เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ อาจมีงานวิจัยบางเรื่องที่ใช้ทั้งสองวิธีผสมกัน ซึ่งช่วยให้ข้อมูลมีความเที่ยงตรงและความเชื่อถือได้มากขึ้น

ส่วนเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาส่วนมากเป็นแนวทางการสัมภาษณ์ แบบสัมภาษณ์แบบการสังเกตการณ์ โดยเทคนิคที่สำคัญคือการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม และมีส่วนร่วม และใช้เทคนิคของการสนทนากลุ่ม (focus group) การถ่ายภาพ และการบันทึกเสียง เป็นต้น

2. การประเมินและวิเคราะห์สถานภาพองค์ความรู้ความหลากหลายทางชาติพันธุ์สามารถสรุปได้ดังนี้

2.1. อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ เป็นการศึกษาความเป็นตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์ที่มักจะเน้นในด้านการใช้ภาษา พิธีกรรม และพลังความคิดและภูมิปัญญา โดยการประพฤติปฏิบัติตามวิถีที่แตกต่างกันกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ มีผลงานหลายเรื่องที่แสดงถึงการชำระเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์เป็นอย่างดี โดยมีโครงสร้างทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ส่งเสริมและสร้างเครือข่ายโยงใยความเป็นชาติพันธุ์ของตน ซึ่งนำไปสู่ความยั่งยืนของเป็นความหลากหลายทางชาติพันธุ์

2.2 ระบบความเชื่อกับวิถีชีวิตวัฒนธรรม เป็นการนำเสนอผลงานวิจัยที่กล่าวถึงระบบความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในเรื่องโลกทัศน์ ความเชื่อผีบรรพบุรุษ ความเชื่องานศพ และความเชื่อหลักบ้าน มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตวัฒนธรรมของคนเป็นอย่างดี เช่น องค์ความรู้ที่เน้นเรื่องระบบความเชื่อในด้านผีบรรพบุรุษมีอยู่เกือบทุกกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งเป็นแสดงออกในเชิงวิถีชีวิตวัฒนธรรมพิธีกรรม การเคารพผู้อาวุโส และความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ เป็นต้น

2.3. พลวัตวิถีชุมชนชาติพันธุ์ เป็นการนำเสนอกลุ่มชาติพันธุ์มีประสบการณ์ของการได้รับเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม การกลมกลืนทางวัฒนธรรม และความหลากหลายทางวัฒนธรรม ไม่มากนักของกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งสามารถดำรงอยู่ได้ในกระแสการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว อาทิจานวิจัยหลายเรื่องทีกล่าวถึงการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ การพัฒนาที่ค่อย ๆ เปลี่ยนไปตามกระแสโลกวิวัฒน์ แต่ยังคงรักษาเอกลักษณ์ของคนไว้ได้ นอกจากนี้ก็วิจัยได้พยายามสังเคราะห์จากผลงานวิจัยที่กลุ่มชาติพันธุ์ได้มีการติดต่อสัมพันธ์ต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของทัศนคติที่กลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความคิดเห็นว่า ได้เปรียบว่ากลุ่มชาติพันธุ์อื่นในด้านการได้ใช้ภาษาของตน ซึ่งกลุ่มชาติพันธุ์อื่นไม่สามารถเข้าใจกัน แต่ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ย่อยเกิดขึ้นได้ ไม่ว่าในด้านการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม จนมีการกลมกลืนทางวัฒนธรรม ซึ่งได้กลายเป็นพลวัตวิถีชุมชนชาติพันธุ์นั่นเอง

2.4. ระบบภูมิปัญญากับวิถีชีวิตวัฒนธรรม เป็นการกล่าวถึง นิเวศวิทยาวัฒนธรรม ภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้าน ภูมิปัญญาหัตถกรรม วัฒนธรรมการพัฒนา และวิถีชีวิตวัฒนธรรมทางศิลป ซึ่งเป็นพลังความคิดของภูมิปัญญาที่ได้พัฒนาจนเป็นความรู้เพื่อตอบสนองความจำเป็นของพื้นฐานทางสังคม และความต้องการทางสังคมในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ จนสามารถเป็นวิถีแห่งการดำรงชีวิต และแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ภายในชุมชน ทำให้ชุมชนชาติพันธุ์มีความเข้มแข็ง และสามารถดำรงอยู่ในกระแสการพัฒนาประเทศอย่างมั่นคง ดังนั้น เราอาจกล่าวได้ว่าระบบภูมิปัญญากับวิถีวัฒนธรรมมีความสอดคล้อง และความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นว่า ระบบภูมิปัญญาเป็นทุนทางวัฒนธรรม(culture capital) ที่แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ได้สะสม รักษาไว้จนถึงปัจจุบัน ตลอดจนเป็นสิ่งที่ทำให้เห็นถึงความหลากหลายของระบบภูมิปัญญาที่มีความแตกต่างกันในแต่ละทางชาติพันธุ์อีกด้วย

เราอาจจะสรุปได้ว่า แนวความคิดที่เป็นผลงานทั้ง 4 แนวความคิดนั้น เป็นการเน้นให้เห็นถึงความหลากหลายทางชาติพันธุ์ในการแก้ปัญหาวิถีแห่งการดำรงชีวิต เพื่อสนองความจำเป็นพื้นฐานทางสังคม และเพื่อความอยู่รอดทางสังคม โดยมีความหลากหลายในแต่ละชาติพันธุ์

3. การประเมินและสังเคราะห์สถานภาพองค์ความรู้ความหลากหลายทางชาติพันธุ์สามารถสรุปได้ดังนี้

สถานภาพของแนวทางการศึกษา ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มี 4 ลักษณะ คือ การศึกษาวิถีชีวิตวัฒนธรรม การศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม การศึกษากระบวนการปรับตัว และการศึกษากระบวนการสร้างความเป็นอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์

นอกจากนี้ทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ในอดีตได้ใช้ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ เป็นส่วนมาก โดยทั่วไปผลงานวิจัยในอดีตไม่ได้ชี้ชัดในการใช้ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ แต่ในการสรุปและการแปลความหมายนั้น ได้ใช้ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่เป็นกรอบแนวความคิด ในการวิจัยความหลากหลายทางชาติพันธุ์ดังกล่าว อย่างไรก็ตามการศึกษาโดยใช้ทฤษฎี โครงสร้างและหน้าที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อความเข้าใจความหลากหลายทางชาติพันธุ์ในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ที่แตกต่างกันด้วย

ส่วนการศึกษาในปัจจุบันได้มีนักวิจัยได้ศึกษาค้นคว้า โดยใช้แนวความคิดหลังทันสมัย ของ มิเชล ฟูโก (Michel Foucault) ด้วย แม้ว่าการศึกษาโดยใช้แนวความคิดของฟูโกเป็น กรอบในการวิจัย แต่ก็ยังมีผลงานวิจัยไม่มากนัก

2. ข้อเสนอแนะการวิจัย

1. ควรส่งเสริมการวิจัยความหลากหลายทางชาติพันธุ์ในด้านแนวความคิดใหม่ ๆ ให้ มากขึ้น โดยเฉพาะในด้านทางการเมือง การศึกษา การปรับตัว วัฒนธรรม และการผสมผสาน ทางวัฒนธรรม
2. ควรส่งเสริมการวิจัยกลุ่มชาติพันธุ์เป้าหมายที่ยังไม่ได้ศึกษา เพื่อจะทำให้มีความเข้าใจ ความหลากหลายทางชาติพันธุ์มากยิ่งขึ้น
3. ควรส่งเสริมให้นักวิจัยได้พัฒนาองค์ความรู้ของความหลากหลายทางชาติพันธุ์ให้เป็น แนวคิดและทฤษฎีที่จะนำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างแท้จริง
4. ควรส่งเสริมการวิจัยในหัวข้อที่เกี่ยวข้องกัน สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคม เช่น การศึกษาข้ามวัฒนธรรมชายแดน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และ สิ่งแวดล้อม เป็นต้น
5. ควรค้นหาวิธีการที่หลากหลายในการศึกษาความหลากหลายทางวัฒนธรรมให้มากขึ้น เพื่อที่จะทำให้มีความมั่นใจในข้อมูลที่มีความเที่ยงตรง และเชื่อถือได้
6. ควรส่งเสริมการวิจัยกลุ่มชาติพันธุ์ที่ยังคงรักษาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ได้อย่างมั่นคง เพื่อจะเป็นแนวทางในการพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆต่อไป
7. ควรส่งเสริมการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่นักวิจัยกับชุมชนชาติพันธุ์ได้ร่วมกับเรียนรู้วิถี ชีวิตความเป็นอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อจะเป็นแนวทางนำไปสู่ความรู้ความเข้าใจกลุ่มชาติพันธุ์ โดยปราศจากอคติทางชาติพันธุ์
8. ควรส่งเสริมการทำวิจัยโดยชาวชุมชนชาติพันธุ์ เพื่อนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ประยุกต์ ในวิถีชีวิตของตน เพื่อเป็นแนวทางในการส่งเสริมศักยภาพ และสิทธิเสรีภาพของความเป็นชาติพันธุ์ของตนตามกรอบของรัฐธรรมนุญ

หนังสืออ้างอิง

- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต 3(2545) ผู้ไทยโลกท่องเที่ยว
ภาพสีนู้ ขอนแก่น:การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- กนกวรรณ ระลึก 2545. การพินสะเอ็งของชาวไทยกวย วารสารมหาวิทยาลัยรามคำแหง.
19(3):14-23.
- กรรณิการ์ สุขสวัสดิ์ 2541. การอพยพย้ายถิ่นของกลุ่มชนส่วยบ้านโพหนอง ตำบลคำน
อำเภองาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาไทยคดี
ศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- กฤตยา แสงเจริญและคนอื่นๆ 2537. แนวทางการให้ความรู้ทางด้านสุขภาพอนามัยหมอลำ
ผีฟ้า ขอนแก่น:คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- กองการศึกษาเทศบาลตำบลกุสุมาลย์ ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมไทโส้ อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัด
สกลนคร. 2548. ประเพณีไทโส้อำเภอกุสุมาลย์. สกลนคร : สำนักพิมพ์สกลนคร.
- กิตติรัช พงษ์สิทธิศักดิ์ 2540. การปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมในบุญยอฮาคูของไทยโย้ย
บ้านเดือศรีคันไชย ตำบลเดือศรีคันไชย อำเภอวานรนิวาส จังหวัดสกลนคร
วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- เกษม คนไว 2546. เอ็ดอู่เอ็ดกิน:ทางออกหนี้สินของชุมชน วารสารสังคมพัฒนา. 31(2-
3):73-76.คมกริช การินทร์ 2542. ดนตรีชาวภูไทจังหวัดกาฬสินธุ์ วารสารคณะ
มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร. 17(2):77-82.
- คริสเตียน บาวเวอร์ 2536. เจริญเบริญ วารสารภาษาและวัฒนธรรม. นครปฐม:สำนัก
อำนวยการสถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล
ศึกษาพัฒนาการการขับเจริญเบริญของเขมร
- จิระพงษ์ มะเสนา 2541. เส้นทางแห่งเผ่าพันธุ์โองมู้ความเชื่อที่เป็นอดีตและปัจจุบัน
ของชาวไทย-แสก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
3(1):39-42

- จิราภรณ์ วีระชัย 2543. สถานภาพและบทบาทของเจ้าอง ไต้ที่มีผลต่อวิถีชีวิตของคนไทยเชื้อสาย เวียดนามในอำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขา ไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- จิตรกร ไพรัชงาม 2536. โลกทัศน์ของชาวยุโรป บ้านเว็กบีก อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานีวิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- จันทนีย์ วงศ์คำ 2544. พัฒนาการของเรือนพื้นบ้านกะเลิง:กรณีศึกษาบ้านหนองหนาว จังหวัดมุกดาหาร[กรุงเทพฯ]:คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร 2539. ภาษาถิ่นอีสาน วารสารคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. ฉบับปฐมฤกษ์:15-21.
- ฉวีวรรณ สมบูรณ์พร้อม 2539. คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในกลุ่มชาติพันธุ์ภูไท ใต้ ญ้อ ไทยลาวที่อาศัยในเขตชนบทจังหวัดสกลนคร วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาพยาบาล) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ฉันทนา จันท์บรรจง 2541. การศึกษาวิจัยการพัฒนาทางสังคมของกลุ่มชนพื้นเมืองเชื้อสายไทย-ลาว ซึ่งตั้งอยู่แถบพื้นที่ชายขอบของประเทศไทย ในจังหวัดพิษณุโลก เพชรบูรณ์ และจังหวัดเลย กรุงเทพฯ:สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ.
- ชาญชัย ใจหาญ 2538. การผสมผสานทางวัฒนธรรมของชาวไทยญอกับชาวไทยลาว บ้านหัวหมู ตำบลก้ามปู อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา)บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ชาติชัย ฉายมงคล 2543. การปรับเปลี่ยนพิธีกรรมการพืชมอชาวบ้านไส้ อำเภอคง หลวง จังหวัดมุกดาหาร วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ชูพินิจ เกษมณี. 2548. สังคมไทยกับความหลากหลายทางวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.).
- ชูศักดิ์ สุกรนันท์ 2541. ผ้าทอ:หัตถกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว-เขมร วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. 3(1):18-27.

- ฐิตินันท์ เวทย์ศิริยานันท์ 2545. ความเชื่อเรื่องปฏิตาตะกวดกับวิถีชีวิตของชาวกุยบ้าน
 ตริม ตำบลตริม อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
 (สาขาสังคมวิทยาการพัฒนา)บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- คารารัตน์ เมตตาริกานนท์และอัครยา สังข์จันทร์2546. การสำรวจสถานภาพองค์ความรู้
 เบื้องต้นจากงานวิจัยเกี่ยวกับวิถีชีวิตทางสังคมและ วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์
 ในภาคอีสาน พ.ศ. 2500-2545 [ขอนแก่น]: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
 มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- คารารัตน์ เมตตาริกานนท์ และ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. 2533. “ชาวจีนในอำเภอสองแห่งของ
 จังหวัดยโสธร : การศึกษาเปรียบเทียบเฉพาะกรณี”. มนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์.
 8, 1 พฤษภาคม-ตุลาคม : 55-60.
- ศุริยวงศ์ วราภรณ์ 2536. การศึกษาเปรียบเทียบการรักษาแบบพื้นบ้านกับการรักษาแผน
 ปัจจุบันของชาวไทยใสในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : การศึกษาโรคอุจจาระร่วงในเด็ก
 0-5 ปี วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชามานุษยวิทยาประยุกต์)
 บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ทราย 2542. ผ้าไหมแพรวา นิตสาร การประชาสงเคราะห์. 42(2):29-30
- ทรงคุณ จันทจร 2544. การถ่ายทอดภูมิปัญญาพื้นบ้านเรื่องทรัพยากรดิน น้ำ ป่าไม้ของกลุ่ม
 ชาติพันธุ์กะเลิง วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต (สิ่งแวดล้อมศึกษา) มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ทรงคุณ จันทรรและคณะ 2536. ผ้าชาวใส:ศึกษารณีชาวใส อำเภอคงหลวง จังหวัด
 มุกดาหาร และอำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร วารสารภาษาและวัฒนธรรม
 สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรม เพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล. 12(2):16-29.
- ทรงคุณ จันทจรและปิติ แสนโคตร 2540. การรักษาผู้ป่วยด้วยวิธีเหยาของชาวมุ่ไทย:ศึกษา
 กรณี ชาวมุ่ไทย อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร [ขอนแก่น]:สถาบันวิจัยและ
 พัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ทวี ดาวโร 2540. การศึกษาวิถีชีวิตชนกลุ่มน้อยในเขตพื้นที่ภาคอีสาน มหาสารคาม:
 สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ทวี ดาวโร และจ่านง กิตติสากล 2542. ไทยย้อนกัันทริชัย สถาบันวิจัยศิลปะและ
 วัฒนธรรม อีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
- ทวี พรหมมา 2541. เรือนไทยตำบ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย
 วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย
 มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

- ทิพย์สุดา พรรณสหพาณิชย์ 2545. บทบาทสตรีชาวไทยในพิธีกรรมเหยา ตำบลป่าไร่ อำเภอคอนคาฬ จังหวัดมุกดาหาร วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ทรัพย์สิน ปกิรินทร์ 2538. นิทานชาวบ้านชาวไทย : ศึกษากรณีกิ่งอำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ธรรมศักดิ์ ชิตทรงสวัสดิ์ 2543. รูปแบบและคติความเชื่อที่ปรากฏในผลงานศิลปะแบบอย่างจีนในอำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ชาดา สุทธิธรรม 2544. รูปแบบแผนผังชุมชนอีสานสายวัฒนธรรมไท. [ขอนแก่น]: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ธัญญาทิพย์ ศรีพนา 2546. ชาวเวียดนามอพยพในภาคอีสาน วารสารอินโดจีนศึกษา. ปีที่ 3-4:59-75.
- นพดล ตั้งสกุลและจันทนีย์ วงศ์คำ 2546. คติความเชื่อและระบบสังคมกับการปลูกสร้างเรือนพื้นบ้านและชุมชนผู้ไท [ขอนแก่น]:คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- นงเยาว์ อารุงพงษ์วัฒนา 2541. ศิลปะการฟ้อนผู้ไท จังหวัดนครพนม วารสารวัฒนธรรมไทย. 35(5):24-27.
- นารีรัตน์ ปริสุทธิวุฒิพร 2541. ความเชื่อเรื่องประเพณีเกี่ยวกับการตายของชาวจีนในประเทศไทย วารสารมหาวิทยาลัยมหาสารคาม. 16(2):64-67.
- นารีรัตน์ ปริสุทธิวุฒิพร 2546. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการ "คนจีนกับการขยายตัวของเมืองบริเวณลุ่มน้ำชี" [มหาสารคาม]:ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- นำชัย อุปัญญา 2538. บทบาทของพ่อล่ามชาวไทย ตำบลคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- นุชนงค์ อุเทศพรรัตนกุล 2544. วัฒนธรรมการบริโภคอาหารของชาวเวียดนามในเขตเทศบาลเมืองนครพนม วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

นุชนาฏ เนตรประเสริฐศรี และพิศवास ปทุมมุตตริงษ์. ผู้แปล. ม.ป.ป. วัฒนธรรมอันหลากหลายของ
มนุษยชาติ. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการ
ศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ

นิตยา เขียวสุวรรณ 2539. ลายถักหวายในเครื่องสานไม้ไผ่ของชาวไทย บ้านโพน อำเภอคำ
ม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาไทยคดีศึกษา)
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

นิราศ ศรีขาวรส 2541. พัฒนาการของรูปแบบที่อยู่อาศัยของชาวจีนในเขตเทศบาลเมือง
ร้อยเอ็ด อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชา
ไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

นิรัญ สุขสวัสดิ์ 2541. เปรียบเทียบพิธีกรรมการแต่งงานของกลุ่มชาติพันธุ์กูยและเขมรบ้าน
โพนทองกับบ้านโจรก ตำบลคำ อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ วิทยานิพนธ์ศิลป
ศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
มหาสารคาม.

บรรทมทิพย์ มีชัย 2540. ภูมิปัญญาลูกกูร ตำบลชุมเห็ด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

บัญญัติ สาลี 2545. จวมและความเชื่อของชาวไทยเขมร วารสารมหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
21(2):145-150.

บุญเกิด มะพร้าวรัมย์ 2544. บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชนที่พูดภาษาเขมรถิ่นไทย :
กรณีศึกษา บทบาทหลวงพ่อเป้า อีส.สโร วัดป่าเลย์ไลย์ และเครือข่าย จ.บุรีรัมย์
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต พัฒนาชนบทศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล.

บุญช่วย เท่อารุง 2537. วัฒนธรรมชาวบ้านกรู อำเภอมืองนครพนม จังหวัด
นครพนม วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาไทยคดีศึกษา) บัณฑิต
วิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

บุญยงค์ เกศเทศ 2536. พิธีกรรมของชาวมุสลิม : ศึกษากรณีกิ่งอำเภอหนองสูง จังหวัด
มุกดาหาร วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาไทยคดีศึกษา) บัณฑิต
วิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

- เบญจลักษณ์ ธารพร 2538. วัฒนธรรมชุมชนกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ : กรณีศึกษากลุ่มชาติพันธุ์กะเลิงวิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- ปราณี วงษ์เทศ 2539. ชนตะกวด:พิธีกรรมของชาวกูยบ้านศรีม วารสารศิลปวัฒนธรรม. 17(11):84-91.
- ปิยะมาศ อรรถอำนวย 2545. ชนเผ่าผู้ไทยกับการมีบทบาททางการเมืองบนเทือกเขาภูพาน ระหว่างปีพ.ศ.2488-2523วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชา ประวัติศาสตร์) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ปิยะพันธ์ สรรพสาร 2545. วิเคราะห์บทสูขวัญชาวกูย อำเภอศรีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาไทย) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ปิ่นกนก คำเรืองศรี 2545. การแบ่งกลุ่มภาษาผู้ไทยในภาคอีสานโดยใช้ระบบเสียงวรรณยุกต์ วิทยานิพนธ์การศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาไทย) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ประนอม เคียนทอง 2536. ประเพณีและพิธีกรรมของชาวมอญบ้านพระเพลิง ตำบลนกออก อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชา ไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ประไพ เจริญบุญ 2540. การผสมผสานวัฒนธรรมชาวไทย-ลาว และชาวไทย-เขมร ในพิธีม้งก๊วลจองไต่ที่บ้านดม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ประกอบ ผลงาม 2538. สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์เขมรถิ่นไทย นครปฐม:สำนักงานวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชียอาคเนย์ สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล ณ ศาลายา.
- ประเวศ วะสี. 2547. การพัฒนาต้องเอาวัฒนธรรมเป็นตัวตั้ง. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน.
- ประสาน สิงห์ทอง 2540. การเคี้ยวหมากในวิถีชีวิตของชาวผู้ไทย ตำบลหนองสูง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาไทยคดีศึกษา)บัณฑิต วิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ปราโมทย์ มลภิญโญ 2539. คอนปู้ต้าววัฒนธรรมชุมชนอีสานกับการรักษาป่า วารสารอาทิตย์. 19(3) 1010:18-24 ตุลาคม 2539.

- ปรากฏ ดิวงษ์ 2544. รูปแบบประเพณีงานศพของชาวผู้ไทยเรณูนคร อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ปรัชญาวัฒน์ ประจัญ 2542. "เฮือน" ..ชาเลิงบ้านบัวทรายแก้วกับบริบทแห่งชีวิตและสังคมเครือญาติ วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. 3(2):44-47.
- ผล อัฐนาถ 2543. วิถีชีวิตคนไทยเชื้อสายเวียดนามในเขตเทศบาลเมืองมุกดาหาร จังหวัดมุกดาหาร วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- เพชร สุวรรณภาชนี 2544. รายงานการวิจัยเรื่อง โลกทัศน์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย เพลง โคราช [กรุงเทพฯ]:สำนักงานวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.
- พรเทพ วีระพล 2534. ประเพณีไหว้ผีหมอของชาวบ้านผู้ไทยอำเภอนาแก วารสารมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม. 10(1):56-61.
- พระมหาณัฐพล โพไพ 2543. วิเคราะห์คำศัพท์เครือญาติของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยในภาคอีสาน วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- พระมหาสุวรรณ์ วงษา 2543. การศึกษาคำในภาษาโซ่ที่บ้านคอนแดง ตำบลท่าจำปา อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม กรุงเทพฯ:คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พิเชษฐ สายพันธ์. 2544. ผีผู้ไท" : ความหมายในความตายและตัวตน. กรุงเทพฯ : คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พิสิฏฐ์ บุญไชย 2539. การดูแลสุขภาพโดยใช้สมุนไพรของชาวผู้ไทย จังหวัดอำนาจเจริญ มหาสารคาม:สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- พิสิฏฐ์ บุญไชย 2540. การใช้สมุนไพรเพื่อการดูแลสุขภาพของชาวผู้ไทย จังหวัดมุกดาหาร มหาสารคาม:สถาบันวิจัยและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- พิสิฏฐ์ บุญไชย 2541. ยาสมุนไพรกับวิถีชีวิตของชาวอีสาน มหาสารคาม:สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

- พิสิษฐ์ บุญไชย 2542. ความรู้และความเชื่อในการใช้สมุนไพรรักษาสุขภาพของผู้ไทย
มหาสารคาม: สถาบันวิจัยศิลปวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- พิสิษฐ์ บุญไชย 2545. ชาวบรู จังหวัดมุกดาหาร วารสารสารรักษ์ศิลป์. 2(2):5-17.
- เพชรภรณ์ ไส้ลำภา 2537. พิธีกรรมแซนโดนดา ที่บ้านกระหาด ตำบลกระหาด อำเภอจอม
พระ จังหวัดสุรินทร์ วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา)
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- เพ็ญแข คชเดช 2543. บทบาททางเศรษฐกิจและการเมืองของคนไทยเชื้อสายจีนในเขต
เทศบาลนครอุดรธานี พ.ศ.๒๕๔๐ ถึง พ.ศ.๒๕๕๐ วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
(สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- เพ็ญญา อินทรตระกูล 2535. การนับถือผีของชาวไทยตำบลนาป่าหนาด ตำบลเขานกแก้ว
อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดี
ศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ไพฑูรย์ มีกุล 2545. การพัฒนาสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรป่าดง กรุงเทพฯ:คณะศิลป
ศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ไพฑูรย์ มีกุล 2540. ชนชาติกวย ผู้สืบวัฒนธรรมต่อเนื่องนับพันปี วารสารประวัติศาสตร์:
รายปี 2540. 13-32.
- ไพฑูรย์ ปิยะปกรณ 2537. ภูมินามการตั้งถิ่นฐานหมู่บ้านชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ:
วิเคราะห์รูปแบบทางภูมิศาสตร์ของนามทั่วไป วารสารภาษาและวัฒนธรรม
สถาบันวิจัย ภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล. 13(2):49-
60.
- พงษ์จันทร์ อรุณมกล 2541. วิถีการดำเนินชีวิตของชาวไทยโย้ยบ้านอากาศ ตำบลอากาศ
อำเภอ อากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขา
ไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- มนสิชา เพชรานนท์ 2546. มิติทางสังคม วัฒนธรรมและความหมายของพื้นที่ในเรือนและ
ชุมชนหมู่บ้านผู้ไท ขอนแก่น:ภาควิชาผังเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

- มนัสกมล ทองสมบัติ 2536. ประเพณีพะซุของชาวบ้านหนองหญ้าไซ ตำบลหนองหญ้าไซ
อำเภอวังสามหมอ จังหวัดอุดรธานี วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทย
คดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- มยุรี ปาละอินทร์ 2543. คองสิบสี่ในวิถีชีวิตของชาวไทพวนตำบลบ้านฝือ อำเภอบ้าน
ฝือ จังหวัดอุดรธานี วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา)
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- มาลี สิทธิเกรียงไกร 2538. หมอเหยา:ผู้รักษาพื้นบ้านในชุมชนชาวผู้ไทย วิทยานิพนธ์
สังคมศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาสังคมศาสตร์การแพทย์และสาธารณสุข) คณะ
สังคมศาสตร์และมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล.
- มี หมั่นดี 2542. สารทเขมร-แซนโคנדดา วารสารเมืองโบราณ. 25(3):107-112.
- เมขลา สอนสุภี 2540. ผีฟ้า วารสารดอกฝ้าย. ปีที่ 7:33-36.
- มงกฎ แก่นเดียว 2537. กันตริ้ม คนตรีไทย เชื้อสายเขมร วารสารสยามอารยะ. 2(21):27-
37.
- ยงยุทธ ศรีนุชกร และคณะ 2542. การศึกษาภูมิปัญญาพื้นบ้าน : กรณีศึกษาอาหารพื้นบ้าน
ไทยบ้านบึง อ.กุตุบาก จ.สกลนคร กรุงเทพฯ:สำนักงานคณะกรรมการสภาวิจัย
แห่งชาติ 2541 – 2542.
- ยุพา อุทามนตรี 2539. ประเพณี พิธีกรรมของชาวบูรบ้านเวินบึก ตำบลโขงเจียม
อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
(สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- เยาวดี วิเศษรัตน์ 2541. ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการบำบัดรักษาความเจ็บป่วยของผู้ไทย
บ้านดงยาง ตำบลห้องแซง อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร
มหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- รักษพล สกุลวัฒนา 2538. คนเลี้ยงช้างไทยกวยจังหวัดสุรินทร์ วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและ
มานุษยวิทยามหาบัณฑิต (มานุษยวิทยา) คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เริงวิชญ์ นิลโคตร 2546. พิธีกรรมเหยาเลี้ยงผีของชาวผู้ไทย บ้านโคกโก่ง ตำบลกุดหว้า
อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ วารสารภาษาและวัฒนธรรม สถาบันวิจัยภาษา
และวัฒนธรรม เพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล. 22(2):49-55.

- รุ่งจิต ปรัชญาสันติ 2542. การตั้งถิ่นฐาน วิถีชีวิต และบทบาทของชาวจีนในอำเภอประทาย
จังหวัด นครราชสีมา ระหว่างปี พ.ศ.2490-2539 วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
(สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- รุ่งทิพย์ ชาตชัยศิริกุล 2546. สตรีแม่บ้านในชุมชนวัฒนธรรมเขมรกับบทบาทการดูแลรักษา
สุขภาพ:กรณีศึกษาบ้านตลุงเก่า ตำบลโคกม้า อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาการพัฒนาสังคม) บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ลักขณา จตุโพธิ์ 2541. เครื่องจักสานไม้ไผ่ของชาวยุโรปบ้านโพน อำเภอคำม่วง จังหวัด
กาฬสินธุ์ วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ลัดดา พันสนอก 2538. รายงานการวิจัยเรื่อง วัฒนธรรมชาวไทยโย้ยบ้านอากาศ อำเภออากาศ
อำนวย จังหวัดสกลนคร [สกลนคร]:ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏสกลนคร.
- วรรณศักดิ์พิจิตร บุญเสริม 2541. ผู้จำหน่ายของไทยดำ(พลัดถิ่น)ที่บ้านนาป่าหนาด
จังหวัดเลย วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. 3(1):33-
38.
- วรเทพ สันติวรวัช 2542. วิถีชีวิตชาวจีนในเขตสถานีรถไฟสี่ระเกษ วิทยานิพนธ์ศิลป
ศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- วิจิตรนาวิน งามสะพรั่ง 2543. ศึกษาเปรียบเทียบนิทานพื้นบ้านลาว เขมร และกวย
กรณีศึกษา: บ้านศรีชะแรด อำเภอพุทไธสง บ้านประโคนชัย อำเภอประโคนชัย บ้าน
หนองบัวเจ้าป่า อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์
- วิญญู ผลสวัสดิ์ 2536. พิธีกรรมการเลี้ยงผีบรรพบุรุษของชาวยุโรปตำบลคำชะอี อำเภอ
คำชะอี จังหวัดมุกดาหาร วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดี
ศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- วิโรฒ ศรีสุโร 2538. วัฒนธรรมอีสานกับการพัฒนา. วารสารศูนย์การศึกษาต่อเนื่อง. 3(1):9-
16.
- วิภาดา อินทรพานิชย์ 2542. บทบาทเครือญาติของชาวยุโรปบ้านธาตุ อำเภอวาริชภูมิ จังหวัด
สกลนคร วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- วาริรัตน์ ปันทอง 2543. วัฒนธรรมกับการบริโภคอาหารของชาวไทยเชื้อสายเวียดนาม
ในเขตเทศบาลเมืองอุบลราชธานี วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดี
ศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

- วาสนา ต่อชาติ 2545. การจัดการทรัพยากรป่าชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทบ้านคำโพน ตำบลคำโพน อำเภอปทุมราชวงศา จังหวัดอำนาจเจริญ วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- วันทา แก่นวงษ์คำ 2539. ประเพณีการทำบุญเป็นของชาวบ้านพราน ตำบลพราน อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- วีระ สุตสังข์ 2545. สารคดีชุด กวย ชนกลุ่มน้อยจากลุ่มแม่น้ำโขงถึงลุ่มแม่น้ำมูล นนทบุรี: สำนักพิมพ์ โป๊ยเซียน.
- วีระ สุตสังข์ 2542. การเล่นสะเองของชาวกวยศรีสะเกษ วารสารเมืองโบราณ. 26(1):105-108.
- วีระ สุตสังข์ 2543. ชาวกวย-ชาวเขมร ไร่คำตะ-เล่นเตร็ด ที่ศรีสะเกษ วารสารเมืองโบราณ. 26(1):118-121.
- ไวพจน์ ชันสุวรรณา 2543. บทบาททางเศรษฐกิจ และการเมืองของชาวไทยเชื้อสาย จีน เขตเทศบาลเมืองมหาสารคาม วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ศราวฑู แฝงสีคำ 2542. ไทยครัว: การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม ศึกษากรณีบ้านดงสวนพัฒนา ตำบลนาทัน อำเภอดำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ศิวพร เดโช 2542. ความสัมพันธ์ระหว่างอุกภัยชีวิตของชาวมุ่ไท อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ศิริพร บุญยะกาญจน 2542. การผลิตหัตถกรรมไม้ไผ่ของชาวมุ่ไทบ้านหนองห้าง ตำบลหนองห้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ศิวพร เดโชและบุญโฮม พรศรี 2542. กระจิบกับเสื่อสานขามรูบ้านท่าเล้ง กรรมวิธีถ่ายทอดจากบรรพชนสู่ลูกหลาน วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. 3(2):48-52.
- ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์และคณะ 2545. รูปแบบศิลปะและการจัดการผ้าทอที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งและการพึ่งตนเองของชุมชนท้องถิ่น ศึกษากรณีผ้าไหมแพรวาสายวัฒนธรรมผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์ กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

- ศุภลักษณ์ นิลทะราช 2537. ประเพณีเจียะส่าของชาวกะโซ่บ้านพันแดง ตำบลพันแดง อำเภอคงหลวง จังหวัดมุกดาหาร วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ 2540. วัฒนธรรมกับการพัฒนา:ทางเลือกของสังคมไทย [กรุงเทพฯ]:สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- สพลันต์ เพชรคำและคนอื่นๆ 2545. วิถีวัฒนธรรมของคนไทยที่ส่งเสริมและเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประชาธิปไตย:ศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ไทญ้อ ไทลาว และไทเขมรที่อยู่ในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ กรุงเทพฯ:สถาบันพระปกเกล้า.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข.2543. มองอนาคต : บทวิเคราะห์วัฒนธรรมขิงคนอีสาน. มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ 18,1 ตุลาคม- ธันวาคม : 27-32.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข.2549. “ความหลากหลายทางวัฒนธรรมกับการวิจัยกลุ่มชาติพันธุ์. หน้า 19-34 ในสมศักดิ์ ศรีสันติสุข.บรรณาธิการ. สังคมวิทยาความเป็นท้องถิ่นภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ. ขอนแก่น : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. 2537. “การศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อแก้ปัญหาครอบครัวและชุมชน : กรณีศึกษาการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานในเขตอีสานกลาง”. มนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ 11,2 พฤศจิกายน-เมษายน : 66-69.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. 2537. การศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อแก้ปัญหาครอบครัวและชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ:ภาพรวม [ขอนแก่น]:สำนักคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข 2546. การประเมินความยากจนแบบมีส่วนร่วมในกลุ่มชาติพันธุ์กะเลิงบ้านทรายแก้ว ตำบลกุดบาก อำเภอกุดบาก จังหวัดสกลนคร วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 20(2):40-44.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข 2538-2539. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในชุมชนชาติพันธุ์ญ้อ วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 13(2):1-21
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, ปนัดดา เมือกพันธ์ และ รุ่งอรุณ ทีฆชุนหะเกียรติ. 2534. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม ในชุมชนชาติพันธุ์กวยและญ้อ : การศึกษาเปรียบเทียบเฉพาะกรณี. มนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ 8,2 พฤศจิกายน- เมษายน : 78-89.

- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, วิยุทธ์ จำรัสพันธุ์ และ คุชฎี อายุวัฒน์. 2535 “การศึกษาการเปลี่ยนแปลงบทบาทด้านการประกอบอาชีพของชาชนบทอีสาน.” *แก่นเกษตร* 20, 5 กันยายน- ตุลาคม : 271-281.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุขและวิศักดิ์ แก้วศิริ 2542. ผลกระทบของการศึกษาคู่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติและค่านิยมของชุมชนชาติพันธุ์ผู้ไทย หมู่บ้านโนนหอม ตำบลโนนหอม อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร [ขอนแก่น]:ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, สุวิทย์ ธีรศาสตร์, ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์ และ คุชฎี อายุวัฒน์. 2534. “การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม ในชุมชนบ้านเยอ บ้านไทยดำ และบ้านไทยลาว : การศึกษาเปรียบเทียบเฉพาะกรณี”. *แก่นเกษตร* 19, 6 พฤศจิกายน-ธันวาคม : 337-345.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุขและปรีชา ชัยปัญหา 2538. *วิถีครอบครัวและชุมชนชาติพันธุ์ไทยแลกลบ้านปะหว้า ตำบลท่าเรือ อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม กรุงเทพฯ:สำนักคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ.*
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุขและคณะ 2540.-2541. *วิถีครอบครัวและชุมชนชาติพันธุ์ไทยโย้ย บ้านโพนแพง ตำบลหนองสนม อำเภอวานรนิวาส จังหวัดสกลนคร วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 15(2):93-105.*
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, และ สุวรรณ บัวทวน . 2527. *การเปลี่ยนแปลงและวัฒนธรรมของชุมชนสองแห่งในจังหวัดขอนแก่น : หมู่บ้านอัมพวันและหมู่บ้านคำแก่นคูณ. ขอนแก่น : ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.*
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และ สุวรรณ บัวทวน. 2528. *การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในชุมชนชาติพันธุ์สองแห่งของจังหวัดกาฬสินธุ์ : การศึกษาเปรียบเทียบเฉพาะกรณี. ขอนแก่น : ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.*
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข,วิศักดิ์ แก้วศิริและคณะ 2544. *การศึกษาโครงสร้างชุมชนชาติพันธุ์ผู้ไทยบ้านโนนหอม ตำบลโนนหอม อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร ขอนแก่น: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.*
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข,วิยุทธ์ จำรัสพันธุ์และคุชฎี อายุวัฒน์2535. *การศึกษาเปลี่ยนแปลงบทบาทด้านการเปลี่ยนแปลงด้านการประกอบอาชีพของชาชนบทอีสาน. วารสารแก่นเกษตร. 20(5):271-281.*

- สะอึ้ง แสงมীন 2536. ภาษาอุยกูร์(ส่วยปที่ตำบลเข้ย่ยปราสาท อำเภอนองเก้ จังหวัดบุรีรัมย์
วารสารบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. 7(2):1-4.
- สุภิดา ไชยสวัสดิ์ 2542. การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมของชาวผู้ไทกับชาวไทยลาว
ศึกษารณณ์บ้านคำกั้ง ตำบลเหล่าใหญ่ อำเภอภูพานารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สุภาวดี คุ่มเงิน 2538. การทอผ้าแพรวาที่บ้านโพน อำเภอม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ วิทยานิพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทาลัย
มหาสารคาม.
- สุรัตน์ จงดา 2541. ฟ้อนผีฟ้านางเทียม : การฟ้อนรำในพิธีกรรมและความเชื่อของชาว
อีสาน วิทยานิพนธ์ (ศศ.ม.) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรัชย์ ชินบุตร 2542. โชนครพนมกับภาษาที่กำลังถูกลืม วารสารมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. 3(2):53-57
- สุรัตน์ วรางค์รัตน์. 2535. การศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อแก้ปัญหาครอบครัวและชุมชน
กรณีศึกษาการผลิตไม้กวาดบ้านหนองกะปาด ตำบลคำชะอี อำเภอคำชะอี จังหวัด
มุกดาหาร. สกลนคร : สถาบันราชภัฏสกลนคร.
- สุรัตน์ วรางค์รัตน์ 2538. วัฒนธรรมการประกอบอาชีพประมงล่าน้ำสงครามของกลุ่ม
ชาติพันธุ์ไทโซ่บ้านปากอูนไทยลาว บ้านปากยาม อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม
สกลนคร:ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏสกลนคร.
- สุทัศน์ รุ่งศิริศิลป์ 2543. เส้นทางใหม่อีสาน สายมรดกโลกและวัฒนธรรมผู้ไทย อนุสาร อสท..
41(1):63-75.
- สุวิทย์ ธีรศาสตร์. 2545. ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจหมู่บ้านอีสานห้าทศวรรษหลัง
สงครามโลกครั้งที่สอง (พ.ศ.2488-2544): กรณีศึกษาบ้านบัว จังหวัดสกลนคร
วารสารมหาวิทยาลัย มหาสารคาม. 21(1):87-92.
- สุวิทย์ ธีรศาสตร์และณรงค์ อุปัญญา 2540. ประเพณีการตายของชาวกะเลิง อำเภอคำชะอี
จังหวัด มุกดาหาร วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
15(1):23-43.

- สุวิทย์ ธีรศาสตร์และณรงค์ อุปัญญา 2540. การเปลี่ยนแปลงวิถีครอบครัวและชุมชนอีสาน: กรณีเกาะเลิง จังหวัดมุกดาหาร [ขอนแก่น]:ภาควิชาประวัติศาสตร์และโบราณคดี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สุวิทย์ ธีรศาสตร์ และณรงค์ อุปัญญา 2538. ประวัติศาสตร์หมู่บ้านผู้ไทย กรณีศึกษาบ้านหนองโอใหญ่ ตำบลโนนยาง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 13(1):69-91.
- สุริยา สมทุภุชต์ และพัฒนา กิตติอาษา. 2540. วิถีคิดของคนไทย : พิธีกรรมช่วงมีฟ้าของลาว ชาวเจ้า . นครราชสีมา:ห้องไทยศึกษานิตน์ สาขาวิชาทั่วไป สำนักวิชาเทคโนโลยีสังคม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี.
- สุริยา สมทุภุชต์ และพัฒนา กิตติอาษา 2544. "ยวนสี่คว" ในชุมชนทางชาติพันธุ์:เรื่องเล่าความทรงจำและอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวนในจังหวัดนครราชสีมา นครราชสีมา:ห้องไทยศึกษานิตน์ สาขาวิชาทั่วไป สำนักวิชาเทคโนโลยีสังคม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี.
- สมมาตร ผลเกิด 2538. วิถีครอบครัวและชุมชนชาติพันธุ์ไทยส่วย บ้านดงกระทิง อำเภอบ้านด่าน อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ บุรีรัมย์:สถาบันราชภัฏบุรีรัมย์.
- สมชาย นิลอาธิ 2542. ธรรมเนียมเสาเดียวของผู้ไท:จากผีหลักเมืองบ้านถึงธรรมเนียมพุทธ วารสารมหาวิทยาลัยมหาสารคาม. 17(2):71-73.
- สงคราม บัวท่า 2540. ชนเผ่าไทดำ วารสารดอกฝ้าย. ปีที่ 7:100-103.
- สุรจิตต์ จันทรสาขา 2545. ญวน(เวียคนาม) อพยพ วารสารศิลปวัฒนธรรม. พฤษภาคม: 106-115.
- สุรินทร์ มุขศรี 2543. คามรอยปฏิวัติ "โฮจิมินห์" ในท้องถิ่นอีสาน วารสารศิลปวัฒนธรรม. มิถุนายน 2543.:80-86.
- สมทรง บุรุษพัฒน์ 2536. คำลงท้ายบอกมาลาในภาษากูย-กวย(ส่วย) วารสารภาษาและวัฒนธรรม สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบทมหาวิทยาลัยมหิดล. 12(1):25-53.
- สมักร เจาะใจดี .2540. พิธีกรรมกอร์เซาะกำป้อจของชาวไทยเขมรบ้านหนองแก้ว ตำบลเมืองที่ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

- อริคม คุณาวุฒิ.บรรณานุกรม.2548. สมัชชาแห่งชาติ: คนไทยกับความหลากหลายทางวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงวัฒนธรรม และ มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ (มสช)
- อรชร ทองสตา 2539. บทเพลงกล่อมเด็กของชาวไทยเขมร บ้านตาหยวก ตำบลทุ่งหลวง อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- อมรรัตน์ วันยาว 2545. การตั้งชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไท ในเขตอำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์วิทยานิพนธ์การศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาภาษาไทย) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- อิศราพร จันทร์ทอง 2538. บทบาทหน้าที่ของพิธีแก้มอของชาวกูย บ้านสำโรงทาบ อำเภอสำโรงทาบ จังหวัดสุรินทร์ วารสารบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. 10(4):1-4.
- อรุณ พันธุ์เสือ 2546. การศึกษาเพลงกล่อมเด็กชาวไทยเขมรบ้านตาหยวก ตำบลทุ่งหลวง อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (มานุษยวิทยากวีวิทยา) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- อัมพร ยะวรรณ 2543. แสกต้นสาก:กระบวนการขัดเกลาทงสังคม ศึกษากรณีแสกต้นสากบ้านอาจสามารถ อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- เอมอร ชื่นชม 2542. การศึกษาเปรียบเทียบคำศัพท์ภาษาโซในจังหวัดสกลนคร จังหวัดนครพนม จังหวัดมุกดาหาร กรุงเทพฯ:คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- อรพันธ์ บวรรักษา 2541. ความสัมพันธ์ระหว่างภาษาผู้ไทกับภาษาลาวโซ่ง:การวิเคราะห์เสียงปฎิภาค จุลสารไทยคดีศึกษา. 15(1):60-70.
- อิศราพร จันทร์ทอง 2543. มนายปาล : ภาพสะท้อนความสัมพันธ์ของพฤติกรรมทางสังคมและวัฒนธรรม ในหมู่ชาวกูย สุรินทร์:สถาบันราชภัฏสุรินทร์.
- อานัติ วัฒนเสถ์ 2546. สวนชนบทผู้ไท รูปแบบการวางผัง และความสัมพันธ์กับการอยู่อาศัย (2546) ขอนแก่น:ภาควิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- เอมอร ไพไหล 2540. กระบวนการประกอบอาชีพค้าสุนัข ชุมชนท่าแร่ ตำบลท่าแร่ อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

- หอศิลป์วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 2544. สังคมและวัฒนธรรมอีสาน. ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังน่านวิทยา
- Barth, F.(ed.) 1969. *Ethnic Groups and Boundaries : The Social Organization of Culture. Difference.* Boston : Little, Brown and Co.
- Keyes, Charles F. 1979. "Introduction." In *Ethnic Adaptation and Identity : The Karen on The Thai Frontier with Burma.* Charles F Keyes, ed, Philadelphia : Institute for the Study of Human Issues.
- Keyes, Charles F. ed. 1979. *Ethnic Adaptation and Identity : The Karen on The Thai Frontier with Burma.* Philadelphia : Institute for the Study of Human Issues.
- Kirsch, Thomas A. 1966. "Development and Mobility among the Thai of Northeast Thailand".*Asian Survey.* 16 (July)
- Klausner, William J. "The World and Nong Khon : Continuity and Change". *วารสารสังคมศาสตร์.* 9,3 (กรกฎาคม) : 121-123.
- Somjit Daenseekaew, Somsak Srisontisuk, Earporn Thongkrajjar,and Pirasak Sriruecha. 2005. "Mobilizing Communities to Combat Illicit Drug Use in Northeast Thailand." *Thai Journal of Nursing Research.* 9,3 July-September : 141-154.
- Somsak Srisontisuk. 2545. "Village Civil Society : A Solution for Ban Khum Community Problems, Tambon Khu Muang, Maha Chanachai District, Yasothon Province." *มนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์.* 20, 1 ตุลาคม – ธันวาคม : 50-63..
- Yoshihide, Sakurai, and Srisontisuk, Somsak. **Regional Development in Northeast Thailand, and The Formation of Thai Civil Society.** Khon Kaen : Khon Kaen University Press, 2003

**การประเมินและสังเคราะห์สถานการณ์ภาพ
องค์ความรู้การวิจัยวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ :
พลังความคิดและภูมิปัญญา**

**โดย
ผศ.คณินิตย์ จันทบุตร
และคณะอนุกรรมการวิจัยวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**

**เสนอ
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
กระทรวงวัฒนธรรม
2549**

บทที่ 1

บทนำ

พลังความคิดและภูมิปัญญา เป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งในระดับอุดมศึกษา เพราะความคิดหรือปัญญาถือเป็นจุดสำคัญของมนุษย์ เป็นตัวจำแนกความแตกต่างระหว่างมนุษย์กับสัตว์ ประกอบกับปัญญาถือเป็นสิ่งสำคัญสูงสุดของมนุษย์ ดังพระพุทธดำรัสตอนหนึ่งตรัสว่า “มนุษย์มีจิตเป็นนาย กายเป็นบ่าว” การพัฒนาปัญญาหรือการพัฒนาจิต จึงเป็นคุณลักษณะสำคัญของมนุษย์

ส่วนคำว่า ภูมิปัญญา เป็นศัพท์บัญญัติตรงกับคำศัพท์ภาษาอังกฤษว่า Wisdom หมายถึง ความรู้ ความสามารถ ความเชื่อ ความสามารถของพฤติกรรมและความสามารถในการแก้ไขปัญหาของมนุษย์

ความหมายของภูมิปัญญา มีผู้ให้ความหมายหลากหลายประการ อาทิ เป็นผลึกขององค์ความรู้ ที่มีกระบวนการสั่งสม สืบทอดกลั่นกรองกันมายาวนาน มีที่มาหลากหลาย ไร้เอกภาพ แต่ได้ประสมประสานจนเป็นเอกลักษณ์ของชาติ ส่วนปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้และประสบการณ์ของประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งได้รับการศึกษา อบรม สั่งสอน และถ่ายทอด จากบรรพบุรุษ หรือเป็นความรู้ ประสบการณ์ที่เกิดจากประสบการณ์ตรงของตนเอง ซึ่งได้เรียนรู้จากการทำงาน จากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่มีความค่า เสริมสร้างความสามารถ ทำให้ตนมีชีวิตร่วมกันอย่างสันติสุข เป็นความรู้ที่สร้างสรรค์และมีส่วนเสริมสร้างการผลิต (ชลทิตย์ เอี่ยมสำอางค์ และ วิศนี ศิลาตระกูล : 2533)

ภูมิปัญญาจึงเป็นเรื่องสั่งสมมาตั้งแต่อดีต เป็นเรื่องการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนต่อคน คนกับธรรมชาติแวดล้อม คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยผ่านกระบวนการของจารีตประเพณี วิถีชีวิต การทำมาหากิน และพิธีกรรมต่างๆ เพื่อให้เกิดความสุข ทั้งในส่วนที่เป็นชุมชนหมู่บ้านและในส่วนที่เป็นปัจเจกของชาวบ้านเอง ส่วนภูมิปัญญาพื้นบ้าน หมายถึง องค์ความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ที่สั่งสมและสืบทอดกันมา เป็นความสามารถและศักยภาพไปถึงการแก้ปัญหา การปรับตัวเรียนรู้ และสืบทอดไปสู่คนรุ่นใหม่ เพื่อการดำรงอยู่ของเผ่าพันธุ์ จึงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติเผ่าพันธุ์หรือเป็นวิถีของชาวบ้าน

กล่าวได้ว่า สังคมไทย มีวิถีชีวิตที่สงบสุขร่มเย็นมายาวนานนับหลายปี แสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งและยั่งยืนของชุมชนในสังคมไทย ซึ่งมีระบบครอบครัว เครือญาติที่เหนียวแน่น อยู่รวมกันเป็นชุมชนที่พึ่งตนเอง และมีการช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกัน ทำมาหากินเป็นหน่วยผลิตและหน่วยบริโภค โดยมี

บูรณาการที่พอเพียงพอดี อย่างสมบูรณ์ สมดุล ดำรงอยู่และสืบสานมาด้วยความเป็นวิถีไทย ที่อยู่บนพื้นฐานของภูมิปัญญาไทย

นับตั้งแต่ประเทศไทยมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับแรก เมื่อปี พ.ศ.2504 (2504-2509) จนกระทั่งปัจจุบันที่กำลังสิ้นสุดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 9 (2545-2549) ตลอดระยะเวลา 45 ปี ล้วนให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่เน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ แม้จะมีความสามารถบรรลุเป้าหมายตามแผนบางประการ มีอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจกว่าร้อยละสิบ แต่ก็สร้างปัญหาทางสังคมและวัฒนธรรมอย่างมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ แนวทางการพัฒนาดังกล่าว เป็นแนวทางของการพัฒนาตามแนวคิด ทฤษฎี และหลักการตามแบบตะวันตก โดยได้ละลายแนวทางวิถีไทยที่อยู่บนพื้นฐานของภูมิปัญญาไทย จนทำให้ผลของการพัฒนาส่งผลกระทบต่อภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรง อาทิ ในปี 2540 แม้ในปี 2549 สภาพการทรุดต่ำของเศรษฐกิจโลกก็เป็นดัชนีวัดให้เห็นถึงผลกระทบจากการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจตามแนวตะวันตก โดยละลายแนวคิดภูมิปัญญาไทยเรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” โดยสิ้นเชิง

ขอบเขตและสาขาภูมิปัญญาไทย

เกี่ยวกับเรื่องขอบเขตและสาขาภูมิปัญญาไทย มีนักวิชาการหลายท่านจำแนกภูมิปัญญาว่าเป็นภูมิปัญญาระดับชาติ และระดับท้องถิ่น โดยให้ความหมายคำจำกัดความเป็น

1. **ภูมิปัญญาระดับชาติ** เป็นภูมิปัญญาที่พัฒนาสังคมไทย ให้รอดพ้นจากวิกฤตการณ์ต่างๆ ในอดีต การเสียเอกราช การสร้างเสริมความเจริญให้กับชาติ เช่นกรณีการกอบกู้เอกราชของพระนเรศวรมหาราช การป้องกันตนเองไม่ให้ตกเป็นเมืองขึ้นสมัยยุคล่าอาณานิคม

2. **ภูมิปัญญาระดับท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน** เป็นภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นเฉพาะท้องถิ่น เพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นนั้น เป็นพื้นความรู้ของชาวบ้านในการคิดแก้ปัญหาในชีวิตของตนเอง หรือสติปัญญาอันเกิดจากการเรียนรู้ สะสม ถ่ายทอดประสบการณ์ที่ยาวนานของผู้คนในท้องถิ่น

ภูมิปัญญาชาวบ้านแบ่งเป็น 2 ลักษณะ ที่เป็นนามธรรมและลักษณะที่เป็นรูปธรรม

2.1 ภูมิปัญญาในลักษณะที่เป็นนามธรรม เป็นโลกทัศน์ ชีวทัศน์ เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิต เกิด แก่ เจ็บ ตาย และคุณค่าของชีวิต

2.2 ภูมิปัญญาในลักษณะที่เป็นรูปธรรม เป็นเรื่องเฉพาะด้าน เช่น การทำมาหากิน การหัตถกรรม ศิลปะ ดนตรี และอื่นๆ

เอกวิทย์ ณ ถลาง ได้กำหนดหัวข้อในการวิจัย ภูมิปัญญาเป็น 4 ลักษณะ ดังนี้

1. ความเชื่อ โลกทัศน์ ที่บ่งบอกความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมในธรรมชาติ
เหนือธรรมชาติและระหว่างมนุษย์ด้วยกัน

2. วิธีการดำรงชีวิต การแก้ปัญหา และการปรับตัวกับสิ่งแวดล้อมและกระแสการ
เปลี่ยนแปลง ทางเศรษฐกิจและสังคม

3. ศิลปหัตถกรรม ประติมากรรม ในรูปเครื่องมือ ของใช้ ศิลปวัตถุ ที่มีแรงบันดาลใจจาก
สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม ตามพื้นภูมิที่หลากหลายระหว่างภูมิภาค

4. กระบวนการและพฤติกรรมการเรียนรู้ การถ่ายทอดภูมิปัญญา ประสบการณ์ การให้
การศึกษา อบรม และการแก้ปัญหาตามพื้นฐาน วัฒนธรรม และปรัชญาของชาวบ้าน

สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แบ่งการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความคิดและภูมิ
ปัญญาไทย ในเรื่องต่างๆ เป็น 7 โครงการ คือ 1. ความเชื่อ 2. ความเป็นอยู่และการทำมาหากิน
3. การศึกษา 4. การเมืองและการปกครอง 5. การดูแลสุขภาพ 6. ดุริยางคศิลป์ 7. นาฏศิลป์

บทที่ 2

ประมวลภาพของการวิจัย

จากการสำรวจการวิจัยเรื่อง พลังความคิดและภูมิปัญญา ในภาคอีสาน พบสภาพปัญหาดังนี้

1. งานวิจัยที่ได้ไม่ครอบคลุมทั่วภาคอีสาน ส่วนใหญ่จะเป็นงานวิจัยที่พบในมหาวิทยาลัยมหาสารคาม และมหาวิทยาลัยขอนแก่น เนื่องจาก เป็นจุดที่ผู้ประมวลภาพทำงานอยู่ที่นี่ การสืบค้นข้อมูลยังพ่องอยู่ในอีกหลายจุด อาทิ มหาวิทยาลัยสุรนารี ซึ่งมีนักวิจัยด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์คนสำคัญหลายคน มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานีและเลย ซึ่งเราขาดการสำรวจที่จุดนั้น แม้แต่ที่ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานีและมหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี เราก็พบว่า เราไม่สามารถจะค้นหางานวิจัยได้ทั้งหมด สิ่งเหล่านี้ชี้ให้เห็นถึงสภาพของการวิจัยว่ายังขาดกระบวนการเผยแพร่ที่เป็นระบบ เพื่อให้ผู้อื่นเห็นการพัฒนาการของงานวิจัยในด้านต่างๆ งานวิจัยยังเป็นเรื่องเฉพาะตน เป็นมรดกส่วนบุคคลที่ยังมีความเข้าใจผิดๆ เรื่องการหวงแหนวิชาเช่นในสมัยโบราณ ไม่อยากเผยแพร่ ซึ่งอาจจะมีมูลเหตุหลายประการ อาทิ 1. งบประมาณน้อย ไม่สามารถเผยแพร่ได้ หรือ 2. ทำด้วยความรีบด่วน รู้สึกอายว่าไม่ดีพอ ไม่สมควรให้คนอื่นเห็น นอกจากผู้ให้ทุน หรือ 3. ลอกเลียนผู้อื่น เกรงจะถูกฟ้องร้อง หรือ 4. ประสงค์จะให้ศักดิ์สิทธิ์ คือเป็นความลับ จะได้ดูขลัง 5. ไม่มีเวลาจะดำเนินการเผยแพร่ เพราะภารกิจส่วนตัวยุ่งยาก 6. เผยแพร่เฉพาะในกลุ่มเพื่อสนิท จึงไม่ปรากฏในสาธารณะ

2. งานวิจัยที่ได้ไม่สามารถครอบคลุมทุกเรื่องของภูมิปัญญา เนื่องจากสาเหตุที่พอประมวลได้คือ

- 2.1 การจัดเก็บข้อมูล เก็บได้เฉพาะเอกสารที่ปรากฏในหอสมุดต่างๆ ซึ่งปรากฏว่างานวิจัยส่วนใหญ่เก็บอยู่ที่นักวิจัย ไม่ได้อยู่ที่หอสมุด ทำให้ข้อมูลไม่สามารถครอบคลุมได้
- 2.2 ขอบเขตของงานวิจัย เรื่อง “พลังความคิดและภูมิปัญญาไทย” กว้างขวาง งานภูมิปัญญาไทยส่วนใหญ่มองเป็นเรื่อง ความเชื่อ ศิลปหัตถกรรม ความเป็นอยู่และการทำมาหากิน ประดิษฐ์กรรมต่างๆ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประชาชน ส่วนเรื่องการเมือง การปกครอง ศาสนา ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ดุริยางคศิลป์ นาฏศิลป์ ไม่ได้จัดเก็บ ปัญหาอีกประการหนึ่ง คือ มีผู้วิจัยน้อย
- 2.3 ระยะเวลาในการกำหนด ตั้งแต่ปี 2535 (10 ปี) ทำให้งานวิจัยเรื่องสำคัญบางเรื่องตกไป เพราะเขียนก่อนปี 2535

3. งานวิจัยที่ได้ส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยที่ศึกษาเฉพาะกรณีอีสานกลาง คือ ขอนแก่น ชัยภูมิ มหาสารคาม ร้อยเอ็ด เพราะมักเป็นวิทยานิพนธ์ในระดับปริญญาโท-เอก ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม กรณีอีสานตอนบน คือ นครราชสีมา สุรินทร์ บุรีรัมย์ อีสานเหนือ คือ อุตรธานี เลย สกลนคร อีสานล่าง คือ อุบลราชธานี ไม่ค่อยปรากฏงานวิจัย ทางนครราชสีมา โชคดีที่มีนักวิจัยด้านมานุษยวิทยาเด่นๆ เช่น สุรียา สมุทคุปต์ และพัฒนา กิติอาษา ทำให้ปรากฏงานด้านมานุษยวิทยาออกมาหลายเล่ม

บทที่ 3

การจำแนกหมวดหมู่ของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “พลังความคิดและภูมิปัญญาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” เท่าที่มีข้อมูลในการสำรวจ แบ่งเป็นหมวดหมู่ ดังนี้

1. ภูมิปัญญาด้านประเพณีวัฒนธรรม มีจำนวนโดยประมาณ 50 เรื่อง โดยแบ่งเป็น

ภูมิปัญญาด้านประเพณี เช่น บุญเบิกฟ้า บุญเบิกบ้าน บุญข้าวประดับดิน บุญข้าวสาก บุญแจกข้าว บุญบั้งไฟ บุญเข้าบิณฑบาต บุญผ้าป่า บุญข้าสละ บุญไหลเรือไฟ บุญข้าวจี บุญผะเหวด บุญกุ่ม ข้าวใหญ่ กล่าวได้ว่า การค้นคว้าเรื่อง บุญประเพณีตามฮีต 12 ครอบคลุมนได้หมดแล้ว โดยมีหนังสือ ประเพณีโบราณไทยอีสาน ของคุณพ่อหรือนายปรีชา พิณทอง และตำรามรดกอีสาน ของนายสวิง บุญเจิม นักปราชญ์เมืองอุบลราชธานี เป็นเอกสารชั้นรองที่เป็นหลักในการค้นคว้าวิจัย

ภูมิปัญญาด้านวัฒนธรรม ก็เช่น การผูกเสี่ยว การเลี้ยงดูเด็ก บวชควาย ฮีต 12 คอง 14 คะลำ ขวัญ เสือน 3 น้ำ 4 การแต่งงาน เจียสล่า (ประเพณีแต่งงานชาวเขมร) การแบ่งมรดก ระบบเจ้าโคตร และ ฯลฯ กล่าวได้ว่า การวิจัยด้านประเพณีอีสานสามารถครอบคลุม อธิบายความเป็นมา กระบวนการ ขั้นตอน ของประเพณีวัฒนธรรมอีสานได้เกือบชัดเจน

2. ภูมิปัญญาด้านความเชื่อ พิธีกรรม พบประมาณ 50 เรื่อง ใกล้เคียงกับข้อ 1. อาจจำแนกได้ดังนี้

1. พิธีกรรมความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ มหาลักษณ์หลักเมืองของเมืองต่างๆ พิธีกรรมในการบูชา พระธาตุที่สำคัญเช่น พระธาตุนาดูน พระธาตุนม พระธาตุเชิงชุม พระธาตุศรีสองรัก บั้งไฟพญานาค ประเพณีการทำศพแบบนกหัสดีลิงค์ ประเพณีการฝังศพครั้งที่ 2

2. ความเชื่อ เช่น ความเชื่ออนาคต (นาค) ปลาบึก แลน นรก-สวรรค์ การสะเดาะเคราะห์ วัตถุมงคล การเซ่นตะกวด การดูแลพระธาตุนม กล่าวได้ว่า ในเรื่องพิธีกรรม ความเชื่อ ผี ในด้านประวัติ ความเป็นมา กระบวนการบวงสรวง ค่อนข้างสมบูรณ์

3. ภูมิปัญญาด้านสาธารณสุข พบมากที่สุดเกือบ 60 เรื่อง โดยแบ่งเป็น

ภูมิปัญญาในการดูแลแม่หลังคลอดบุตร ภูมิปัญญาการเลี้ยงดูเด็ก ตำรายาพื้นบ้าน หมอพื้นบ้าน สมุนไพร การรักษาโรคภัยไข้เจ็บของชาวอีสาน การรักษาโรคกระดูก หมอนวด หมอน้ำมัน ไหลตาย การรักษาโรคภัยไข้เจ็บของกลุ่มชาติพันธุ์ สิ่งที่น่าสังเกต คือ มีการวิจัยเรื่องการคงอยู่ของแพทย์แผนโบราณ หมอพื้นบ้าน การผสมผสานการรักษาแบบเก่า (แพทย์แผนโบราณ) และการรักษาโรคแบบแพทย์แผนปัจจุบัน (พหุลักษณะ)

4. **ภูมิปัญญาด้านศิลปหัตถกรรม** พบประมาณ 10 กว่าเรื่อง โดยแบ่งเป็น
 - เครื่องใช้ไม้สอย แบบเทคโนโลยีชาวบ้าน อาทิ การปั้นหม้อ การทำไห การทำเครื่องทองเหลือง เครื่องจักสาน เกียงนา และ ฯลฯ
 - ศาสนวัตถุ เช่น การทำรูปพระเวส ช้าง ธรรมาสัน เครื่องแขวน
 - ภูมิปัญญาเรื่องผ้า มีแต่ไม่มาก
 - การทำเครื่องดนตรี เช่น กลองยาว แคน ดนตรีพื้นเมือง
5. **ภูมิปัญญาด้านวรรณกรรม** มีไม่มาก อาจจะแบ่งเป็นสาขาอื่นเลยไม่จัดเก็บ
6. **ภูมิปัญญาเรื่องการเล่น หมอลำ** มีงานวิจัยเกี่ยวกับหมอลำจำนวนมากเกือบ 20 เล่ม เป็นเรื่องศิลปพื้นบ้าน ชิวประวัติ ผลงานการแสดง
7. **ภูมิปัญญาด้านการทำอาหาร** มีการวิจัยเรื่องเหล้าพื้นบ้าน (ไวน์อีสาน) อุ เทคโนโลยีการปรุงอาหาร พืชผักพื้นบ้าน ปลาส้ม งานวิจัยด้านนี้ยังมีไม่มาก
8. **ภูมิปัญญาด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม** มีมากพบเกือบ 40 เล่ม ซึ่งให้เห็นถึงความสามารถในการปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมของชาวอีสาน หรือกระแสของการวิจัยช่วงนั้นอาจมียุทธศาสตร์เรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ งานวิจัยที่พบ เช่น
 - การแก้ไขปัญหาน้ำในภาคอีสาน
 - การอนุรักษ์เต่าเพ็ก
 - การพัฒนารูปแบบการศึกษาชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
 - ประสิทธิภาพการผลิตของระบบเกษตรกรรมทางเลือก
 - การจัดการป่าชุมชน
 - การพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน
 - การใช้น้ำเสียจากชุมชน
 - บทบาทขององค์กรการพัฒนาเอกชนในการส่งเสริมเกษตรผสมผสาน
9. **ภูมิปัญญาด้านการจัดการศึกษา** มีประมาณ 10 เรื่อง เช่น
 - การพัฒนาเทคนิคการสอนนาฏศิลป์พื้นบ้านตามภูมิปัญญาชาวบ้าน
 - การถ่ายทอดความรู้จากภูมิปัญญาชาวบ้าน
 - การถ่ายโยงภูมิปัญญา
 - การนำภูมิปัญญามาใช้ประกอบการเรียนการสอนในโรงเรียนมัธยมศึกษา
 - การวิเคราะห์เนื้อหาเพลงพื้นบ้าน

10. ภูมิปัญญาด้านภูมิศาสตร์ – ประวัติศาสตร์ มีงานวิจัยด้านนี้ประมาณ 10 เรื่อง เป็นเรื่อง นามบ้าน นามเมืองอีสาน ภูมินามการตั้งถิ่นฐานหมู่บ้านชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พัฒนาการของสังคมในกลุ่มชาติพันธุ์เขมรป่าดง ชุมชนหมู่บ้านชาวนาปฏิบัติบนแผ่นดินอีสานตอนบน การศึกษาสถานที่สำคัญในท้องถิ่นลุ่มน้ำชี การขยายตัวของชุมชนลุ่มน้ำชี วิวัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ภายในท้องถิ่นริมฝั่งลุ่มน้ำชี

บทที่ 4 อภิปราย

การวิจัยเรื่อง พลังความคิดและภูมิปัญญา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สะท้อนให้เห็นแนวคิด ทฤษฎีและมุมมองเกี่ยวกับพลังความคิดและภูมิปัญญา ดังต่อไปนี้

1. **ภูมิปัญญาด้านประเพณี พิธีกรรม** กล่าวได้ว่าดินแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการนับถือศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์ ศาสนาผี ปะปนกัน โดยศาสนาพุทธเป็นหลักในการควบคุมสังคม มีการกำหนดฮีต คอง ชะล้า เป็นกรอบควบคุมสังคม นอกจากนี้ยังมีความเชื่อถือเกี่ยวกับโชคลาง การเสียเคราะห์ และการนับถือผี โดยได้อิทธิพลจากการนับถือบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้วของชาวจีน ผีของชาวอีสานมีหลายประเภท อาทิ ผีแถน ผีหลักเมือง ผีมหัศจรรย์ ผีตาแฮก (ผีนา) ผีปู่ตา และ ฯลฯ

ชาวอีสานสืบทอดทางวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง ความสัมพันธ์ทางเชื้อชาติในอดีตใกล้ชิดกับล้านช้าง (ลาว) มีความคล้ายคลึงทางภาษา วรรณกรรม ตลอดจนความเชื่อและพิธีกรรม โลกทัศน์ด้านความเชื่อ พิธีกรรม จึงมีลักษณะร่วมกับวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง มากกว่าลุ่มน้ำเจ้าพระยา ความเชื่อเรื่องกำเนิดโลก มนุษย์คู่แรกอันเป็นต้นกำเนิดเผ่าพันธุ์ ความเชื่อเรื่องวีรบุรุษและรัฐ ภูตผีวิญญาณในสังคมอีสาน ผีแถน ผีฟ้า ผีปู่ตา ผีมหัศจรรย์หลักเมือง เครื่องรางของขลัง คาถาอาคมและเวทมนตร์ ฤกษ์ยามสังฆกรรม ความฝัน ขวัญ ความเชื่อในลักษณะบุคคล (โลก) ความเชื่อในสิ่งแวดล้อมและปรากฏการณ์ตามธรรมชาติ ยังปรากฏอยู่ทั่วไปในสังคมชาวบ้านอีสาน

2. ภูมิปัญญาด้านสาธารณสุข

สิ่งที่ชาวอีสานกลัวอีกประการหนึ่ง คือ โรคภัยไข้เจ็บ ปัญหาโรคภัยเป็นปัญหาร้ายแรงและมีความสำคัญต่อชาวอีสาน ซึ่งถ้าพิจารณาดูลงไปถึงต้นเหตุก็จะพบว่าต้นเหตุของปัญหาอยู่ที่ความยากจน (โง่ จน เจ็บ) ภาคอีสานถือได้ว่าเป็นภาคที่ยากจนมากที่สุด ซึ่งไม่อาจจะหาสาเหตุได้ว่าเกิดจากปัจจัยอะไร จะว่าเป็นเรื่องคุณภาพดินต่ำ ดินไม่อุ้มน้ำ ขาดแคลนทรัพยากรแร่ธาตุ ปริมาณฝน ก็ยังไม่ชัดเจน เพราะจากตัวเลขปริมาณน้ำฝนก็ยืนยันว่า ปริมาณน้ำฝนไม่น้อยกว่าภาคอื่น หรือปัญหาคุณภาพประชากร ขาดการศึกษา ไม่ฉลาดเฉียบแหลม มีอุปนิสัยเฉื่อยชา ปัญหาการอพยพย้ายถิ่นทั้งแบบถาวร และแบบชั่วคราว และ ฯลฯ

การที่ปัญหาสาธารณสุขเป็นปัญหาหลักของชาวอีสาน สิ่งที่สังเกต คือ มีงานวิจัยด้านสาธารณสุขในการวิจัยอื่นๆ ความเชื่อที่สืบมาจากบรรพบุรุษ คือสาเหตุของการเกิดโรค มี 2 อย่าง คือ เกิดจากอำนาจธรรมชาติและอำนาจเหนือธรรมชาติ หากมีสาเหตุจากเชื้อโรคและสภาพแวดล้อม ผู้ทำการรักษา คือหมอยา หมอกระดูก หมอبيبเส้น หมอตำแย หากเป็นการเจ็บป่วยด้วยอำนาจเวทมนต์

คาถา ผู้รักษา คือ หมอธรรมหรือหมอมนต์ หากเจ็บป่วยด้วยกรรม ผู้ทำพิธีบำบัดคือ พระสงฆ์ หากป่วยด้วยอำนาจ ผู้บำบัดคือ หมอลำทรงและหมอลำสอง การรักษาโรคภัยไข้เจ็บของชาวอีสานแตกต่างกันตามชาติพันธุ์ ชาวเขมรนิยมรักษาโรคด้วยหมอใบล ผู้ไทยรักษาด้วยวิธีเหยา นอกจากนี้ยังมีความคิดความเชื่อในการรักษาโรคกระดูกด้วยการตามด้วยเผือกไม้ไฟ ใช้น้ำมันงาทาขโสมรักษาบำรุงเชื่อมประสานกระดูก การจัดตั้งกระดูกที่หักให้เข้าที่ก่อนการบำบัดรักษา นอกจากนี้ชาวอีสานยังมีความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ การผัดผี ทำให้เกิดความเจ็บป่วย ต้องรักษาด้วยการล่าสอง ลำทรงหรือเหยา ส่วนรูปแบบของยาพื้นบ้านมี 7 รูปแบบ คือ ต้ม บด ผน แซ่ เป่า ลูกกลอน และทา นอกจากนี้ยังมีการบำบัดรักษาโรคด้วยการนวดแผนไทย สิ่งที่เป็นความก้าวหน้าของการสาธารณสุขในอีสานก็คือ มีการนำการแพทย์แบบองค์รวม โดยมีการใช้สมุนไพรเพื่อการพึ่งพาตนเอง ท่ามกลางการดำรงอยู่ การแพทย์ดั้งเดิมและการแพทย์แผนใหม่ โดยองค์การพัฒนาเอกชน เพื่อให้คนมีศักยภาพในการดูแลตนเองให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของตนเองในชุมชน

3. ภูมิปัญญาด้านอาหารการกิน

ชาวอีสานมีกรรมวิธีในการปรุงอาหารโดยการเก็บพืชผักประกอบกับเนื้อสัตว์ แล้วทำให้สุกด้วยวิธีหนึ่ง ต้ม ย่าง และเรียกอาหารที่ประกอบสรุปได้ 17 วิธี ได้แก่ แกง อ่อม อ้อ หมก ยำ ต้ม ส้ม คั่ว หลู้ ตำ ปั่น หลน ซุป เนียน ลาบ ก้อย แจ่ว นอกจากนี้ ยังมีความสามารถในการทำเหล้าพื้นบ้าน โดยเหล้าพื้นบ้านมี 2 ประเภท ประเภทแรก ทำจากข้าว โดยเฉพาะข้าวเหนียวหรือสาโท ซึ่งมีเกือบทุกจังหวัด โดยเฉพาะหน้าเทศกาลงานประเพณีต่างๆ ทำมากที่แถบด้านซ้าย จ.เลย อีกชนิดหนึ่งคือ อุเหล้า หรือเหล้าแกลบ (ข้าว) จะทำกันมากแถบที่มีเชื้อสายผู้ไท เช่น สกลนคร กาฬสินธุ์ โดยเฉพาะที่ อ.เวียงนคร จ.นครพนม ใช้ในพิธีกรรมไหว้ผีตามประเพณี ส่วนประเภทที่สอง คือ ไวน์ที่ทำจากผลไม้ท้องถิ่น

4. ภูมิปัญญาด้านศิลปหัตถกรรม

มีงานวิจัยที่รวบรวมองค์ความรู้ด้านเทคโนโลยีพื้นบ้าน อาทิ ภูมิปัญญาการปั้นหม้อ ปั้นไห การแกะสลักไม้ประดับกระดูกสัตว์ (กระดูกควาย) การหล่อทองเหลือง การทำซ้อง รูปแบบธรรมาสัน ธงผะเหวด ที่ใช้ในบุญพระเวส (เทศน์มหาชาติ) ภูมิปัญญาการทอผ้า การสัก ภูมิปัญญาเรื่องของการแกะสลักเทียนพรรษา การแทงหยวก การแกะสลักพระพุทธรูปไม้ เกวียน เกียงนา การสานกระติบ การทอเสื่อ ภูมิปัญญาด้านนี้ยังไม่ปรากฏมากนัก น่าจะต้องมีการศึกษาวิจัยเพิ่มเติม

5. ภูมิปัญญาด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

มีงานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนหลายเรื่อง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบกระบวนการ ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ สังคม ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าชุมชนขององค์กรท้องถิ่นและเพื่อศึกษาความคิดเห็น ปัญหาและข้อเสนอแนะของชาวบ้านในการจัดการป่าชุมชน ผลการวิจัยพบว่า การ

จัดการประชุมชนมีรูปแบบสำคัญ 3 ประการ คือ 1. เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ความเชื่อ และพิธีกรรมภายในชุมชน เช่น การจัดการประชุมชนของกลุ่มผู้ใช้น้ำ กลุ่มมรรคทายกวัด 2. เกิดจากกระบวนการพัฒนาหมู่บ้านโดยมีหน่วยงานภายนอกเข้ามาส่งเสริม 3. เกิดจากข้อจำกัดของกฎหมาย เช่น การที่วัดประกาศเขตป่าอนุรักษ์ ทำให้มีผลกระทบต่อชุมชน และร่วมมือกันพัฒนาป่าชุมชน ส่วนกระบวนการจัดการประชุมชน พบว่า ขั้นตอนการพัฒนาชุมชนเกิดจากความศรัทธาที่ชาวบ้านมีต่อสถาบันศาสนาและเกิดความร่วมมือกันระหว่างภิกษุ

นอกจากนี้ ยังมีรายงานผลการวิจัยบทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนในการส่งเสริมเกษตรผสมผสาน เช่น การขุดสระเลี้ยงปลา ปลูกไม้ผล พืชผักผสมกับการเลี้ยงสัตว์ ทำให้เกษตรกรสามารถเผยแพร่แนวคิดแบบชาวบ้านสอนชาวบ้าน มีรายได้และหนี้สินลดลง ซึ่งถือเป็นเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ให้พออยู่พอกิน การรวมกลุ่มตั้งโรงสีข้าวของชาวนาใน อ.กุดชุม จ.ยโสธร การทำหัตถกรรมพื้นบ้านอีสาน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติพลิกพื้นที่เป็นแหล่งทำกิน การรักษาโดยหมอพื้นบ้านอีสานด้วยสมุนไพร การนำศาสนาเข้ามาเป็นแนวทางในการดำเนินงานของชุมชน นอกจากนี้ยังมีการศึกษาวิถีชีวิตของปราชญ์ชาวบ้าน อาทิ นายเล็ก กุดวงศ์แก้ว เรื่องการเฝ้าอยู่เฝ้ากินโดยการทำเกษตรแบบธรรมชาติอยู่กับธรรมชาติและเกื้อกูลกัน ปลูกพืชหลายชนิดที่เรากินได้ ใช้ประโยชน์ได้ แบ่งปันคนอื่นได้ มีการศึกษาแนวคิดการพัฒนาแบบพึ่งพาตนเอง เช่น กรณีของชุมชนศรีระอโคก

5. ภูมิปัญญาด้านการจัดการศึกษา

มีอยู่หลายเล่ม อาทิ การพัฒนาเทคนิคการสอนนาฏศิลป์พื้นบ้านตามภูมิปัญญาชาวบ้าน ศึกษาลักษณะการถ่ายทอดความรู้ของภูมิปัญญาชาวบ้าน พบว่า วิธีการบอก ทำให้ดู และลงมือปฏิบัติด้วยตนเองเป็นวิธีการที่ดีที่สุด สิ่งที่ภูมิปัญญาภาคภูมิใจมาก คือ การได้รับการยอมรับยกย่องของสังคม ลักษณะที่คนที่มีภูมิปัญญาอยากถ่ายทอด คือ มีความสนใจ อยากรู้ ชยัน อดทน มีการศึกษา การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประกอบการเรียนการสอนในโรงเรียนมัธยมศึกษา นอกจากนี้ ยังมีกรณีวิจัยเกี่ยวกับการถ่ายโยงภูมิปัญญาของชาวนาสะไมย์ อ.เมือง จ.ยโสธร ที่เป็นชุมชนที่มีอายุกว่าศตวรรษ มีอำนาจในการจัดการทรัพยากร ทุน แรงงาน ในชุมชนของตนอย่างมีประสิทธิภาพ และมีวิธีการถ่ายโอนประสบการณ์แก่สมาชิกรุ่นใหม่ของชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยเปิดโอกาสให้เข้าร่วมทำงาน เกิดกระบวนการเรียนรู้ และมอบหมายความรับผิดชอบตามกำลังความสามารถ เพื่อให้เกิดศักยภาพและปฏิสัมพันธ์อันดีระหว่างสมาชิก

บทที่ 5 วิธีวิทยา

การวิจัยเรื่อง พลังความคิดและภูมิปัญญา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ใช้วิธีวิทยาค้นคว้าสิ่งกัน
นั่นคือ ส่วนใหญ่เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีกระบวนการขั้นตอน ดังนี้

1. การศึกษาเอกสาร (Documentary Research)
2. การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างหรืออิสระ (ไม่มีโครงสร้าง)
3. การสังเกตแบบมีส่วนร่วมหรือไม่มีส่วนร่วม
4. การนำเสนอในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Research)

หรือบางครั้งอาจจะผสมผสาน ทั้งการวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณก็ได้

บทที่ 6

ประเมินบทเรียน

จากการศึกษาการวิจัยเรื่อง พลังความคิดและภูมิปัญญา ทำให้ได้ข้อสังเกตเพื่อการพัฒนา งานวิจัย ดังนี้

1. วัฒนธรรมการวิจัย งานวิจัยเป็นเรื่องแปลกใหม่ สำหรับนักวิชาการไทย เป็นวัฒนธรรมที่ ได้รับอิทธิพลมาจากการศึกษาแบบตะวันตก เป็นกฎกติกาในการศึกษาระดับปริญญาโท-เอก การวิจัย เป็นเรื่องของการคิด คิดอย่างเป็นระบบ อย่างมีเหตุผล ซึ่งโดยธรรมชาติของคนไทย ไม่ชอบคิดเพราะติด กับวัฒนธรรมเคารพผู้ใหญ่ ไม่กล้าคิดอะไรนอกกรอบ เกรงจะลบหลู่ผู้ใหญ่หรือตีเสมอผู้ใหญ่ ซึ่ง วัฒนธรรมเชื่อฟังผู้ใหญ่ เป็นอุปสรรคร้ายแรงต่อการวิจัย เพราะไม่สามารถจะคิดอะไรใหม่ นอกจากนี้ อุปนิสัยคนไทยที่ไม่ชอบอ่านหรือค้นคว้าอะไรมากนัก ทำให้การวิจัยไม่สามารถจะพัฒนาไปไกลเท่าที่หวัง

2. อุปนิสัยส่วนตัวของนักวิจัยไทย ไม่ชอบทำอะไรจริงจัง เกรงจะเครียด สังคมจะรังเกียจ เพราะส่วนใหญ่ชอบทำอะไรที่ง่าย ๆ สบาย ๆ ทำให้การวิจัยเป็นไปได้เพียงการอ้างอิงกันไป อาจมีต่อยอด เล็กน้อย การทำงานวิจัยหรือนักวิจัยไทย ทำอะไรไม่จริงจัง มักยกเมฆ (ทำอะไรแบบลวก ๆ สุ่ม ๆ เอา) ทำให้ ไม่ได้รับความเชื่อถือ ไม่เชื่อมั่นที่จะเอางานวิจัยมาใช้ เพราะเกรงจะเกิดผลเสียหายที่ตามมาด้วยความ รู้เท่าไม่ถึงการณ์

จากเหตุผล 2 ประการ ทำให้งานวิจัยไทย ไม่สามารถจะไปได้ไกลเท่าที่หวัง งานวิจัยจึงมักเป็น งานที่ซ้ำ ๆ ไม่ก้าวหน้า ความที่ไม่ใช่หนักอ่านที่ดี ทำให้ผู้วิจัยขาดการสำรวจสภาพปัจจุบันของการวิจัยว่า ปัจจุบันไปถึงไหน อย่างไร ซึ่งมักผลิตงานซ้ำ ๆ อันเป็นผลต่อความล้าหลังของงานวิจัย

3. การเผยแพร่ อุปนิสัยประจำตัวของนักวิจัยไทย คือ การหวงวิชา ไม่ค่อยอยากเผยแพร่ผลงาน ของตนเองต่อสาธารณชน ปัญหาอีกประการ คือ เกรงการถูกลอกเลียน โดยไม่เคารพต่อผู้เขียน เป็นเหตุ ให้ผู้วิจัยจำนวนหนึ่งมักผลิตงานวิจัยแล้วเก็บขึ้นหิ้ง ไม่สนใจจะเผยแพร่เท่าไร

บทที่ 7

สรุปและข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเรื่องแนวคิด

1. งานวิจัยเรื่อง พลังความคิดและภูมิปัญญา ยังไม่ครอบคลุม ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่หรือสาระ ควรขยายเขตพื้นที่โดยเฉพาะในเขตอีสานเหนือ (นครราชสีมา) อีสานล่าง (อุบลราชธานี) อีสานบน (อุดรธานี สกลนคร เลย)

2. สาระของงานวิจัย ควรพัฒนาต่อยอดดังนี้

2.1 สาระเรื่องความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม ควรจะศึกษาถึงสภาพปัจจุบัน การปรับเปลี่ยน ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรมต่อสภาพสังคม วัฒนธรรม ที่เปลี่ยนแปลง

2.2 สาระของการวิจัย ควรหันมาศึกษาเรื่องเกี่ยวกับภูมิธรรม (ศาสนา) ภูมิหลัง (ประวัติศาสตร์) ภูมิทัศน์ (ภูมิศาสตร์) และภูมิปัญญาที่เป็นบุคคล เพื่อให้เห็นถึงแนวคิดในเชิงรูปธรรมของบุคคลภูมิปัญญา และมีการวิจัยเรื่องการถ่ายทอดภูมิปัญญา ของบุคคลภูมิปัญญาเหล่านี้

ข้อเสนอแนะเรื่องวิธีวิทยา

วิธีวิทยาที่นักวิจัยใช้ คิดว่าดีแล้ว ไม่จำเป็นต้องหาวิธีที่พิสดารหรือล้ำลึก แต่สิ่งที่นักวิจัยควรจะต้องสำเนียงและสำนึก คือ จรรยาบรรณของนักวิจัยที่ดี นั่นคือการวิจัยอย่างซื่อตรงต่อข้อมูล ไม่ดัดแปลง ไม่คัดลอกข้อมูลของผู้อื่นโดยไม่อ้างอิง การมองทุกอย่างอย่างรอบด้าน ไม่มีอคติต่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง และมีการนำตนเองเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของเรื่อง (In) เพื่อจะได้เข้าใจถึงแนวคิดและความรู้สึกของผู้ที่ถูกวิจัยหรือเรื่องที่วิจัย

ข้อเสนอแนะเรื่องงบประมาณการวิจัย

งบประมาณการวิจัยเป็นเรื่องที่จำเป็น การวิจัยไม่สามารถจะทำได้ถ้าขาดงบประมาณ รัฐบาลจำเป็นต้องสนับสนุนงบประมาณการวิจัยให้พอเพียง มีนักวิชาการจำนวนมากที่มีความสามารถแต่ขาดโอกาสในการวิจัย เนื่องจาก ขาดแคลนงบประมาณ การที่ตั้งเมธีวิจัย และให้งบประมาณเพื่อสนับสนุนการวิจัยจำนวนมาก เป็นจุดแข็งและจุดอ่อน จุดแข็งคือ ทำให้ยักษ์มีกระบอง แต่จุดอ่อนคือ การให้ทุนวิจัยกลายเป็นระบบเครือญาติ ระบบเครือข่าย ระหว่างครู-ศิษย์ เพื่อนฝูง เป็นการสร้างระบบพวกพ้อง โดยขาดความเป็นธรรมแก่ผู้ไม่ใกล้ชิด นักวิจัยหน้าใหม่ไม่มีวันจะเกิดได้เลยด้วยนโยบายนี้

ข้อเสนอแนะเรื่องการเผยแพร่

งานวิจัยหลายเล่ม เป็นงานวิจัยที่ดีและมีประโยชน์ แต่การที่รัฐไม่มีงบประมาณในการพิมพ์เผยแพร่จำหน่ายหรือแจกในรูปพ็อคเกตบุ๊ก ทำให้งานวิจัยไม่ได้ให้ประโยชน์เท่าที่ควร อนึ่งศูนย์รวมของผู้วิจัยอยู่ที่ห้องสมุด หอสมุด อาคารวิทยบริการของมหาวิทยาลัยต่างๆ การวิจัยจะไม่ได้ถือว่าวิจัยบนห้าง ถ้ามีกระบวนการส่งเอกสารงานวิจัยไปตามหอสมุด มหาวิทยาลัยที่สำคัญรวมทั้งหอสมุดแห่งชาติ

งานวิจัยไม่ว่าจะเป็นวิจัยองค์ความรู้ หรือวิจัยเพื่อพัฒนา เป็นเรื่องมีประโยชน์ทั้งสิ้น ประเด็นปัญหา คือ ความน่าเชื่อถือของงานวิจัย และรัฐจะต้องกล้าที่จะใช้งานวิจัยให้เป็นประโยชน์ ผู้วิจัยจะได้ตระหนักถึงความสำคัญของการวิจัย ไม่ทำการวิจัยเพื่อหวังอามิสสินจ้างและรับผิดชอบต่อผลงานวิจัย

การประเมินและสังเคราะห์สถานการณ์ภาพ
องค์ความรู้การวิจัยวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ :
วัฒนธรรมกับการพัฒนา

โดย

ผศ.ดร.สมมาตร ผลเกิด

และคณะอนุกรรมการวิจัยวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

เสนอ

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

กระทรวงวัฒนธรรม

2549

วัฒนธรรมกับการพัฒนา

สมมาตร ผลเกิด

1. บทนำ

ในการสังเคราะห์งานวิจัยในหัวข้อเรื่องวัฒนธรรมกับการพัฒนาของภาคตะวันออกเฉียงเหนือในกรอบระยะเวลาย้อนหลังไปเป็นระยะ 10 ปี นับเป็นโครงการที่ดีทำให้ได้ทราบว่าในช่วงระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมาได้มีการศึกษาวิจัยงานด้านวัฒนธรรมในแง่มุมใดบ้าง มีความก้าวหน้าและครอบคลุมประเด็นใดบ้างหรือยังมีประเด็นใดบ้างที่ยังมีการศึกษาวิจัยน้อยเพื่อที่ผู้เกี่ยวข้องจะได้เร่งส่งเสริมให้มีการศึกษาวิจัยเพิ่มมากขึ้นก่อนที่มรดกทางวัฒนธรรมอันมีค่าของท้องถิ่นจะสูญหายไป

การสังเคราะห์งานวิจัยในครั้งนี้เป็นการสังเคราะห์จากเอกสารบรรณานิตน์ที่สถาบันการศึกษาและหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนได้เก็บรวบรวมไว้ซึ่งบรรณานิตน์เหล่านั้นมีเนื้อหาค่อนข้างจำกัดมีความยาวเพียง 4-5 บรรทัดเท่านั้น ประกอบกับในบรรณานิตน์แต่ละเรื่องให้ข้อมูลเพียงเบื้องต้นว่าเป็นเรื่องอะไร ใครเป็นผู้วิจัยแล้วสรุปประเด็นปัญหาและข้อที่ค้นพบเพียงสั้น ๆ เท่านั้น จึงเป็นการยากที่จะวิเคราะห์ถึงแนวคิดและทฤษฎีและกระบวนการวิจัยต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยนำมาใช้ในการศึกษา

ดังนั้นในการสังเคราะห์งานในครั้งนี้จึงเป็นเพียงแต่นำเสนอให้ทราบว่าในช่วงระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมาสถานภาพของงานวิจัยเกี่ยวกับวัฒนธรรมกับการพัฒนาในภาคอีสานมีอยู่ที่เรื่อง มีใครเป็นผู้วิจัย จากนั้นจึงจำแนกแบ่งเป็นหมวดหมู่เพื่อให้ นักวิจัยที่สนใจได้ทำการศึกษาต่อขอคำให้ครอบคลุมงานวัฒนธรรมในทุกแขนงต่อไป

2. ประมวลภาพของปัญหาที่พบจากการวิจัย

จากการสังเคราะห์ผลงานวิจัยผ่านทางบรรณานิตน์ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือในครั้งนี้ ทำให้พบว่าผลงานวิจัยส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยที่นำเสนอข้อมูลเบื้องต้น ที่ฉายภาพให้เห็นเพียงกระบวนการในการศึกษาวิจัยและภาพบริบทชุมชนและผลสัมฤทธิ์ของกิจกรรมเป็นสำคัญ ยังไม่ปรากฏผลงานวิจัยชิ้นใดที่เสนอให้เห็นว่าผลจากการศึกษาวิจัยสามารถนำไปใช้เป็นต้นแบบให้แก่ชุมชนอื่นเพื่อแก้ไขวิกฤติทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นได้อย่างเป็นรูปธรรม

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าในการวิจัยวัฒนธรรมกับการพัฒนาของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ควรนำเสนอประเด็นสำคัญต่าง ๆ ดังนี้คือ

1. ควรนิยามความหมายของวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง กล่าวคือ ผู้วิจัยควรปรับกระบวนการทัศน์ของประชาชนโดยทั่วไปให้เกิดความเข้าใจความหมายของของวัฒนธรรมเสียใหม่ว่า วัฒนธรรมไม่ได้หมายถึงเพียงการแสดง การละเล่น การร้องรำทำเพลง ศิลปวัตถุ และพิธีการต่างๆในวันสำคัญของชาติเท่านั้น หากมองกรอบของวัฒนธรรมอยู่ในวงแคบเช่นนี้

จะทำให้มองไม่เห็นแนวทางที่จะทำให้วัฒนธรรมมีพลังเพื่อนำไปสู่การพัฒนาชุมชนหรือสังคมได้

2. การวิเคราะห์หรือการตีโจทย์ของวัฒนธรรม ในการที่จะนำเอาวัฒนธรรมไปเป็นเครื่องมือในการพัฒนานั้น ผู้วิจัยจะต้องวิเคราะห์หรือตีโจทย์ความหมายของวัฒนธรรมให้เข้าใจอย่างถ่องแท้เสียก่อนเพราะความเข้าใจเป็นพลังหรืออำนาจอันยิ่งใหญ่ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง การที่มนุษย์สามารถดำรงอยู่ได้มาจนถึงปัจจุบันนี้แสดงว่าจะต้องมีปัญหาที่เรียกว่าปัญหาของชุมชนหรือปัญหาสังคม ถ้าไม่มีปัญหาคงจะดำรงอยู่ไม่ได้นาน การปฏิบัติหรือพฤติกรรมของชุมชนหรือวิถีชุมชนก็คือวัฒนธรรม ซึ่งสะท้อนถึงภูมิปัญญาของชุมชนหรือสังคมที่มาจากประสบการณ์จริงที่กลั่นกรอง ลองใช้และถ่ายทอดด้วยการปฏิบัติสืบต่อกันมา ดังนั้นวัฒนธรรมก็คือภูมิปัญญาคั้งเคิมนั่นเอง
3. ผลงานวิจัยยังไม่ชี้ให้เห็นว่า ในท้องถิ่นหรือภาคเดียวกันอาจมีวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ตามวิถีของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ความแตกต่างนั้นไม่ใช่ประเด็นที่นำไปสู่ความแตกแยกในสังคม หากแต่ความต่างนั้นเป็นความงดงามตามธรรมชาติบนความหลากหลายทางวัฒนธรรม ถ้าประชาชนในท้องถิ่นหรือประเทศชาติมีความเข้าใจจะทำให้สมาชิกชุมชนอยู่ร่วมกันได้อย่างปรกติสุขบนพื้นฐานของความแตกต่างที่มีเอกภาพ
4. ไม่ปรากฏผลงานวิจัยชิ้นใดที่ชี้ให้เห็นว่าวัฒนธรรมเป็นภูมิปัญญาที่ผูกติดกับแผ่นดิน หากมีการอธิบายให้เห็นว่าวัฒนธรรมคือภูมิปัญญาซึ่งแปลว่าปัญญาที่ผูกติดอยู่กับแผ่นดินหรือท้องถิ่นแล้ว ประชาชนจะเกิดความภาคภูมิใจเกิดความรักหวงแหนและสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่นให้ยืนยาวสืบต่อไป
5. ยังไม่ปรากฏผลงานวิจัยชิ้นใดมุ่งสร้างความเข้าใจต่อชุมชนให้เห็นความสำคัญของของภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิปัญญาของมนุษย์ว่าไม่จำเป็นที่จะต้องเกิดขึ้นเฉพาะในห้องเรียนหรือห้องทดลองวิทยาศาสตร์เท่านั้น แต่กระแสของปัญญาเป็นกระแสที่ถ่ายทอดประสบการณ์แห่งการเรียนรู้จากรุ่นสู่รุ่นที่มีระยะเวลาที่ยาวนานกว่า กว้างกว่าและมีความลึกซึ้งมากกว่าการเรียนในชั้นเรียนเพราะการเรียนในชั้นเรียนนั้น เป็นเพียงกระบวนการในการถ่ายทอดทางเทคโนโลยีมากกว่าการพัฒนาปัญญาเป็นการแสวงหาความรู้ในวงแคบและสั้น แต่วัฒนธรรมเป็นปัญญาที่เกิดจากการเรียนรู้ของมนุษย์ ตั้งแต่คึกคักบรรพที่ถ่ายทอดมาหลายชั่วอายุคน จึงเป็นการสืบทอดที่เป็นกระแสธารปัญญาที่ยาวนานกว่า กว้างไกลกว่า ที่กล่าวว่ากว้างไกลกว่าก็เพราะว่าวัฒนธรรมเป็นความรู้เชิงบูรณาการที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของมนุษย์ในทุก ๆ ด้านทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมและที่กล่าวว่ามีค่าลึกซึ้งกว่ากันก็เพราะวัฒนธรรมมีมิติทางจิตใจและจิตวิญญาณที่ประกอบด้วยคุณธรรมและจริยธรรมอันเป็นความสุขที่ประณีตและงดงาม

6. ผลงานวิจัยยังไม่ได้ชี้ให้เห็นว่าฐานของสังคมคือวัฒนธรรม โดยการเปรียบเทียบให้เห็นว่า ถ้าสถาปัตยกรรมทางสังคมยิ่งสูงขึ้น ยิ่งต้องมีฐานที่มั่นคงแน่นอนหนา ถ้าฐานของสังคมไม่แน่นพอสังคมก็จะแกว่งและล้มได้ง่าย
7. จากผลการวิจัยยังไม่ปรากฏแนวคิดอันแสดงให้เห็นให้สังคมท้องถิ่นได้ทราบว่าการศึกษานี้เน้นการเรียนรู้เฉพาะความรู้จากหนังสือซึ่งไม่มีรากฐานอยู่ในวัฒนธรรม จึงเท่ากับการตัดคนออกจากรากเหง้าทางวัฒนธรรมของตนเอง วัฒนธรรมที่ขาดการปฏิบัติก็จะสูญสลายไปในที่สุดและจะไม่มีการหวนกลับคืนมาอีกเป็นการทำลายมรดกทางภูมิปัญญาของบรรพชนอย่างน่าเสียดายยิ่ง ดังนั้นนักวิจัยจะต้องชี้ให้สังคมได้ทราบและตระหนักถึงคุณค่าของวัฒนธรรมว่า ถ้าวัฒนธรรมสูญหายไปจากแผ่นดินไทย ก็จะตรงกับพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ว่า การสูญเสียวัฒนธรรมคือการสูญเสียชาติ
8. การวิจัยควรชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาที่ตัดขาดจากรากฐานทางวัฒนธรรมของตนเอง จะก่อให้เกิดผลเสียหายต่อท้องถิ่นและประเทศชาติโดยรวมสุดคณานับ จำเป็นที่ผู้นำทั้งภาครัฐและเอกชน และท้องถิ่นจะต้องทบทวนและสร้างความเข้าใจถึงการพัฒนาที่ไม่ตัดรากทางวัฒนธรรมของตนเอง นี่คือความหมายของวัฒนธรรมกับการพัฒนา
9. ในการสังเคราะห์งานวิจัยในครั้งนี้ทำให้มองเห็นว่า แนวความคิดในการวิจัยวัฒนธรรมกับการพัฒนานั้นเป็นแนวความคิดแบบแยกเป็นส่วน ๆ เช่นแยกเป็นเศรษฐกิจ จิตใจ การเมือง สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ซึ่งแนวความคิดการพัฒนาแบบแยกส่วนนั้นมักก่อให้เกิดปัญหาตามมาอีกมากมาย โดยธรรมชาติแล้วสรรพสิ่งทั้งหลายไม่แยกส่วน แต่จะเชื่อมโยงกันเป็นหนึ่งเดียวกัน เศรษฐกิจ จิตใจ การเมือง สังคมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ล้วนเชื่อมโยงเป็นเรื่องเดียวกัน ถ้าองค์ประกอบเหล่านี้เชื่อมโยงกันเป็นบูรณาการก็จะก่อให้เกิดความสมดุลหรือยั่งยืน

3. การจำแนกหมวดหมู่ประเด็นวิจัย

วัฒนธรรมกับการพัฒนา

วัฒนธรรมถือได้ว่าเป็นวิถีชีวิตที่สะท้อนให้เห็นภูมิปัญญาของชุมชน อันเกิดจากการปฏิบัติจริง โดยผ่านการเลือกสรร กลั่นกรอง ลองใช้แล้วจึงถ่ายทอดองค์ความรู้นั้นๆแก่ชุมชน เนื่องจากวัฒนธรรมเป็นปัญญาที่ผูกติดกับพื้นที่หรือแผ่นดิน จึงถือได้ว่าวัฒนธรรมคือภูมิปัญญา (พ-มิ-ปิ่น-ยา) แปลว่า ภูมิปัญญาที่ผูกติดกับแผ่นดิน วัฒนธรรมเกิดจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ซึ่งสิ่งแวดล้อมในแต่ละแห่งมีความแตกต่างกัน วัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นจึงมีรูปแบบที่แตกต่างกันออกไปด้วยเช่นกัน

ดังนั้นวัฒนธรรมจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศได้เป็นอย่างดี

ในรอบ 10 ปีที่ผ่านมา (2535-2545) มีนักวิชาการ นักวิจัยได้ทำการศึกษาวิจัยในหัวข้อเรื่อง วัฒนธรรมกับการพัฒนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมากกว่า 400 เรื่อง โดยแยกเป็นกลุ่มๆ ได้ดังนี้คือ

1. องค์ความรู้

เอกสารวิจัยและบทความทางวิชาการที่เป็นองค์ความรู้ทางด้านวัฒนธรรมในช่วงระหว่างปี พ.ศ.2535-2545 มีจำนวน 50 เรื่อง และสามารถจัดหมวดหมู่ขององค์ความรู้ออกเป็น 3 กลุ่มดังนี้คือ

1.1 ด้านประวัติศาสตร์ จำนวน 18 เรื่อง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นบทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสาร โดยผู้เขียนจะกล่าวถึงความเป็นมาของเมืองและจังหวัดต่างๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ด้านประวัติศาสตร์ สภาพทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรมและกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆของแต่ละจังหวัด ได้อย่างน่าสนใจ

1.2 ด้านวิชาการ จำนวน 22 เรื่อง เป็นทั้งบทความทางวิชาการและผลงานวิจัยที่บรรดาปราชญ์ทางสังคมศาสตร์อันได้แก่นักวิชาการ นักพัฒนาและปราชญ์ชาวบ้าน ได้ทำการศึกษาไว้อย่างเป็นระบบทั้งกระบวนการศึกษา วิชวิทยาและการจัดเก็บข้อมูลที่เป็นไปอย่างถูกต้องตามศาสตร์แห่งการวิจัย ครอบคลุมทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม โดยมีการนำเสนอในงานประชุมสัมมนาทางวิชาการที่สถาบันการศึกษาต่างๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจัดขึ้นและได้พิมพ์เป็นเอกสารเผยแพร่ต่อสาธารณะอย่างกว้างขวาง

นอกจากปราชญ์ทางสังคมศาสตร์ดังกล่าวแล้ว โรงเรียนทั้งในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ได้จัดทำหลักสูตรในการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นและทำหน้าที่เป็นศูนย์ข้อมูลท้องถิ่นให้แก่ผู้ที่สนใจได้เข้าไปศึกษาค้นคว้าหาความรู้อย่างต่อเนื่อง

1.3 เกร็ดความรู้ จำนวน 10 เรื่อง ซึ่งประกอบด้วยเกร็ดความรู้ด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี ขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนกิจกรรมต่างๆ ในวิถีชีวิตของชาวอีสานทั้งในรูปแบบของบทความ ผญา กลอนลำ ฯลฯ

2. เศรษฐกิจชุมชน

การศึกษาวิจัยเศรษฐกิจชุมชนในของภาคตะวันออกเฉียงเหนือในรอบหนึ่งทศวรรษที่ผ่านมา มีจำนวน 99 เรื่อง โดยแบ่งกลุ่มหัวข้อเรื่องที่ทำกรวิจัยออกเป็น 4 กลุ่ม ดังนี้คือ

2.1 การศึกษาสภาพทั่วไปของเศรษฐกิจภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ถึงปัจจุบัน (2488-2544) มีจำนวน 21 เรื่อง โดยในเนื้อหาจะกล่าวถึงวิถีชีวิตและสภาพเศรษฐกิจของชุมชนในยุคแรกว่าโครงสร้างทางสังคมรวมกันอยู่แบบเครือญาติ เคารพอาวุโส เชื้อบุญกรรม ศรัทธาในพระพุทธศาสนา การทำมาหากินเป็นแบบการผลิตเพื่อยังชีพโดยพึ่งตนเองเป็นหลักและต้องพึ่งพาทรัพยากรจากธรรมชาติสูง อาชีพหลักที่สำคัญได้แก่ การทำนา ทำไร่ ทำสวน วัฒนธรรมอีสานมีส่วนสำคัญทำให้ศักยภาพทางเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านเข้มแข็ง แต่ในช่วงทศวรรษ 2500 เป็นต้นมา ระบบทุนนิยมเริ่มเข้าสู่ภาคอีสาน ชาวบ้านเริ่มปรับเปลี่ยนอาชีพการเกษตรมาปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวที่สำคัญได้แก่ มันสำปะหลัง ปอแก้ว ข้าวโพด ฯลฯ และหลังจากการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 (2504-2509) เป็นต้นมาจนปัจจุบันระบบเศรษฐกิจภาคตะวันออกเฉียงเหนือก็เข้าสู่ระบบทุนนิยมเต็มตัว

2.2 การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีผลงานวิจัยจำนวน 27 เรื่อง เนื้อหาโดยรวมกล่าวถึงสาเหตุแห่งการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือว่า ความเจริญที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว เป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านสังคมและด้านเศรษฐกิจ กลายเป็นเศรษฐกิจเพื่อการค้ามากขึ้น มีความสลับซับซ้อนมากขึ้น ทำให้เศรษฐกิจของชุมชนเข้าไปผูกติดกับกลไกของตลาดมากขึ้น ชุมชนต้องปรับเปลี่ยนระบบการผลิตโดยการนำเอาเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้ เพื่อตอบสนองให้ทันต่อความต้องการของผู้บริโภค ส่งผลให้ต้นทุนในการผลิตสูงขึ้น กลไกราคาถูกกำหนดโดยพ่อค้าคนกลาง การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของคนในชุมชนลดลง

ผลจากการพัฒนาด้านเศรษฐกิจส่งผลให้ชุมชนพัฒนากลายเป็นชุมชนแบบชุมชนเมือง ชุมชนเมืองเดิมกลายเป็นชุมชนเมืองขนาดใหญ่หรือกลายเป็นเมืองหลัก ความเจริญก่อให้เกิดอาชีพใหม่ๆ เกิดขึ้นอย่างหลากหลาย โครงสร้างเศรษฐกิจชุมชนเปลี่ยนแปลงไปจากภาคเกษตรกรรมเป็นอุตสาหกรรม รายได้ต่อหัวต่อครัวเรือนเพิ่มขึ้นแต่การกระจายรายได้ไม่มีความเป็นธรรม นอกจากนี้ผลจากการพัฒนาเมืองหลักทำให้ที่ดินมีราคาสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้เกษตรกรที่มีฐานะยากจนขายที่ดินที่อุดมสมบูรณ์ให้แก่นายทุน ละทิ้งอาชีพการเกษตรไปเป็นกรรมกรขายแรงงานในภาคอุตสาหกรรมในเมืองใหญ่

จากการศึกษาวิจัยพบว่ามีปัจจัย 2 ประการที่มีส่วนสำคัญในการผลักดันโครงสร้างทางเศรษฐกิจของชุมชนอีสานเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ปัจจัยแรกคือปัจจัยภายใน คืออัตราการเพิ่มประชากรอย่างรวดเร็วของชาวอีสาน ส่วนปัจจัยประการต่อมาคือปัจจัยภายนอกซึ่งเป็นผลมาจากการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติของรัฐบาลนั่นเอง

2.3 ผลกระทบทางเศรษฐกิจของชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีผลงานวิจัยจำนวน 13 เรื่อง มีเนื้อหาโดยสรุปได้ว่าผลจากการพัฒนาเศรษฐกิจมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือทั้งในด้านบวกและด้านลบและเมื่อเปรียบเทียบผลกระทบทั้งสองด้านแล้วจะเห็นว่าแม้ประชาชนชาวอีสานจะมีรายได้เพิ่มขึ้น ทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้นก็ตาม แต่มีผลกระทบในด้านทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาอาชญากรรมและปัญหาทางสังคมอื่นๆ ตามมามากมาย ซึ่งนับวันแต่จะทวีความรุนแรง

ขึ้น ดังนั้นค่าใช้จ่ายทั้งที่เป็นเม็ดเงินและทุนด้านอื่นๆ ที่ภาครัฐต้องนำไปใช้เยียวยาแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นจะไม่คุ้มกับการสูญเสียดังกล่าว

2.4 ยุทธศาสตร์เพื่อการอยู่รอดของชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีผลงานวิจัยจำนวน 38 เรื่อง ซึ่งมีเนื้อหาโดยสรุปเป็นดังนี้คือ การแทรกตัวของระบบทุนนิยมเข้าสู่เศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวนาทำให้ชาวนาต้องเผชิญความเสี่ยงเพิ่มขึ้น ดังนั้นยุทธศาสตร์ที่สำคัญที่จะรักษาชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือให้อยู่รอดมีดังนี้คือ

2.4.1 นำกระบวนการผลิตเพื่อการบริโภคภายในครอบครัวมาใช้ควบคู่ไปกับกระบวนการผลิตเพื่อการค้า

2.4.2 นำเอาภูมิปัญญาไทยที่สมาชิกในชุมชนได้รับการถ่ายทอดจากบรรพชน มาพัฒนากระบวนการผลิตให้กลายเป็นสินค้าที่มีคุณภาพส่งออกสู่ตลาดสากล จะทำให้ชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้นและส่งผลให้มีคุณภาพชีวิตดีขึ้นตามมา

2.4.3 นำเอาวัฒนธรรมซึ่งเป็นจุดแข็งของชุมชนอีสานมาปรับเปลี่ยนเป็นสินค้าที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรมเป็นสินค้าประเภทเดียวที่ไม่มีคู่แข่งเป็นสินค้าที่ไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติและเป็นสินค้าที่ขายไม่มีวันหมด

3. ความยากจน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัญหาความยากจนของชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีจำนวน 17 เรื่อง ซึ่งสามารถสรุปภาพโดยรวมได้ว่า สภาพเศรษฐกิจของครอบครัวอีสานที่ยากจนนั้นมีอาชีพหลัก 2 อาชีพคือ อาชีพเกษตรกรรมและอาชีพรับจ้าง ส่วนสาเหตุที่ทำให้ฐานะทางเศรษฐกิจอยู่ในเกณฑ์ที่ต่ำนั้นมีสาเหตุหลายประการ อาทิเช่น พื้นฐานครอบครัวมีฐานะยากจน การศึกษาค่ำ ขาดการวางแผนชีวิตที่ดี มีที่ดินทำกินน้อยหรือไม่ที่ดินทำกิน เป็นต้น จึงก่อให้เกิดภาวะหนี้สินซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นหนี้สินนอกระบบ จากปัญหาความยากจนดังกล่าวรัฐพยายามที่จะแก้ปัญหาความยากจนให้ลดลงจึงมีการจัดตั้งหน่วยงานต่างๆ ขึ้นมาเพื่อให้ความช่วยเหลือ เช่นการจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านละล้าน โครงการSME การส่งเสริมสินค้า OTOP และอาชีพเสริมต่างอีกเป็นจำนวนมากแต่ปัญหาความยากจนก็ยังไม่ลดลงตามเป้าหมายของรัฐบาล

4. แรงงาน

การศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแรงงานภาคอีสานในช่วงระยะเวลา 10 ปี (2535-2545) ที่ผ่านมามีผลงานที่เกี่ยวข้องกับแรงงานโดยรวม จำนวน 35 เรื่อง โดยในรายงานการวิจัยได้แยกกล่าวถึงแรงงานเด็กจำนวน 4 เรื่อง แรงงานสตรี 11 เรื่อง และอีก 20 เรื่องที่เหลือเป็นการกล่าวถึงแรงงานโดยรวมๆ ไม่แยก

ว่าเป็นเพศหญิงหรือชายอย่างชัดเจน ซึ่งรายงานการวิจัยจำนวน 30 เรื่อง กล่าวถึงประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับแรงงานพอสรูปได้ดังนี้คือ

4.1 สาเหตุ เป็นการกล่าวถึงสาเหตุที่นำไปสู่การเข้าสู่อาชีพขายแรงงานว่ามีสาเหตุหลายประการ เช่น การขาดที่ดินทำกิน มีภาระหนี้สิน ความยากจน ดินทำกินขาดความอุดมสมบูรณ์ ภาวะแปรปรวนของธรรมชาติ อาชีพด้านการเกษตรไม่พอเลี้ยงครอบครัว มีปัญหาครอบครัว ค่าตอบแทนค่าแรงงานอาชีพอื่นสูงกว่า ถูกชักชวน ล่อลวง เลียนแบบหรือเอาอย่าง คนในชุมชนที่ประสบผลสำเร็จที่มีฐานะความเป็นอยู่ดีขึ้น

4.2 ลักษณะการทำงาน มีหลายลักษณะคือ ไปเช้า – เย็นกลับ ไปเฉพาะฤดูกาลที่ว่างเว้นจากการทำนา ไปชั่วคราวและมีเกษตรกรเปลี่ยนอาชีพไปขายแรงงานเป็นการถาวรก็มีจำนวนมากและมีแนวโน้มจำนวนที่จะทวีขึ้นเรื่อยๆ

4.3 สถานที่ไปทำงาน มีทั้งในตัวจังหวัดที่ตนมีภูมิลำเนา ต่างจังหวัดทั้งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคอื่นๆ แต่ที่นิยมไปขายแรงงานมากที่สุดได้แก่ ที่กรุงเทพฯ และเขตปริมณฑล แต่ก็มีจำนวนไม่น้อยที่ไปขายแรงงานในต่างประเทศทั้งในแบบที่ไปโดยสมัครใจ ไปโดยถูกต้องตามกฎหมาย แต่หลายคนที่ไม่ขายแรงงานในต่างแดนเพราะถูกล่อลวงโดยนายหน้าที่จัดหางานหรือถูกคนที่รู้จักคุ้นเคยหลอกลวงก็มี

4.4 ประเภทงานที่ทำ ปรากฏว่ามีอาชีพที่หลากหลายทั้งประเภทงานที่ต้องใช้ฝีมือได้ค่าตอบแทนสูงและแรงงานไร้ฝีมือที่ได้ค่าตอบแทนต่ำๆ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสามารถเฉพาะตัวของแรงงานแต่ละคน อาชีพต่างพอสรูปได้ดังนี้คือ งานก่อสร้าง ตัดเย็บเสื้อผ้า-ผ้า ทอแห อวน ร้านอาหาร พนักงานบริการ เสริมสวย คนรับใช้ แม่บ้าน ขายอาหารพื้นเมือง เร่ขายสินค้าพื้นเมือง หรือแม้แต่อาชีพเสริมพิเศษ ก็มีเป็นจำนวนมาก

4.5 การเปลี่ยนงาน เนื่องจากคนงานส่วนใหญ่เป็นแรงงานจากภาคการเกษตรเมื่อเข้าสู่แรงงานสายอื่น ทำให้ขาดทักษะไร้ฝีมือก็มีผลกระทบต่อรายได้ แรงงานบางส่วนจึงตัดสินใจเปลี่ยนงานเพื่อรายได้ค่าตอบแทนที่สูงกว่า แต่การเปลี่ยนงานของคนงานบางคน ค่าตอบแทนหรือเงินเดือนไม่ใช่สาเหตุเดียวที่ทำให้คนงานตัดสินใจเปลี่ยนงาน หากแต่ยังมีสาเหตุอีกหลายประการ เช่น งานหนัก ถูกเอารัดเอาเปรียบ นายจ้างจู้จี้ขี้บ่น สวัสดิการไม่ดี สิ่งแวดล้อมไม่ดี ถูกบีบบังคับให้ออก ปลอดภัยเพราะหมดสัญญาจ้าง บริษัทปิดกิจการ ฯลฯ ซึ่งสาเหตุดังกล่าวข้างต้นผู้ขายแรงงานบางส่วนตัดสินใจเปลี่ยนงาน บางส่วนตัดสินใจกลับภูมิลำเนา ต่อความรู้สึกของคนงานที่ต้องเปลี่ยนงาน และบางรายต้องเปลี่ยนสภาพกลายเป็นคนตกงานในที่สุด ผลการวิจัยต่อความรู้สึกดีใจหรือเสียใจที่ต้องเผชิญกับเหตุการณ์อย่างนั้น ปรากฏว่าแรงงานเหล่านั้น บางส่วนมีความรู้สึกเสียใจเพียงเล็กน้อย บางคนบอกว่ามีความรู้สึกเฉยๆ เพราะไม่ได้ขายแรงงานเป็นอาชีพหลัก หากแต่เข้ามาขายแรงงานเพียงเพื่อเป็นอาชีพเสริม หรือเข้ามาหาประสบการณ์ เมื่อมีสภาพกลายเป็นคนตกงานก็ยังมิอาชีพภาคการเกษตรรองรับจึงไม่รู้สึกเสียใจแต่อย่างใด

ผลกระทบ ผลการวิจัยการเปลี่ยนอาชีพจากภาคการเกษตรไปสู่ภาคแรงงาน มีผลกระทบโดยรวม ดังนี้

ผลดี ได้รับประสบการณ์มากขึ้น มีความรู้มีทักษะสูงขึ้น และที่สำคัญคือมีรายได้เพิ่มขึ้น

ผลเสีย ทำให้ขาดแรงงานในท้องถิ่น สมอ่งไหล ค่าใช้จ่ายพุ่งเพือย เกิดปัญหาสังคม / ปัญหาครอบครัว สูญเสียเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น

4.6 ความพึงพอใจของนายจ้าง ผลการวิจัยปรากฏว่า นายจ้างมีความพึงพอใจในแรงงานหญิงมากกว่าแรงงานชายโดยเฉพาะในดานความขยัน ตรงต่อเวลา การทำงานตามคำสั่งของนายจ้างได้ปรารถนา กว่า มีมนุษยสัมพันธ์ต่อส่วนรวมและนายจ้างดีกว่า ตลอดจนไม่เปลี่ยนแรงงานบ่อย

4.7 ความตระหนักของแรงงานต่อความปลอดภัย ผลการวิจัยพบว่าคนงานส่วนใหญ่มีความตระหนักต่อสุขภาพและความปลอดภัยอยู่ในเกณฑ์ต่ำ ไม่มีการเตรียมป้องกันภัยอันตรายที่อาจเกิดจากการทำงานไว้ล่วงหน้า และเมื่อมีอุบัติเหตุถ้าไม่รุนแรงจนเกินไปก็จะรักษาตัวเองตามมีตามเกิดไม่ไปพบหมอหรือไปโรงพยาบาล

5. สุขภาพ

มีผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในช่วง 10 ปี (2535-2545) มีจำนวนมากถึง 52 เรื่อง โดยแบ่งกลุ่มของงานวิจัยออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้คือ

5.1 กลุ่มอาหาร มีงานวิจัยเกี่ยวกับอาหารอีสานจำนวน 22 เรื่อง โดยกล่าวถึงความเป็นมา วัตถุประสงค์ กระบวนการทำอาหาร ตลอดจนสรรพคุณของอาหารอีสานที่หลากหลาย ซึ่งอาหารอีสานส่วนใหญ่จะมีรสจัด นอกจากนี้งานวิจัยบางเรื่องได้กล่าวถึงพฤติกรรมการบริโภคอาหารของชาวอีสานว่าในอดีตมีพฤติกรรมในการบริโภคอาหารแบบสุกๆ ดิบๆ ประเภทลาบ ก้อยและปลาดิบ จึงเป็นสาเหตุให้เกิดโรคพยาธิต่างๆ แต่ในปัจจุบันพฤติกรรมการบริโภคอาหารแบบสุกๆ ดิบๆ นั้นเริ่มลดลง สาเหตุที่ทำให้พฤติกรรมการบริโภคที่ไม่ถูกสุขลักษณะลดลงนั้นสืบเนื่องมาจากการที่ชาวอีสานได้รับการศึกษาสูงขึ้น การประชาสัมพันธ์ด้านสาธารณสุขของรัฐเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพเข้าถึงทุกชุมชนทุกหมู่บ้านนั่นเอง

สำหรับโรคที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการบริโภคอาหารที่ไม่เหมาะสมที่พบเห็นบ่อยๆ ในหมู่นคนอีสานคือ โรคอุจจาระร่วง โรคบิด อาหารเป็นพิษ โรคพยาธิต่างและโรคขาดสารอาหาร เป็นต้น

5.2 กลุ่มป้องกัน มีจำนวนผลงานวิจัย 13 เรื่อง ซึ่งกล่าวถึงการป้องกันตนให้พ้นจากโรคร้ายต่างๆ ที่เกิดขึ้นและอยู่ในความสนใจของประชาชนในขณะนั้น เช่นโรคไข้เลือดออก โรคฉี่หนู เป็นต้น โดยกระทรวงสาธารณสุขจะเป็นหน่วยงานหลักในการรณรงค์ให้ความรู้ ซึ่งก็ได้ผลเป็นอย่างดี ทำให้ประชาชนรู้เท่าทันโรคที่เกิดขึ้นและรู้จักวิธีการป้องกันตนให้ปลอดภัยจากโรคร้ายต่างๆ ได้ดีขึ้น

5.3 กลุ่มดูแลรักษา ผลงานวิจัยที่จัดอยู่ในกลุ่มการดูแลรักษานั้นมีจำนวน 17 เรื่อง เป็นที่น่าสังเกตว่างานวิจัยส่วนใหญ่จะเน้นในเรื่องการดูแลรักษาผู้ป่วยที่ติดเชื้อ HIV หรือเอดส์ โดยเสนอแนะวิธีการดูแลผู้ป่วยโดยวิธีการให้รู้จักทำใจปล่อยวางและบำรุงรักษาสุขภาพให้แข็งแรง พร้อมทั้งเสนอแนวทางการรักษาเชื่อว่า ผู้ป่วยควรมีทางเลือกในการรักษาโดยใช้ยาสมุนไพร หรือผสมผสานกันระหว่างยาแผนปัจจุบันกับยาสมุนไพรควบคู่ไปกับการทำสมาธิ และขอให้ครอบครัวชุมชนได้ให้กำลังใจแก่ผู้ป่วยโดยไม่แสดงอาการรังเกียจ

6. การเกษตร

การศึกษาวิจัยด้านการเกษตรของภาคตะวันออกเฉียงเหนือในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา (2535 -2545) มีจำนวน 18 เรื่อง เนื้อหาโดยรวมเป็นการกล่าวถึง สภาพวิถีชีวิต คุณภาพชีวิต ปัญหาและแนวทางการแก้ปัญหาของกลุ่มเกษตรกรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรายย่อย ทำนาเป็นหลักแต่มีพื้นที่ในการถือครองน้อย ผลผลิตที่ได้จึงไม่พอเลี้ยงครอบครัว รวมทั้งผลผลิตก็ขายได้ไม่คุ้มกับราคาค้นทุน ดังนั้นประชาชนจึงตกอยู่ในภาวะยากจน มีหนี้สินล้นพ้นตัว จนต้องทิ้งอาชีพภาคการเกษตรไปขายแรงงานในภาคอุตสาหกรรมและงานบริการในที่สุด

แม้ว่ารัฐพยายามส่งเสริมความรู้และพัฒนาอาชีพเสริมให้จัดหาเมล็ดพันธุ์พืชที่มีคุณภาพดี ตลอดจนนำเอาเทคโนโลยีหรือนวัตกรรมใหม่เข้ามาใช้เพื่อทุนแรงและเพิ่มผลผลิต ก็ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ทั้งนี้เพราะเกษตรกรยังขาดความรู้ ความเข้าใจในการประกอบอาชีพใหม่ ประกอบกับมีงบประมาณไม่เพียงพอในการมาลงทุนอาชีพใหม่ เกษตรกรขาดการรวมกลุ่มกันจึงขาดอำนาจในการต่อรองกับกลุ่มพ่อค้านายทุน จากข้อมูลดังกล่าวเหล่านี้ ล้วนแต่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาอาชีพเกษตรกรรรมมาโดยตลอด

7. การท่องเที่ยว

เป็นที่น่าสนใจว่าผลงานการศึกษาวิจัยด้านการท่องเที่ยวของภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีจำนวนน้อยมาก คือมีเพียง 5 เรื่องเท่านั้นโดยภาพรวมของงานวิจัยด้านการท่องเที่ยว จะศึกษาเพียง 3 ด้าน คือ

1. ศึกษาด้านศักยภาพของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในลุ่มแม่น้ำมูล เพื่อเสริมสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน
2. ศึกษาความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อสถานบริการ ที่พักแรมแบบประหยัด ซึ่งพบว่าระดับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวขึ้นอยู่กับ เพศ อายุ ระดับการศึกษาและรายได้ เป็นสำคัญ
3. ศึกษาถึงการท่องเที่ยวกับกระแสวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงพบว่า การท่องเที่ยวในปัจจุบันมีการทำลายเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนจนกลายเป็นการขายวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวไปในที่สุด

8. การพัฒนาชุมชน

ในรอบทศวรรษที่ผ่านมา (2535-2545) มีผลงานเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนจำนวน 41 เรื่อง ซึ่งสามารถแบ่งหัวข้อวิจัยออกเป็นกลุ่มใหญ่ๆ เป็น 4 กลุ่มดังนี้คือ

8.1 การพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง จำนวน 8 เรื่อง ที่กล่าวถึงกระบวนการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พอสรุปได้ว่า การสร้างชุมชนให้มีความเข้มแข็งนั้น ผู้นำชุมชนและกรรมการจะต้องมีการจัดทำแผนแม่บทเพื่อกำหนดทิศทางในการพัฒนาชุมชนให้เป็นไปได้ในเชิงรุกก่อน เพราะกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนนั้นเป็นเครื่องมือในการค้นหาความต้องการของชุมชนในการพัฒนาศักยภาพของตน โดยปัจจัยที่ส่งเสริมความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนนั้นพบว่ากลุ่มผู้นำชุมชนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญที่สุด

8.2 พลังชุมชน มีผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพลังชุมชนจำนวน 14 เรื่อง โดยผลการวิจัยพบว่า นอกเหนือจากกลุ่มผู้นำชุมชนที่ถือว่าเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนแล้ว กลุ่มพระสงฆ์และกลุ่มสตรี ก็ถือได้ว่าเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการระดมพลังมวลชนให้ออกมามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนให้มีความเจริญก้าวหน้า มีคุณภาพชีวิตและการบริการด้านสวัสดิการต่างๆ ในชุมชนได้เป็นอย่างดี

โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระสงฆ์ถือได้ว่าเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการให้คำปรึกษาและประสานงานกับประชาชนหรือหน่วยงานต่างๆ ได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้เนื่องจากสถาบันทางศาสนาเป็นสัญลักษณ์แห่งความดี จึงได้รับความเคารพ ความศรัทธาจากประชาชนอันเป็นบ่อเกิดแห่งพลังในการพัฒนาชุมชนทั้งในด้านการจัดการป่าไม้ เป็นผู้ให้การศึกษา เป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชน เป็นผู้นำในการพัฒนาจิตใจ พัฒนาเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม โดยบูรณาการเข้ากับความเชื่อทางศาสนาได้อย่างลงตัว

ส่วนบทบาทของสตรีนั้น พบว่าสตรีเป็นผู้มีบทบาทสำคัญยิ่งในการร่วมกิจกรรมในการพัฒนาของชุมชน โดยเฉพาะสตรีที่ก้าวขึ้นมาเป็นผู้นำในท้องถิ่น กลายเป็นหัวหอกสำคัญในการระดมพลังของชุมชนมาร่วมกันพัฒนาท้องถิ่น อย่างทุ่มเทและเสียสละ ส่วนสาเหตุที่ทำให้ผู้นำที่เป็นสตรีทำงานอย่างทุ่มเทนั้น ผลการวิจัยพบว่า ผู้นำสตรีเหล่านั้นมีรากฐานมาจากครอบครัวที่มีชาติตระกูลดี มีทรัพย์สินหรือมีบารมีของสามีสูง และเป็นผู้อุทิศตนทำประโยชน์ต่อส่วนรวมจนได้รับการยอมรับจากชุมชน จากปัจจัยดังกล่าวได้ส่งผลให้สตรีกลายเป็นพลังสำคัญในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง

8.3 การมีส่วนร่วม มีรายงานวิจัยจำนวน 15 เรื่อง ที่กล่าวถึงการเข้ามามีส่วนร่วมของหน่วยงานภาครัฐและประชาชนในการพัฒนาชุมชนโดยมีรูปแบบที่หลากหลาย อาทิเช่น หน่วยงานของรัฐ เช่น โรงเรียน ทั้งระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา มีการจัดทำหลักสูตรเรื่องการเมือง การปกครองในระบอบประชาธิปไตย เพื่อปลูกฝังความรู้ความเข้าใจในระบอบการปกครอง เข้าใจสิทธิหน้าที่ของพลเมือง ในฐานะที่เขาเหล่านั้นเป็นส่วนหนึ่งของพลเมืองไทย

ส่วนการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นจะเห็นได้จากการไปใช้สิทธิใช้เสียงในการเลือกตั้ง หรือ แม้แต่การสมัครรับเลือกตั้งต่างๆ ทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น ก็ล้วนแต่มีส่วนสำคัญในการพัฒนา ชุมชนและประเทศชาตินั่นเอง

8.4 ความขัดแย้ง มีผลงานวิจัยที่ศึกษาถึงความขัดแย้ง มีจำนวน 4 เรื่อง ซึ่งข้อขัดแย้งส่วนใหญ่ เป็นความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะความขัดแย้งที่เกี่ยวกับที่ดินสาธารณประโยชน์ คู่กรณีมักเป็นชุมชนกับหน่วยงานของรัฐ ที่เหลือเป็นความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับโรงงานอุตสาหกรรมที่ ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและสิ่งแวดล้อมในชุมชน

9. สิ่งแวดล้อม

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในรอบ 10 ปี (2535-2545) ที่ผ่านมามีการศึกษาวิจัยจากองค์กร สถาบันการศึกษาและนักวิจัย มีเป็นจำนวนมากถึง 71 เรื่อง โดยสามารถจัดหมวดหมู่ของการวิจัยเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมได้ 3 กลุ่มใหญ่คือ

9.1 ทรัพยากรธรรมชาติ ประกอบด้วยทรัพยากรป่าไม้และทรัพยากรน้ำ

กรณีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับป่าไม้นั้น ส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชน ซึ่งจะกล่าวถึงพัฒนาการของป่าชุมชนว่ามีพัฒนาการสำคัญ 2 ระยะ คือ ยุคที่สังคมเป็นบ้านป่า สภาพป่าไม้มีความอุดมสมบูรณ์ถือว่าป่าเป็นปัจจัยสำคัญต่อวิถีชาวบ้านอย่างแท้จริง ชาวบ้านสามารถเข้าไปเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากป่าได้อย่างเต็มที่ มีอิสระ ระบบความเชื่อเรื่องพระภูมิเจ้าที่ผีป่าจะช่วยป้องกันป่าไม้ไม่ให้ถูกทำลาย ด้วยเกรงว่าถ้าตัดไม้จากป่าจะถูกปู่ตาลงโทษต้องมีอันเป็นไป ป่าไม้ในชุมชนจึงไม่ถูกทำลาย ในยุคต่อมาเรียกว่ายุคบุกเบิกป่า ซึ่งมีผลมาจากการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ในการพยายามที่จะพัฒนาให้ประเทศมีความเจริญก้าวหน้า พัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น รัฐมีนโยบายส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกพืชเศรษฐกิจในเชิงพาณิชย์ จากผลพวงดังกล่าวทำให้ประชาชนหันมาแผ้วถางป่าเพื่อต้องการพื้นที่ในการเพาะปลูก จึงทำให้ป่าไม้ถูกทำลายลงอย่างรวดเร็ว เมื่อป่าไม้ถูกทำลายอย่างรวดเร็วก็ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและสิ่งแวดล้อมต่างๆ อย่างมากมาย เช่น ฝนไม่ตกถูกต้องตามฤดูกาล อุณหภูมิโลกสูงขึ้น วิถีชีวิตของชุมชนเปลี่ยนแปลงไป ฯลฯ

ดังนั้นรัฐจึงได้เข้ามาจัดการป่าไม้โดยตรง มีการตรากฎหมายมาบังคับใช้ มีเจ้าหน้าที่ มีหน่วยงานเข้ามารับผิดชอบมากขึ้น แต่ก็ไม่สามารถแก้ปัญหาป่าไม้ได้ทั้งหมด ฉะนั้นชุมชนจึงต้องเข้าไปมีบทบาทในการจัดการป่าไม้ในลักษณะป่าชุมชน ซึ่งเป็นการร่วมแรงร่วมใจกันของพระสงฆ์ คณะกรรมการหมู่บ้าน และชาวบ้านร่วมกันกำหนดระเบียบกฎเกณฑ์ในการใช้ประโยชน์จากป่าและร่วมกันสร้างจิตสำนึกให้ชุมชนเห็นความสำคัญของป่า โดยนำเอากระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรมประเพณีมาเป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์ป่า อย่างเช่นกิจกรรมการบวชต้นไม้ เป็นต้น

จากผลงานการวิจัยเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าในพื้นที่ภาคอีสานผู้ที่มีบทบาทสำคัญหรือเป็นผู้นำในการอนุรักษ์ป่า ปรากฏว่าพระสงฆ์เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์โดยได้รับความร่วมมือจากชุมชนเป็นอย่างดี ทั้งนี้เพราะชาวอีสานมีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา มีความเชื่อในเรื่องบาปบุญและศรัทธาต่อพระสงฆ์ จึงให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ไว้เป็นมรดกให้แก่ลูกหลานได้เป็นอย่างดี

ส่วนกรณีของทรัพยากรน้ำนั้น มีผลงานวิจัย 15 เรื่อง ที่ศึกษาถึงสถานการณ์และแนวโน้มของแหล่งน้ำในภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งจะพบปัญหาสำคัญคือ แหล่งน้ำตื้นเขิน มีมลภาวะทางน้ำ การแพร่ขยายของวัชพืช ความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานของรัฐกับประชาชนในการเข้าไปจัดการแหล่งน้ำ แล้วกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวบ้าน ดังตัวอย่างเหตุการณ์ที่เขื่อนปากมูล จังหวัดอุบลราชธานี เขื่อนราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ เป็นต้น

9.2 ชุมชนแออัดในสังคมเมือง ซึ่งมีผลงานวิจัย จำนวน 14 เรื่อง ที่กล่าวถึงสาเหตุแห่งปัญหาเกิดจากชาวชนบทที่มีฐานะยากจน ละทิ้งอาชีพภาคการเกษตรที่ไม่พอเลี้ยงครอบครัว อพยพเข้ามาขายแรงงานในเมืองใหญ่ แต่ด้วยรายได้จากการขายแรงงานอยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างต่ำ จึงทำให้การจัดการเรื่องที่พักอาศัยมีคุณภาพต่ำลงเช่นกัน มีการปลูกบ้านเรือนอยู่อย่างแออัด ไม่ถูกสุขลักษณะ การกระจายตัวของชุมชนไม่เป็นระเบียบ การบริการด้านสาธารณะไม่ทั่วถึง บางแห่งไม่มีน้ำประปา ไม่มีไฟฟ้าใช้ ถนนหนทางเป็นหลุมเป็นบ่อ น้ำท่วมขังไม่มีทางระบายน้ำ ทำให้น้ำเน่า ขยะเน่าเหม็นเนื่องจากระบบการจัดเก็บไม่ดี ซึ่งปัญหาเหล่านี้ทวีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้นและขยายไปยังเมืองใหญ่หลายแห่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

9.3 การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ มีการศึกษาวิจัยจำนวน 5 เรื่อง โดยการศึกษาวิจัยนั้นจะให้ความสำคัญต่อสตรีในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยงานวิจัยจะนำเสนอถึงบทบาทของสตรีกับขบวนการเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อม พบว่า การเข้าร่วมในขบวนการทำให้ผู้หญิงมีมุมมองต่อรัฐและสังคมในเชิงวิพากษ์มากขึ้น และสตรีในชนบทมีบทบาทในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งในระดับครอบครัวและชุมชนมากขึ้นในปัจจุบัน

10. ศาสนา ความเชื่อและวัฒนธรรม

ในระยะเวลาหนึ่งทศวรรษที่ผ่านมามีผลงานศึกษาวิจัยเกี่ยวกับศาสนา ความเชื่อและวัฒนธรรม จำนวน 27 เรื่อง โดยแบ่งเป็นด้านศาสนาและวัฒนธรรม จำนวน 15 เรื่อง อีกจำนวน 12 เรื่องที่เหลือเป็นงานวิจัยด้านความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับโลกทัศน์ของชาวอีสาน

ผลงานการวิจัยด้านศาสนาและวัฒนธรรมนั้นสามารถจัดเป็นหมวดหมู่เป็นดังนี้ คือ

10.1 ด้านการอนุรักษ์

10.1.1 บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม พบว่าพระสงฆ์ยังไม่เข้าใจบทบาทและการให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านอยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างต่ำ

10.1.2 บทบาทของประชาชนหรือชาวบ้าน ภาพโดยรวมพบว่า ชาวบ้านได้ให้ความสำคัญและให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านอยู่ในเกณฑ์ดี โดยเฉพาะประเพณีความเชื่อเกี่ยวกับฮีตสิบสองที่มีการยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมาจนปัจจุบัน

10.1.3 บทบาทของภาครัฐ อันประกอบด้วยโรงเรียน สำนักงานศึกษาธิการ หน่วยงานภาครัฐได้ให้การส่งเสริมการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมมาด้วยดีและสืบเนื่องมาโดยตลอด นักเรียนมีจิตสำนึกในคุณค่าวัฒนธรรมอยู่ในระดับดี แต่มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง

10.2 โลกทัศน์และความเชื่อ ผลการวิจัยพบว่าชาวอีสานยังคงมีโลกทัศน์ที่มั่นคงเหนียวแน่นต่อระบบความเชื่อต่างๆ ในด้านศาสนา ขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมที่จะมีผลทั้งต่อคน ต่อธรรมชาติ และอำนาจเหนือธรรมชาติ อาทิเช่น ความเชื่อเรื่อง ดอนปู่ตา ซึ่งเป็นกุศโลบายที่จะสร้างความสามัคคีของสมาชิกในชุมชน ในการที่จะรักษาทรัพยากรป่าไม้และทรัพยากรอื่นๆ ในบริเวณดอนปู่ตาไม่ให้ถูกทำลายโดยอำนาจเหนือธรรมชาติว่าเป็นผู้ให้คุณให้โทษต่อชุมชน ต่อพฤติกรรมของสมาชิกชุมชนที่ปฏิบัติต่อกันและต่อศาลปู่ตาหรือความเชื่อเรื่องบุญชะเวศ ที่มุ่งเน้นให้รู้จักการบริจาคหรือให้ทาน หรือวัฒนธรรมข้าวที่พยายามชี้ให้เห็นว่าข้าวไม่ใช่แค่เพียงอาหารธรรมดาที่ใช้เพียงเพื่อการบริโภคเท่านั้นหากแต่ข้าวยังเป็นเครื่องหมายทางวัฒนธรรมและเป็นสัญลักษณ์ของพลังชีวิตอีกด้วย เป็นต้น

4. ปัญหาในการวิจัยและข้อเสนอแนะ

จากการรวบรวมเอกสารการวิจัยเพื่อนำมาสังเคราะห์องค์ความรู้เนื้อหาและวิธีวิจัยในช่วง 10 ปีที่ผ่านมาได้พบปัญหาหลายประการคือ

1. แหล่งข้อมูลงานวิจัยมีสภาพอยู่กระจัดกระจาย ตามสถาบันการศึกษา องค์กรต่างๆทั้งภาครัฐ เอกชนและหน่วยงานที่ให้ทุนวิจัย นอกจากนี้ยังมีผลงานจำนวนมากที่ยังไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่ จึงทำให้ยากแก่การเข้าถึงแหล่งข้อมูล
2. การศึกษาวิจัยส่วนมากจะมีหัวข้อเรื่องเหมือนกันหรือคล้ายคลึงกันเป็นจำนวนมาก จะแตกต่างกันบ้างเฉพาะพื้นที่ทำการวิจัย ทำให้งานวิจัยมีลักษณะซ้ำซ้อนกันก่อให้เกิดการสูญเสียทั้งเวลา และการลงทุน
3. ผลจากข้อ 1 และข้อ 2 ทำให้งานวิจัยของภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีสภาพที่ย่ำอยู่กับที่ ไม่มี ความก้าวหน้าในการสร้างองค์ความรู้ใหม่ ๆ ให้แก่วงการวิจัย
4. การสังเคราะห์ข้อมูลบรรณานิติทัศน์ในครั้งนี้มีข้อจำกัดในเรื่องรายละเอียดของข้อมูล ข้อมูลขาดความชัดเจนเพราะสาระที่นำเสนอสั้นมาก กล่าวคือบรรณานิติทัศน์แต่ละเรื่องมีความยาวเพียง 4-5 บรรทัด จึงเป็นการยากที่จะอธิบายให้เห็นถึงแนวคิดทฤษฎีและกระบวนการในการดำเนินงานของผู้วิจัยได้

ข้อเสนอแนะ

1. เพื่อให้การศึกษาสังเคราะห์ความรู้ แนวคิดทฤษฎีและข้อค้นพบในครั้งต่อไป ควรทำการสังเคราะห์จากบทคัดย่อของงานวิจัยเพราะมีรายละเอียดมากกว่าจะทำให้สามารถทราบถึงแนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย
 2. หน่วยงานภาครัฐและเอกชน ควรส่งเสริมสนับสนุนให้มีการศึกษาวิจัยให้เพิ่มมากขึ้น ด้วยการเพิ่มงบประมาณให้สถาบันต่าง ๆ ทำการรวบรวมผลงานวิจัยในทุกแขนงไว้ให้ได้มากที่สุดเพื่อให้นักศึกษาและบุคคลทั่วไปได้ใช้ศึกษา
 3. การศึกษางานวิจัยด้านวัฒนธรรมของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ยังมีจำนวนค่อนข้างน้อย และกระจุกอยู่ในกลุ่มของนักวิจัยในมหาวิทยาลัยเป็นส่วนใหญ่ นักวิจัยท้องถิ่นหรือคนในท้องถิ่นที่ยังขาดโอกาสที่จะทำการศึกษาวิจัยทั้งนี้เพราะไม่มีทุนสนับสนุนหรือเข้าถึงแหล่งทุนได้ยาก
 4. ควรมีการสร้างนักวิจัยรุ่นใหม่ รวมทั้งเปิดโอกาสให้นักวิจัยท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการทำงานวิจัยให้มากขึ้น
 5. หน่วยงานภาครัฐและเอกชนควรจัดสรรงบประมาณสนับสนุนงานวิจัยให้มีจำนวนมากขึ้น
 6. ผลงานวิจัยส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยที่เป็นองค์ความรู้เบื้องต้นเท่านั้น ไม่สามารถนำไปเป็นแม่แบบที่สามารถนำไปสู่การปฏิบัติที่ได้ผลจริง ทำให้ผลประโยชน์ที่ได้รับไม่คุ้มค่ากับเวลาและทุนที่ลงไป
 7. ผลงานส่วนใหญ่หลังการสังเคราะห์ข้อมูลภาคสนามแล้วไม่ได้ส่งให้ชุมชนหรือผู้มีส่วนได้เสียตรวจสอบความถูกต้อง
 8. ในโอกาสต่อไปควรมีการศึกษาสังเคราะห์งานวิจัยย้อนหลังให้ได้มากที่สุดเพื่อที่จะมองเห็นภาพพัฒนาการของงานวิจัยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือประกาศได้ชัดเจนยิ่งขึ้น
-

การประเมินและสังเคราะห์สถานภาพ
องค์ความรู้การวิจัยวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ :
ศิลปวัฒนธรรม

โดย
ผศ.ชลิต ชัยครรชิต
และคณะอนุกรรมการวิจัยวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

เสนอ
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
กระทรวงวัฒนธรรม
2549

บทนำ

ความเป็นมาของประเด็นการศึกษาวิเคราะห์

ช่วงทศวรรษที่ผ่านมาเป็นยุคแห่งการรื้อฟื้นวัฒนธรรมและภูมิปัญญาดั้งเดิมของไทย มีงานค้นคว้าวิจัยปรากฏอยู่ในประเทศเป็นจำนวนมาก ทั้งการศึกษาวิจัยอย่างไม่เป็นทางการและการศึกษาค้นคว้าวิจัยอย่างเป็นทางการ การสร้างกระแสการแสวงหาความรู้โดยท้องถิ่นที่เรียกว่า "วัฒนธรรมชุมชน" โดยองค์กรท้องถิ่น พิพิธภัณฑ์ สถาบันการศึกษา ศูนย์วัฒนธรรมท้องถิ่น ปราชญ์ผู้รู้ท้องถิ่น ตลอดจนการมีศูนย์วัฒนธรรมท้องถิ่นในท้องถิ่น โรงเรียน วัด ชุมชน ทำให้การแสวงหาความรู้ทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตามการละเลยในคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่นของคนรุ่นใหม่กลับเป็นสาเหตุสำคัญของการนำความรู้ทางวัฒนธรรมเพื่อมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาอย่างยั่งยืน แม้ในเป้าหมายของการพัฒนาในปัจจุบันจะได้มุ่งเน้นการพัฒนาที่มาจากความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมของชุมชนก็ตาม

การให้นิยามความหมายทางวัฒนธรรมในลักษณะนามธรรม ก็อาจเป็นเหตุผลสำคัญประการหนึ่งในการใช้มิติวัฒนธรรมในการพัฒนา สำหรับในกรอบการประเมินทางด้านศิลปวัฒนธรรม ได้กำหนดใช้กรอบในการประเมินโดยให้ความหมายของคำว่าศิลปวัฒนธรรม อันหมายถึงการศึกษาผลงานที่เป็นการแสดงออกของการเป็นสมาชิกทางสังคมอันประกอบไปด้วยความรู้ ภูมิปัญญา ทัศนกรรมการช่าง การทอผ้า การนำความรู้ทางวัฒนธรรมมาแปลงเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่

ดังนั้นการประเมินผลงานด้านศิลปวัฒนธรรม ตามกรอบการรวบรวมผลงานเพื่อการประมวลผลงานในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา จึงครอบคลุมศิลปวัฒนธรรม ในความหมายถึงการศึกษาเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้าวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตทั้งในส่วนที่เป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม วัฒนธรรมที่เป็นวิถีชีวิตของชุมชน ดังนั้นในการรวบรวมผลงานในกรอบศิลปวัฒนธรรมจึงครอบคลุมทั้งงานวิจัยทางการดำรงชีพ ผลผลิตทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม เช่นงานศิลปหัตถกรรม ค่านิยม ความคิด ความเชื่อและศาสนา จารีตประเพณี องค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะการแสดง รวมทั้งสถาปัตยกรรม ทั้งนี้รวมถึงผลงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ บทความ หนังสือทางวิชาการ

ความสำคัญของการสำรวจและประเมินสถานภาพงานวิจัยทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม คือการสำรวจองค์ความรู้ในการศึกษาทางด้านศิลปะและวัฒนธรรมตลอดช่วงทศวรรษที่ผ่านมา นอกจากการรวบรวมผลงานเพื่อประเมินผลการวิจัยในช่วงที่ผ่านมาแล้ว การประเมินผลงานและสังเคราะห์ผลการศึกษาที่ผ่านมา นอกจากจะทำให้สามารถเข้าใจในสถานภาพการศึกษาวิจัย

ในช่วงที่ผ่านมาแล้วจนถึงปัจจุบัน ผลจากการประมวลงานวิจัยยังสามารถนำมาวิเคราะห์เพื่อกำหนดกรอบแนวคิดทิศทางและเป้าหมายการวิจัยในอนาคตได้อีกด้วย

อย่างไรก็ตาม ปัญหาของประเด็นการศึกษาภายใต้กรอบแนวทางการสังเคราะห์ในประเด็นศิลปวัฒนธรรมก็ยังเป็นปัญหาของการกำหนดแนวทางของการรวบรวมและคัดเลือกผลงานในระยะแรก เนื่องจากความหมายของศิลปวัฒนธรรม เป็นประเด็นความหมายที่กว้าง ประเด็นปัญหาคือ งานลักษณะใดที่จัดเป็นผลงานด้านศิลปวัฒนธรรม งานศิลปะที่เป็นการสร้างสรรค์โดยปัจเจกจัดเข้ากลุ่มลักษณะงานดังกล่าวหรือไม่ วรรณกรรมหากศึกษาเฉพาะผลงานโดยไม่มีบริบททางสังคมสามารถจัดเข้ากลุ่มได้หรือไม่ หรือแม้แต่งานวิจัยทางการศึกษางานวิจัยและผลงานบางชิ้นยังมีความเกี่ยวข้องกับประเด็นอื่นๆ เช่น วัฒนธรรมกับการพัฒนา จากวัตถุประสงค์ของงานวิจัยที่ต้องการพัฒนาผลผลิตทางวัฒนธรรม ภายใต้บริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลง ศิลปวัฒนธรรมในวิถีชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์

ผลจากการประเมินเอกสารพบว่าผลงานโดยส่วนใหญ่เป็นการสำรวจองค์ความรู้และเป็นกรณีศึกษาเป็นพื้นฐานหลัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาผลงานการศึกษาส่วนใหญ่เป็นวิทยานิพนธ์ในระดับมหาบัณฑิต ของสถาบันการศึกษาภายในภูมิภาค เมื่อเปรียบเทียบกับผลงานการศึกษาวัฒนธรรมในเชิงเปรียบเทียบที่เป็นการวิจัยเฉพาะกรณีในเชิงเปรียบเทียบมีอยู่เป็นจำนวนรองลงมา การสำรวจองค์ความรู้ในแต่ละด้านปรากฏอยู่ในผลงานการศึกษาวิจัยวิทยานิพนธ์และเอกสารต่างๆ ซึ่งสรุปได้ว่าผลงานทางด้านศิลปวัฒนธรรมในช่วงที่ศึกษาส่วนใหญ่เป็นการวิจัยและศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นหลัก

ในการประเมินเบื้องต้นได้กำหนดกรอบในการศึกษาโดยแบ่งกลุ่มออกเป็น ศิลปหัตถกรรม ดนตรีและศิลปะการแสดง ความคิดคำนิยม ความเชื่อและศาสนา จารีตประเพณี ภาษา ความรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่น สถาปัตยกรรม อย่างไรก็ตามงานด้านศิลปวัฒนธรรมบางส่วนมีความเกี่ยวข้องกับทั้งกรอบพลังความคิดและภูมิปัญญา วัฒนธรรมกับการพัฒนาและความหลากหลายทางชาติพันธุ์

ศิลปหัตถกรรม

การศึกษาเกี่ยวกับศิลปะหัตถกรรมเป็นการศึกษาทั้งพื้นฐานการผลิต รูปแบบการผลิตและกระบวนการทางสังคม เช่นงานของศุภชัย สิงห์ยะนุศย์และคณะ(2545) ศึกษารูปแบบศิลปะและการจัดการผ้าทอที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งและการพึ่งตนเองของชุมชนท้องถิ่น ศึกษากรณีผ้าไหมแพรวาสายวัฒนธรรมผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์ การจัดการทอผ้าที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งและการพึ่งตนเองของชุมชนท้องถิ่น ศึกษากรณีผ้าไหมแพรวาสายวัฒนธรรมผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่ารูปแบบศิลปะผ้าไหมแพรวามี 3 ลักษณะรูปแบบใหญ่คือ ผ้าทอส่ง ผ้าจกดาวและผ้าเกาะ มี

ลักษณะการทอ ลวดลาย แตกต่างกัน แต่มีกำเนิดมาจากผ้าแพรวาแบบดั้งเดิม วิธีการใช้นี้วเกาะ มีไหมสีพื้นคือสีแดงเข้ม และชาวผู้ไทใช้เป็นผ้าสไบเบี่ยงไปร่วมพิธีการสำคัญ ด้านการจัดการผลิตผ้าแพรวา ชาติ วรรณกุล และคณะ(2541) ศึกษาเกี่ยวกับการทำผ้าไหมแพรวาในจังหวัดกาฬสินธุ์ เพื่อให้รู้สภาพการทำ รูปแบบของผ้า ลักษณะลายผ้า และชนิดของลายผ้าไหมแพรวา ตลอดจนผลทางการเงินของการทำผ้าไหมแพรวา โดยทำการศึกษา 3 อำเภอ คือ สหัสขันธ์ สามชัยและคำม่วง

ชูศักดิ์ ศุภรณ์ (2541) ศึกษาผ้าทอซึ่งเป็นงานหัตถกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว-เขมร ซึ่งพบว่า ลักษณะการทอผ้าแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม โดยแบ่งตามชาติพันธุ์และวัฒนธรรมเฉพาะกลุ่ม คือ กลุ่มชนชาติสายลาว นิยมทอผ้าไหมและผ้าฝ้ายด้วยวิธีการขีดและมัดหมี่กลุ่มชนเชื้อสายผู้ไทหรือภูไทนิยมทอผ้าด้วยวิธีการขีด สุทัศน์ รุ่งศิริศิลป์ (2543) กล่าวถึงเส้นทางไหมอีสาน สายมรดกโลกและวัฒนธรรมผู้ไทย เส้นฝ้ายและใยไหมแต่ละเส้นนำมาถักทอเป็นผ้ามัดย้อมสีคราม ผ้าขีด ผ้ามัดหมี่ และผ้าแพรวา อันเกิดจากภูมิปัญญาชาวอีสานตั้งแต่อดีตที่ปรากฏหลักฐานที่มรดกโลกบ้านเชียงจนมาถึงวันนี้ชาวอีสานในแถบจังหวัดหนองคาย อุดรธานี ขอนแก่น และกาฬสินธุ์

งานจักสานของลักขณา จตุโพธิ์ (2541) วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ศึกษากระบวนการทำเครื่องจักสานไม้ไผ่และคุณค่าของเครื่องจักสานไม้ไผ่ต่อวิถีชีวิตของชาวผู้ไทยบ้านโพน อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่าชาวผู้ไทยบ้านโพนยึดแนวทางศิลปหัตถกรรมแบบดั้งเดิมที่ว่า "ผู้หญิงทอผ้าที่มีความงามทางด้านลวดลาย ส่วนผู้ชายทำเครื่องจักสานด้วยความประณีต" เช่นเดียวกับ ศิวพร เตโชและบุญโฮม พรศรี (2542) ศึกษาเกี่ยวกับกระติบกับเสื่อสานข้าวบ้านท่าล้ง ต.ห้วยไผ่ อ.โขงเจียม จ.อุบลราชธานี การสานกระติบข้าวจากไม้ไผ่ขางผา(ไผ่ป่า)และการสานเสื่อจากใบเตย

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิตของ พรพิสิฐ ทักษิณ (2540) ศึกษาเรื่องพระเวสสันดรชาดกในผ้าผะเหวด องค์ประกอบของจิตรกรรมผ้าผะเหวด และศึกษาภาพสะท้อนวิถีชีวิตและคติความเชื่อในผ้าผะเหวด ผลงานของ โครงการตำราคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม(2543) สำรวจและศึกษางานช่างของอีสาน ประกอบด้วยงานจักสานและงานไม้ไผ่ การถักทอย้อม การปั้นดินเผา งานประดิษฐ์ใบตอง งานของ กิตติศักดิ์ แสนประดิษฐ์ (2539) วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต เกี่ยวกับการประกอบอาชีพหัตถกรรมสานกระติบข้าวของชาวบ้านนาสะไมย์ ตำบลนาสะไมย์ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร

การศึกษารรมาสน์ที่พบในจังหวัดมหาสารคาม ในวิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิตของวรุทธิ์ จันทมูล(2542) งานชิ้นนี้ศึกษาลักษณะรูปแบบทางสถาปัตยกรรม การประดับตกแต่ง และศึกษาความสัมพันธ์ของรรมมาสน์กับวิถีชีวิตของชาวบ้าน พันธุ์ศักดิ์ พ่วงพงษ์ (2537) กับวิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต การทำเครื่องปั้นดินเผาบ้านหม้อ ตำบลเขวา อำเภอเมือง

จังหวัดมหาสารคาม งานชิ้นนี้ไม่เพียงแต่การศึกษาสภาพวิถีชีวิตและสถาบันหมู่บ้าน ความเชื่อที่มีผลต่อการทำเครื่องปั้นดินเผาแต่ยังได้ศึกษาพัฒนาการของการผลิตและการถ่ายทอดกระบวนการผลิต

ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ 2540. บนเส้นทางของสกุลช่างสลักไม้ บ้านนาสะไมย์ โดย ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ (2540) จากช่างสลักเกวียนสู่ช่างสลักทำบานประตู

พิธีกรรมและประเพณี

การศึกษาพิธีกรรมและประเพณี มีทั้งงานวิจัยที่เป็นการสำรวจศึกษา ซึ่งเป็นการแสวงหาองค์ความรู้และการศึกษาในเชิงวิเคราะห์ เช่นงานของ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2536) ที่ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่างๆ การท่องเที่ยวที่ส่งผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม บทบาทและข้อจำกัดของการวางนโยบายการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม กรณีศึกษาจากงานบุญบั้งไฟ จ.ยโสธร พบว่า มีกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องคือ ชาวคุ้ม ชาวตลาด ชนชั้นนำตามจารีต ช่างราชการ และทท. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิตของ อัมพร ยะวรรณ (2543) ศึกษาองค์ประกอบและขั้นตอนของประเพณีความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีการเดินสากกับกระบวนการขุดเกล้าทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์แสก บ้านอาจสามารถ อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม เพ็ญศรี วงษ์ไชยา (2540) ศึกษาประเพณีตรุษไทภูผาม่าน อำเภอภูผาม่าน จังหวัดขอนแก่น

พื้นฐานความรู้จากพิธีกรรมของ ยุพา กาฬเนตร และคณะ (2544) ศึกษาประเพณีอีสานในเชิงอนุรักษ์และเผยแพร่ งานของสุริยา สมุทรคุปต์และคณะ(2534) เอกสารประกอบนิทรรศการ บุญข้าวประดับดินและบุญข้าวสาก:พิธีกรรม ข้าวและมนุษย์ในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของ อีสานภาคอีสานศึกษาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยขอนแก่น นำเสนอ "ประเพณีการทำบุญข้าวประดับดินและบุญข้าวสากของชาวบ้านอีสาน" ตามแนวการวิเคราะห์และตีความหมายทางมานุษยวิทยา ผลจากการศึกษา อาจกล่าวได้ว่าประเพณีดังกล่าว เป็นพิธีกรรมทางศาสนาที่มีบทบาทสำคัญต่อหมู่บ้านอีสานทั้งในทางสังคม เศรษฐกิจ และนิเวศวิทยา

ประสิทธิ์ เอื้อตระกูลวิทย์ (2537) มีตาโชน:แนวคิดใหม่จากมุมมองการศึกษาชาติพันธุ์วิทยา-โบราณคดีงานแห่มีตาโชนของชาวอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ส่วนหนึ่งของงานบุญพระเวสชาวด่านซ้ายเชื่อว่าการแห่มีตาโชนจะทำให้อยู่เย็นเป็นสุข

ดนตรีและศิลปะการแสดง

การศึกษาดนตรีและศิลปะการแสดง เป็นผลงานที่ปรากฏอยู่มากที่สุดทางการศึกษา

ทางด้านศิลปวัฒนธรรมของภูมิภาค ซึ่งมีทั้งการศึกษาพื้นฐานองค์ความรู้และการใช้กรอบแนวความคิด บทบาทหน้าที่นิยมตามลำดับ คมกริช การินทร์ (2542) ศึกษาเกี่ยวกับดนตรีของชาวภูไท จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งดนตรีส่วนใหญ่เป็นการเล่นเพื่อความบันเทิงหรือเล่นเพื่อประเพณีชีวิตในวัฒนธรรมเขมร คริสเตียน บาวเวอร์ (2536) ศึกษาเจริญเบริญ ซึ่งเป็นเพลงพื้นฐานเขมรที่มีลักษณะการขับเหมือนกับ การขับลำของหมอลำลาว การศึกษา กันตริม ดนตรีไทย เชื้อสายเขมร ดนตรีพื้นเมืองในท้องถิ่นที่ประชาชนพูดภาษาเขมร(จ.บุรีรัมย์,สุรินทร์,ศรีสะเกษ) นอกจากเล่นเพื่อทรงเจ้าแล้วในสมัยโบราณยังเล่นเพื่อกล่อมหอนิธิ์แต่งงานอีกด้วย กนกวรรณ ระลึก (2545) บทความเกี่ยวกับการฟ้อนสะเอิงของชาวไทยภูเขา ซึ่งพบว่า การฟ้อนสะเอิงมี 2 รูปแบบคือ การฟ้อนเพื่อการรักษาโรค และการฟ้อนเพื่อสักการะผีสะเอิงหรือการลงช่วง การฟ้อนเพื่อการรักษาโรค เป็นการฟ้อนของแม่สะเอิงใหม่ หมายถึง การประกอบพิธีกรรม เข้าทรงผีสะเอิงเป็นครั้งแรก เพื่อรักษาโรคภัยไข้เจ็บ การฟ้อนเพื่อสักการะผีสะเอิงหรือการลงช่วง หมายถึง การฟ้อนเพื่อไหว้ผีสะเอิงประจำปีของแม่สะเอิงเก่า

นงเยาว์ อารุงพงษ์วัฒนา (2541) อธิบายเกี่ยวกับศิลปะการฟ้อนผู้ไทย จังหวัดนครพนม พบว่า ชาวผู้ไทย เรณูนครประกอบอาชีพการทำนาเป็นหลัก และเป็นที่มาของการฟ้อนผู้ไทยซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญอย่างหนึ่งของชาวผู้ไทย เป็นการแสดงศิลปะและวัฒนธรรมพื้นเมืองอย่างหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นชีวิตความเป็นอยู่ของชาวผู้ไทยเรณูนครอย่างชัดเจน วัฒนธรรมเหล่านี้ถูกหล่อหลอมและถ่ายทอดเป็นสื่อทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่งเข้ามาในกระบวนการทำฟ้อนรำ

วิระ สุดสังข์ (2543) ศึกษาการรำตำตะ-เล่นเตร็ดชาวกวย-ชาวเขมร ที่ศรีสะเกษ ซึ่งถือว่าเป็นประเพณีดั้งเดิมของชาวกวยหรือชาวเขมร เนื่องจากการฟ้อนรำตำตะนั้นหมายถึงการฟ้อนรำที่ประยุกต์ท่วงท่าจากการตีเหล็ก ซึ่งตำ แปลว่า ตี ตะ แปลว่า เหล็ก ซึ่งสอดคล้องกับประวัติศาสตร์ชุมชนที่เดิมเคยเป็นหมู่บ้านตีเหล็ก และมีทรัพยากรเหล็กอยู่จำนวนมาก ส่วนการเล่นตรีนั้นจะร้องเพลงเขมร มีทั้งเพลงช้าและเพลงเร็ว เนื้อหาของเพลงเกี่ยวกับเรทำบุญและการอวยพร การเล่นตรีสืบเนื่องจากแต่ก่อนชาวเขมรต่ำและชาวเขมรสูงมีการตั้งถิ่นฐานสภาพภูมิประเทศและการปกครองที่ต่างกัน แต่มีความสัมพันธ์อันดีต่อกันและได้ติดต่อกันผ่านช่องทางระหว่างพรมแดนเรื่อยมา

ปิยพันธ์ แสนทวีสุขและคณะ (2547) กล่าวถึง การอนุรักษ์ พัฒนา และเผยแพร่ ดนตรีและศิลปะการแสดงพื้นบ้านอีสานเชิงธุรกิจ เปรียบเทียบวัฒนธรรมทางด้านดนตรีอีสานกับชน

ชาติอื่นๆ ภูมิปัญญาชาวบ้านเกี่ยวกับเรื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานได้รับการศึกษา ค้นคว้า และวิจัย เพื่อการเผยแพร่และถูกต้องตามหลักวิชา และสามารถพัฒนาให้ได้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ได้ในอนาคต

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ของ เครือมาส บุญธรรม (2537) ศึกษาพ็อนโปงกลางของชาวจังหวัดกาฬสินธุ์ งานชิ้นนี้เป็นการศึกษาเอกสารและข้อมูลภาคสนาม พบว่าการพ็อนโปงกลางของจังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นทำพ็อนที่ประดิษฐ์ขึ้นจากจินตนาการของชาวบ้านที่มีชื่อเสียง จังหวัดและทำนองของโปงกลางในรูปแบบต่างๆ ซึ่งเรียกเป็นภาษาถิ่นว่า "ลาย" แต่ละลายมีชื่อตามความหมาย เช่น ลายไห้วครุ ลายช้างขึ้นภู ลายนกไต่บันข้ามทุ่ง ลายผู้ไทยเลาะตุบ ลายเดินโขง ซึ่งแต่ละลายสามารถนำมาประกอบกับการพ็อนในชุดการแต่งกายพื้นเมืองต่างๆ ด้วยทำทางที่แสดงออกให้เกิดความสัมพันธ์อย่างเหมาะสมกับเนื้อหาของลายนั้นๆ บทความทางวิชาการ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2540) ละครหุ่นอีสานเพชรหนองเรือ ซึ่งทางคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติได้ประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติแก่บุคคล คือ นายสวน ผ่องแผ้ว ผู้ซึ่งเป็นหัวหน้าคณะละครหุ่นอีสาน "เพชรหนองเรือ" นอกจากนี้ภายในหนังสือเล่มนี้ยังมีบทความที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม ได้แก่ โครงการสืบสานวัฒนธรรมไทย 2538-2540 ซึ่งกล่าวถึงภูมิหลัง สภาพปัจจุบัน และปัญหาทางวัฒนธรรม ตลอดจนยังมีประวัติความเป็นมาหนังตะลุงอีสาน ละครหุ่นอีสาน และยังมีบทความเกี่ยวกับวัฒนธรรมในด้านต่างๆ

ประมวล พิมพ์เสน (2543) รวบรวมองค์ความรู้ ฎญา ลำเตี้ยเดือน ลำฎญาเกี่ยวขอนแก่น งานชิ้นนี้ได้รวบรวมกลอนลำมาจัดพิมพ์เป็นรูปเล่มเพื่อส่งเสริมกลุ่มหมอลำและผู้ที่สนใจทั่วไปให้มิกลอนลำโดย ลำเตี้ย เป็นหมอลำประเภทหนึ่ง ในอดีตมีการแสดงทั่วไปในจังหวัดขอนแก่น โดยเฉพาะตำบลพระลับ และมีการแสดงมากที่สุดที่บ้านโนนทัน จนบางครั้งชาวขอนแก่นเรียกลำเตี้ยโนนทัน การลำเตี้ยเป็นการละเล่นพื้นบ้านที่สนุกสนานสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและระหว่างกลุ่มได้อย่างยอดเยี่ยม ศูนย์วัฒนธรรม จ.ขอนแก่นจึงได้สนับสนุน ให้มีการรื้อฟื้นกลับมาอีกครั้งหนึ่ง

สุรียา สมุทคุปต์และคณะ (2535) ศึกษาเกี่ยวกับหนังประโมทัยของคณะหนังประโมทัยจากบ้านสระแก้ว ต.บ้านฝาง อ.บ้านฝาง จ.ขอนแก่น ที่ได้รับอิทธิพลจากหนังตะลุงภาคใต้ โดยผ่านประสบการณ์ในการใช้ชีวิตช่วงทำงานนอกหมู่บ้าน แล้วจึงประยุกต์หนังตะลุงให้เข้ากับลักษณะท้องถิ่นอีสาน โดยเฉพาะในการแสดงหมอลำ และมีชาวบ้านกลุ่มหนึ่งดำรงชีวิตด้วยการออกแร่แสดงประโมทัยเพื่อหารายได้นอกฤดูกาลทำนาและวิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

วราพร แก้วใส (2544) ศึกษาลักษณะการแสดงตลกหมอลำหมู่ในเขตอำเภอเมือง จังหวัด
ขอนแก่น จากคณะหมอลำหมู่ที่ได้รับความนิยม 9 คณะ พบว่าลักษณะการแสดงตลกของหมอลำ
หมู่เป็นการผสมผสานทางวัฒนธรรมโดยรับเอาวัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลงของวงดนตรีลูกทุ่ง
มาปรับปรุงประยุกต์กับวัฒนธรรมของตนเองโดยการเลียนแบบและพัฒนาขึ้นด้วยเหตุผลจาก
อิทธิพลความนิยมของกลุ่มผู้ชมเป็นตัวกำหนดเงื่อนไข แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการที่ต่อเนื่องมีการ
จัดวางระเบียบขั้นตอนในการแสดง มีการสร้าง "มุขตลก"

รวมทั้งวิทยานิพนธ์ของ ชัยนาถ มาเพชร (2545) ศึกษาภูมิปัญญาทางคีตศิลป์ของหมอลำ ป.
ฉลาดน้อย ในด้านเสียง คำร้อง จังหวะ การหายใจ อารมณ์ และองค์ประกอบในการลำ ด้าน
รูปแบบการประพันธ์ ศิลปะการใช้ภาษา

เพลงพื้นบ้านโคราชจากวิทยานิพนธ์ปัทมา บุญอินทร์ (2536) ศึกษาการปรับตัวของเพลง
พื้นบ้าน: ศึกษากรณีเพลงโคราชจังหวัดนครราชสีมา พบว่าเพลงโคราชเป็นเพลงที่เล่นในงานบุญ
ของชาวบ้านที่เกี่ยวข้องกับพิธีผ่านภาวะของชีวิต ได้แก่ งานบวช งานศพ งานโกนจุก งานทำบุญ
ขึ้นบ้านใหม่ งานทอดกฐิน ส่วนใหญ่เกิดขึ้นในชนบท เมืองเพลงโคราชได้เข้าไปวัฒนธรรมเมืองที่
ได้รับอิทธิพลของระบบเศรษฐกิจแบบเงินตรา การพาณิชย์และธุรกิจ เพลงจึงต้องปรับตัวทางด้าน
วิถีชีวิตของเพลงได้เข้าสู่ระบบเศรษฐกิจก่อตั้งเป็นคณะเพลงและมีหน้าร้านติดต่อรับงานมีการ
แบ่งปันกันสูง การปรับตัวทางด้านชนบทและเนื้อหาการแสดงมีการประยุกต์ด้วยการนำเพลงลูกทุ่ง
ประกอบเครื่องดนตรีอิเล็กทรอนิกส์เข้ามาเล่นสลับช่วงในส่วนของเพลงโคราชกับกันได้ลดขั้นตอนการ
แสดงลงเพื่อให้เหมาะสมกับเวลาและอัตราค่าจ้าง ในมุมมองจากการศึกษาทางมานุษยวิทยาพร
สุวรรณาภรณ์ (2543) พบว่าเพลงโคราช มีการพัฒนาการเปลี่ยนรูปแบบ เนื้อหา และวิธีการเล่น
เพลงมาตลอด เพราะความคิดสร้างสรรค์ของหมอลำเพลงและรสนิยมของผู้ฟัง ที่สำคัญคือ การ
เปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนไทยโคราช ทำให้เกิดมีเพลงโคราชแบบต่างๆเพิ่ม
วิระ เลิศจันทิก (2541) กับการศึกษาเพลงโคราชในกระแสโลกาภิวัตน์ วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร
มหาบัณฑิต ที่พบว่า องค์ประกอบและศิลปะการแสดงเพลงโคราชของหมอลำเพลงรุ่นครู และหมอลำ
เพลงอาชีพที่แสดงแบบดั้งเดิมยังคงรักษาขนบเดิม คือ จันทลักษณ์ของเพลงยังคงสัมผัสอยู่ ใช้
ภาษาโคราชที่เป็นศัพท์เฉพาะ ศิลปะการแสดงยังคงยึดถือความเชื่อเดิม

ในส่วนศิลปะการแสดงหมอลำ สอนง คลังพระศรี (2541) ศึกษาประวัติและพัฒนาการ
ของหมอลำในภาคอีสานองค์ประกอบดนตรีและการแสดงหมอลำซึ่ง บทบาทหมอลำซึ่งในบริบท
สังคม และวัฒนธรรมอีสาน กระบวนการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมดนตรีของหมอลำในภาคอีสาน
ปัญหาและแนวโน้มในการแสดงหมอลำซึ่งผลจากการวิจัยพบว่า หมอลำมีประวัติและพัฒนาการ
3 ทาง คือ พัฒนามาจากลัทธิบูชาพญาแถนหรือผีฟ้า พัฒนามาจากประเพณีความเชื่อใน
พระพุทธศาสนา และพัฒนามาจากประเพณีเกี่ยวพาราสิระหว่างหนุ่มสาว ด้านกระบวนการ

ปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมดนตรีของหมอลำพบว่า เกิดจากปัจจัยหลายด้าน

โสมสิต ตีสุม (2544) กับงานวิจัยวิทยานิพนธ์ พัฒนาการของกันตรึมบ้านดงมัน ตำบลคอโค อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ศึกษาพัฒนาการองค์ประกอบ การบรรเลงเพลง การขับร้องและการฟ้อนรำของกันตรึม บ้านดงมัน ต.คอโค อ.เมือง จ.สุรินทร์ เพลงสำหรับขบวนแห่ บทเพลงเบ็ดเตล็ด บทเพลงในพิธีกรรม บทเพลงกันตรึมใช้ประกอบการแสดง บทเพลงกันตรึมประยุกต์ ซึ่งได้พัฒนาองค์ประกอบด้านบทเพลงขึ้นตามโอกาสต่างๆ มีการพัฒนารูปแบบและมีการลงทุนและพิธีพงษ์ พลเวียงธรรมและคณะ (2547) การศึกษาและพัฒนากระบวนการคืนโรงเรียนให้กับชุมชนโดยใช้ดนตรีโปงลางเป็นตัวประชาสัมพันธ์ โดยเริ่มต้นที่ชุมชนและโรงเรียน อันเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

ภูมิสถาปัตยกรรม

มีงานศึกษาอีกกลุ่มหนึ่งที่มองผลผลิตทางวัฒนธรรมที่มีบทบาทต่อชุมชนและนิเวศวัฒนธรรมโดยมุมมองบริบทสิ่งแวดล้อมทางนิเวศและกระบวนการทางสังคม จันทิณี วงศ์คำ (2544) ศึกษาพัฒนาการเรือนเป็นแนวทางหนึ่งที่จะทำให้เกิดองค์ความรู้และเข้าใจถึงรูปแบบเรือนวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ตลอดจนลักษณะและข้อกำหนดต่างๆที่เกี่ยวข้องและยังขาดการนำมาประยุกต์ใช้ในการสร้างสรรค์เพื่อให้ได้เรือนที่ผสมผสานของเรือนกะเลิง บ้านหนองหนาว อำเภอคง หลวง จังหวัดมุกดาหาร เพื่อมุ่งหมายให้เข้าใจถึงทิศทางและรูปแบบของพัฒนาการเรือนรวมถึงปัจจัยที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงนั้นและเพื่อค้นหาว่าการสร้างเรือนในช่วงเวลาใดที่สามารถสะท้อนลักษณะดั้งเดิมของเรือนในชุมชน นิราศ ศรีขาวรส (2541) ศึกษาพัฒนาการของรูปแบบที่อยู่อาศัยของชาวจีนในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต โดยงานชิ้นนี้ศึกษาพัฒนาการด้านรูปแบบของสถาปัตยกรรมด้านที่อยู่อาศัยและความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชาวจีนในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด ซึ่งพบว่าความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตนั้น ชาวจีนจะยึดถือครอบครัวเป็นหน่วยที่สำคัญ อยู่รวมกันหลายคน การปลูกบ้านจึงมีขนาดใหญ่ ทวี พรหมมา (2541) ศึกษาเรือนไทยตำบลบ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ความสัมพันธ์ของเรือนกับวิถีชีวิตของชาวไทยดำ และผลงานของ ปรัชญาวัฒน์ ประจัญ (2542) ศึกษาเกี่ยวกับเรือน ของชาวข่าเลิงหมู่บ้านบัวกับหมู่บ้านทรายแก้ว อ.กุดบาก จ.สกลนคร และบริบทชีวิตและสังคมเครือญาติ พบว่าหมู่บ้านบัวทรายแก้ว มีชาวข่าเลิง อาศัยอยู่เป็นชุมชนรัก การสร้างเรือนของข่าเลิงกลุ่มนี้ที่ยึดเอาความสัมพันธ์ประโยชน์ใช้สอยและตอบสนองความอบอุ่นมา ไชแสง (2541) กับการศึกษา เรือนพื้นบ้านในเขตอำเภอหนองกุงศรี จังหวัดกาฬสินธุ์ งานชิ้นนี้ศึกษารูปแบบ ขนบธรรมเนียมประเพณี คติความเชื่อที่มีต่อสถาปัตยกรรมประเภทที่อยู่อาศัย

และความสัมพันธ์ระหว่างผู้อาศัย และความสัมพันธ์ระหว่างผู้อาศัยและการใช้สอยและคติความเชื่อที่จะทำให้อยู่เย็นเป็นสุข แต่ปัจจุบันถูกจำกัดในเรื่องวัสดุก่อสร้างที่ต้องซื้อหาในท้องตลาด ทำให้คติความเชื่อแบบเดิมเปลี่ยนไป

การศึกษารูปแบบโครงสร้างคติความเชื่อและบทบาทของหอแจกที่มีต่อชุมชนในอ.เกษตรวิสัย จ.ร้อยเอ็ด สรรเสริญ สุรวาทศิลป์ (2545) พบว่ารูปแบบโครงสร้างของหอแจกมีลักษณะคล้ายกับโครงสร้างของบ้านเรือนโดยทั่วไปแต่จะมีขนาดใหญ่กว่าบ้าน รูปแบบทางสถาปัตยกรรมสะท้อนให้เห็นถึงความคิด การออกแบบ ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน คติความเชื่อของแต่ละท้องถิ่น ซึ่งมีคติความเชื่อบางอย่างก็คล้ายความเชื่อลง ทั้งนี้เนื่องมาจากความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและสังคม อธิพงษ์ จตุรพาณิขย์ (2546) ศึกษาความเป็นมาของตึกดินในจังหวัดร้อยเอ็ด โดยศึกษาจากพงศาวดารหัวเมือง มณฑลอีสาน ฉบับหม่อมอมรวงษ์วิจิตร พบว่า ในสมัยรัชกาลที่ 4-5 มีพ่อค้าชาวจีนเดินทางมาค้าขายในเมืองร้อยเอ็ด โดยรับซื้อของป่าส่งไปขายที่เมืองนครราชสีมา ต่อมาชาวจีนเหล่านี้ได้แต่งงานกับสตรีพื้นเมืองและตั้งถิ่นฐานแถวชั้นเดียว ผังก่อด้วยอิฐดินดิบไม่เผา แบ่งห้องเป็นสามส่วน ส่วนแรกเป็นที่ค้าขาย ส่วนที่สองเป็นห้องนอน ส่วนที่สามเป็นศาลเจ้าประจำบ้าน ยุคต่อมาหลังคามุงสังกะสี เปลี่ยนพื้นดินเป็นไม้กระดานและปูนซีเมนต์ตามลำดับ วิโรฒ ศรีสุโร (2538) กับการศึกษาบทบาทหน้าที่ของเถียงนาอีสาน กรณีศึกษาจังหวัดสกลนคร อุดรธานี (หนองคาย มุกดาหาร และนครพนม) จันทนีย์ วงศ์คำ (2545) กับบทความจากเรือนลาวสู่เรือนอีสานการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม เรือนพื้นดินของแต่ละกลุ่มต่างๆ ในภาคอีสานล้วนมีความคล้ายคลึงกันและมีความคล้ายกันเรือนพื้นดินในลาวด้วยทั้งในรูปแบบและผังเรือน เนื่องมาจากความเป็นกลุ่มชนที่มีการจัดจำรูปแบบทางสถาปัตยกรรมมาตั้งแต่ครั้งอดีตและสืบทอดต่อกันมาเรื่อยๆ โดยมีมีการเปลี่ยนแปลงบางอย่างให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและทรัพยากรที่หาได้ในท้องถิ่นรวมไปถึงผสมผสานรูปแบบเดิม

ส่วนงานที่มองบริบททางสังคมเช่น วิชิต คลังบุญครองและไพโรจน์ เพชรสังหาร (2537) ศึกษาเกี่ยวกับเฮือน(เรือน)ในภาคอีสาน พบว่า เฮือน(เรือน)ในภาคอีสาน หมายถึง ที่พัก ที่อาศัยที่มีการยกเสาสูงได้ถูกลง (มีใต้ถุน) การแบ่งประโยชน์การใช้ที่ดินในภาคอีสานแบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ 1)บริเวณชุมชนหมู่บ้าน เป็นการใช้ที่ดินที่ตั้งชุมชนและอยู่กันเป็นกลุ่มโดยเลือกทำเลเป็นที่ตั้งเนินสูง น้ำท่วมไม่ถึงสามารถปลูกพืชยืนต้นได้ 2)บริเวณการเกษตร ส่วนมากจะเป็นนา ไร่ สวนตามแต่ภูมิประเทศ จะอยู่โดยรอบหมู่บ้าน ส่วนด้านสังคมครอบครัวและเฮือนอีสาน ซึ่งการปลูกเรือนของชาวอีสานจะดูฤกษ์ยามทำพิธีการปลูกเรือนและช่วยกันปลูกโดยขอความช่วยเหลือซึ่งกันและกันโดยชาวบ้านจะช่วยกันเข้าไปในดง(ป่า)เพื่อเลือกไม้แก่น อ่อน ชนิดให้เหมาะสมกับลักษณะการใช้ สังคมในครัวเรือนแต่ละครัวเรือนจะปลูกเรือนให้มีเนื้อที่ใช้สอยขนาดพอเหมาะ เรียกว่า